 consiliul pentru egalitate
совет по равенству
equality council

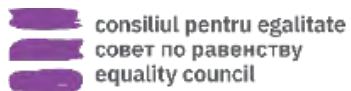

 United Nations Trust Fund
for Human Security

STUDIU PRIVIND PERCEPȚIILE ȘI ATITUDINILE FAȚĂ DE EGALITATE

Chișinău, 2024

Studiul a fost realizat de [imas] cu suportul Guvernului Japoniei prin Fondul Organizației Națiunilor Unite pentru Securitate Umană (UNTFHS), în cadrul proiectului „Promovarea securității umane a refugiaților ucraineni, a cetățenilor țărilor terțe și a comunităților-gazdă din Moldova prin abilitare și incluziune socio-economică”, implementat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD). Conținutul aparține autorului și nu reprezintă neapărat viziunea PNUD sau a finanțatorului.

CUPRINS

Cuprins	2
Lista acronimelor	5
Lista tabelelor și figurilor	6
Principalele concluzii	9
1 Introducere	11
2 Metodologie	13
2.1 Componenta de cercetare cantitativă	13
[eșantionarea]	13
[eroarea maximă de eșantionare]	14
[culegerea datelor]	15
[verificarea datelor]	15
[prelucrarea datelor]	15
[modul de analiză]	16
2.2 Componenta de cercetare calitativă	16
3 Determinanți potențiali ai atitudinilor față de egalitate	18
3.1 Status socio-economic, identitate lingvistică și localizare geografică	18
3.2 Reprezentări despre calitatea societății	18
3.3 Resurse individuale	20
Încrederea în oameni: rezultate din sondaje	20
Încrederea în oameni: rezultate din analiza calitativă	23
[FG] vorbitori de limbă română	23
[FG] vorbitori de limbă rusă	24
[FG] persoane în etate	24
[FG] persoane cu dizabilități	25
[FG] refugiați ucraineni	26
Sociabilitatea	26
4 Stil de viață și reprezentări privind egalitatea și discriminarea, rezultate din analiza datelor calitative	29
4.1 [FG] vorbitori de limbă română	29
4.2 [FG] vorbitori de limbă rusă	30
4.3 [FG] persoane în etate	32
4.4 [FG] persoane cu dizabilități	34
4.5 [FG] refugiați ucraineni	36
5 Poziționări generale față de egalitate și inegalitate, rezultate din analiza cantitativă	39
5.1 Atitudinile față de redistribuire	39
Inegalitate și redistribuire	39

	Stat maximal-minimal.....	41
	Solidaritate socială.....	43
	Poziționare politică: stânga-dreapta.....	45
5.2	Identitatea personală și națională	47
	Vectori de identificare.....	47
	Ce înseamnă să fii moldovean	50
5.3	Opțiunea statală.....	55
6	Contact și distanță socială	57
6.1	Contactul cu diverse grupuri.....	57
6.2	Distanța dintre grupuri etnice și lingvistice	61
6.3	Scala distanței sociale	63
6.4	Diferențe între oameni versus egalitate.....	68
	[FG] vorbitori de limbă română	68
	[FG] vorbitori de limbă rusă.....	69
	[FG] persoane în etate	70
	[FG] persoane cu dizabilități	70
	[FG] refugiați ucraineni.....	71
7	Grupuri specifice.....	73
7.1	Egalitatea de gen.....	73
7.2	Atitudinile față de persoanele cu dizabilități	78
	Persoane cu dizabilități mintale.....	78
	Persoane cu dizabilități fizice	80
	Integrare socială.....	84
7.3	LGBTQ+	84
	Poziționări generale	84
	Fenomene potențial relaționate cu persoanele LGBTQ+ (SPAЕ 2024)	86
	Toleranță față de LGTBQ+	87
7.4	Persoanele care trăiesc cu HIV.....	92
7.5	Grupurile etnice și lingvistice.....	95
	Matricea relațiilor dintre grupurile etnice majore.....	95
	Etnici roma.....	96
	Persoane care nu vorbesc limba de stat.....	99
7.6	Atitudinile față de foști deținuți	102
7.7	Atitudinile față de migrație și migranți	103
	Atitudini față de emigrare și emigranți.....	103
	Atitudini față de imigrare, imigranți și refugiați.....	104
8	Lista referințelor citate	107

LISTA ACRONIMELOR

EB	Eurobarometrul
ESS	Sondajul social european
EVS	Studiul privind valorile europene
NȘ/NR	Nu știu/Nu răspund
SPAE	Studiul privind percepțiile și atitudinile față de egalitate 2024
UE	Uniunea Europeană
UTA	Unitatea Teritorială Autonomă
WVS	Sondajul privind valorile globale
FG	Focus-grup

LISTA TABELELOR ȘI FIGURILOR

Tabelul 1.	Structura socio-demografică a eșantionului, SPAE 2024	15
Tabelul 2.	Eroarea maximă de eșantionare pentru câteva distribuții, cazul eșantionului, SPAE 2024	16
Tabelul 3.	Lista discuțiilor de grup și detalii despre structura acestora.....	18
Tabelul 4.	Reprezentările despre starea societății, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord sau nu cu următoarele afirmații privind atmosfera din țara noastră? În Republica Moldova.....	22
Tabelul 5.	Încrederea în diferite grupuri de oameni, SPAE 2024 - Cât de multă încredere aveți în oamenii din următoarele categorii?	23
Tabelul 6.	Opiniile despre implicarea statului pe varii dimensiuni ale politicilor sociale - În ce măsură credeți că Guvernul trebuie să se asigure că...?.....	47
Tabelul 7.	Contactul populației Republicii Moldova cu diferite grupuri minoritare, SPAE 2024 - Printre prietenii, cunoscuții sau rudele dvs. se numără...?.....	63
Tabelul 8.	Apropierea medie față de anumite grupuri, SPAE 2024 - Printre prietenii, cunoscuții sau rudele dvs. se numără...?.....	65
Tabelul 9.	Acceptarea sau respingerea față de diferite grupuri de status, SPAE 2024 - Pe lista următoare sunt trecute diferite grupuri de persoane. Vă rugăm să alegeți persoanele pe care nu le-ați dori în calitate de vecini?	70
Tabelul 10.	Dinamica gradului de acceptare în calitate de vecini a unor grupuri de status: Republica Moldova, 1995-2024.....	71
Tabelul 11.	Integrarea persoanelor cu dizabilități în sistemul educațional și posibilitatea de a întemeia o familie	89
Tabelul 12.	Acceptarea homosexualității în Republica Moldova și în lume: 1989-2024.....	93
Tabelul 13.	Matricea apropierii sociale pe grupuri etnice	101
Tabelul 14.	Atributele asociate cu cei care nu vorbesc limba de stat, SPAE 2024, Q-sort methodology	104
Figura 1.	Dinamica încrederii în oameni, în câteva țări europene.....	23
Figura 2.	Relația dintre încrederea în cunoscuți și în oameni întâlniți pentru prima oară, perioada 2004-2024, în diferite țări ale lumii	22
Figura 3.	Sociabilitatea moldovenilor în comparație cu câteva țări europene	29
Figura 4.	Poziționările generale față de egalitatea de venit („veniturile să recompenseze lucrul, chiar dacă aceasta implică inegalitate”) și responsabilitatea pentru redistribuire („statul să își asume mai multă responsabilitate pentru bunăstarea fiecăruia”)	46
Figura 5.	Rangul (importanța) domeniilor sociale în preferințele populației: Republica Moldova și alte câteva țări europene.....	48

Figura 6.	Solidaritatea socială - Cât de mult sau puțin vă îngrijorează condițiile de viață ale...?	49
Figura 7.	Solidaritatea socială - Cât de mult sau puțin vă îngrijorează condițiile de viață ale următoarelor grupuri, care trăiesc în Republica Moldova?	50
Figura 8.	Solidaritatea medie în Republica Moldova și în câteva țări europene.....	51
Figura 9.	Poziționarea medie probabilă pe axa stânga-dreapta, estimată conform analizei multivariate, în funcție de vârstă.....	53
Figura 10.	Vectorii de alegere identitară: primele trei alegeri care definesc identitatea respondenților, SPAE 2024	54
Figura 11.	Definirea identității de moldovean, SPAE 2024 - Unii oameni spun că următoarele lucruri sunt importante, pentru a fi cu adevărat moldovean. Alții spun că ele nu sunt importante. Dvs. ce credeți?.....	56
Figura 12.	Ce este important, pentru a fi moldovean: dinamica 2008-2024.....	57
Figura 13.	Importanța unor condiții pentru a fi considerat din țara în care te afli	58
Figura 14.	Definirea identității de european, SPAE 2024 - Oamenii au păreri diferite despre ce înseamnă a fi european. În opinia dvs., cât de important este fiecare dintre următoarele criterii, pentru a fi european?	59
Figura 15.	Opțiunile privind statul moldovean, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord sau nu cu următoarele afirmații?	60
Figura 16.	Aproprierea și distanța de grupuri sociale, SPAE 2024.....	64
Figura 17.	Atitudinile față de egalitatea de gen, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord sau nu cu următoarele afirmații?.....	80
Figura 18.	Dinamica atitudinilor de gen, Republica Moldova, 1995-2024.....	81
Figura 19.	Dinamica indicatorului privind dorința femeilor de a fi casnice: 1990-2024	82
Figura 20.	Dinamica indicatorului privind prezența femeilor în viața politică: 1990-2024.....	82
Figura 21.	Dinamica indicatorului privind accesul femeilor la educație universitară: 1990-2024	83
Figura 22.	Definirea consensuală a persoanelor cu dizabilități mintale, SPAE 2024, Q-Sort methodology.....	84
Figura 23.	Opiniile despre integrarea persoanelor cu dizabilități mintale și intelectuale, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord sau nu cu următoarele afirmații despre persoanele cu dizabilități mintale și intelectuale?	85
Figura 24.	Definirea consensuală a persoanelor cu dizabilități fizice, SPAE 2024, Q-Sort methodology.....	86
Figura 25.	Opiniile despre integrarea persoanelor cu dizabilități fizice, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord sau nu cu următoarele afirmații despre persoanele cu dizabilități fizice?	87
Figura 26.	Atributele asociate LGBTQ+, SPAE 2024, Q-Sort methodology.....	90
Figura 27.	Atitudinile față de problematica LGBTQ+, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord sau nu cu următoarele afirmații despre persoanele LGBTQ+ (lesbiene, gay, bi-sexuali, transsexuali etc.)?	91
Figura 28.	Fenomenele potențial relaționate cu persoanele LGBTQ+, SPAE 2024	92
Figura 29.	Gradul de acceptare a unor fenomene diverse, incluzând homosexualitatea, SPAE 2024	93

Figura 30.	Atitudinile față de persoanele care trăiesc cu HIV, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord sau nu cu următoarele afirmații despre persoanele care trăiesc cu HIV?	98
Figura 31.	Definirea consensuală a romilor, SPAE 2024, Q-Sort methodology	102
Figura 32.	Atitudinile față de persoanele roma, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord cu următoarele afirmații despre persoanele de etnie romă?	103
Figura 33.	Opiniile despre persoanele care nu vorbesc limba de stat, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord cu următoarele afirmații despre persoanele care nu vorbesc limba de stat a Republicii Moldova?	105
Figura 34.	Atitudinile față de emigrare și emigranți, SPAE 2024 - Iată câteva opinii despre emigrarea în altă țară. Vă rugăm să ne spuneți cât de justificat credeți că este...?	108
Figura 35.	Atitudinile față de imigrație, SPAE 2024 - Vă propun să vă gândiți la oameni care vor să vină să locuiască și/sau să lucreze la noi, în Republica Moldova. Vă rog să îmi spuneți, în funcție de locul de unde provin migranții, dacă astfel de imigrarea constituie mai degrabă o problemă sau o oportunitate?	109
Figura 36.	Rolul imigranților, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord sau nu cu următoarele afirmații despre oameni care vor să vină să locuiască și/sau să lucreze la noi, în Republica Moldova?	110

PRINCIPALELE CONCLUZII

Raportul prezintă atitudinile față de discriminare și egalitate. Este investigat modul în care oamenii din Republica Moldova se raportează la inegalități, dacă vor să le evite, dacă sunt grupuri care au potențial de a fi discriminate.

Sursa principală a datelor este Studiul privind percepțiile și atitudinile față de egalitate (SPAЕ 2024), realizat de [imas] cu suportul Guvernului Japoniei prin Fondul Organizației Națiunilor Unite pentru Securitate Umană (UNTFHS), în cadrul proiectului „Promovarea securității umane a refugiaților ucraineni, a cetățenilor țărilor terțe și a comunităților-gazdă din Moldova prin abilitare și incluziune socio-economică”, implementat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD). Studiul a fost realizat pe un eșantion reprezentativ (probabilistic stratificat multistadial, cu eșantionare aleatorie pe fiecare start și în fiecare stagi) de 1100 de respondenți cu vârsta de peste 18 ani.

Condițiile societale de plasare a rezultatelor sunt unele cu încredere redusă (doar 5% dintre moldoveni au încredere necondiționată în oameni, mai puțin decât aproape oriunde în Europa). Și sociabilitatea este mai puțin dezvoltată. Frecvența întâlnirilor cu prietenii (de 4-5 ori pe lună) sau numărul mediu al celor cu care poți vorbi despre chestiuni personale/intime (2) sunt și ele mai mici decât în restul Europei. Reprezentările despre calitatea societății sunt mai degrabă negative: majoritatea crede că Republica Moldova este coruptă, că oamenilor le pasă puțin de semeni și că au un optimism cel mult moderat, că drepturile și libertățile nu sunt respectate, că legile se respectă în mică măsură, că guvernarea spun rar adevărul.

În această structură săracă în resurse, se construiesc atitudini care fac referire mai degrabă la o dimensiune redusă a statului, cu redistribuire limitată și legată predominant de muncă. Spre deosebire de toate țările europene pentru care avem date, majoritatea este reținută în a susține ajutorarea bătrânilor sau a șomerilor și este mai degrabă pentru a pune o responsabilitate aproape exclusivă pe indivizi în ceea ce privește propria bunăstare. Opțiunea dominantă este pentru o solidaritate socială redusă, un rol diminuat al statului și preferințe politice, care se mută, de-a lungul deceniilor post-sovietice, dinspre centru-stânga spre centru și apoi spre centru-dreapta.

Datele arată că limba vorbită în mod obișnuit constituie un element de identificare mai puternic decât etnia. Societatea se dovedește a fi, însă, una segmentată pe criterii multiple, care tinde să respingă mai mult decât în majoritatea țărilor europene persoanele LGBTQ+, pe cei care trăiesc cu HIV, imigranții, emigranții, refugiații, alcoolicii etc. De-a lungul ultimelor trei decenii, trendurile de lungă durată înregistrează oscilații, cu o ușoară tendință recentă de a crește toleranța la alteritate.

Egalitatea de gen este susținută destul de puternic, mai ales în sfera politică și în accesul la educație, dar piața muncii este în continuare definită ca predominant masculină.

Persoanele cu dizabilități mintale sunt privite mai degrabă cu rezervă, chiar dacă există o largă reprezentare că majoritatea nu mimează dizabilitatea. Susținerea politicilor de suport este mai degrabă redusă, iar definirea celor cu dizabilități fizice oscilează între negativ și neutru, cu o prevalență a versiunii negative. Persoanele în cauză sunt etichetate mai degrabă drept „agresive” și „diferite”, însă și mai rar „bune la suflet”.

Persoanele cu dizabilități fizice au o imagine mult mai favorabilă, epitetele atribuite fiind predominant pozitive sau denotând compasiunea: „fără putere de muncă”, „buni la suflet”, „diferiți”, „invalizi”, „nevinovați”. În privința lor este susținută, în măsură limitată, intervenția societății, a statului, a angajatorilor, fiind considerați, totuși, drept o povară pentru societate.

Persoanele LGBTQ+ sunt respinse de majoritatea populației. De-a lungul deceniilor trecute, gradul lor de acceptare este constant. În prezent, doar aproximativ un sfert dintre moldoveni acceptă o astfel de persoană să-i fie vecin.

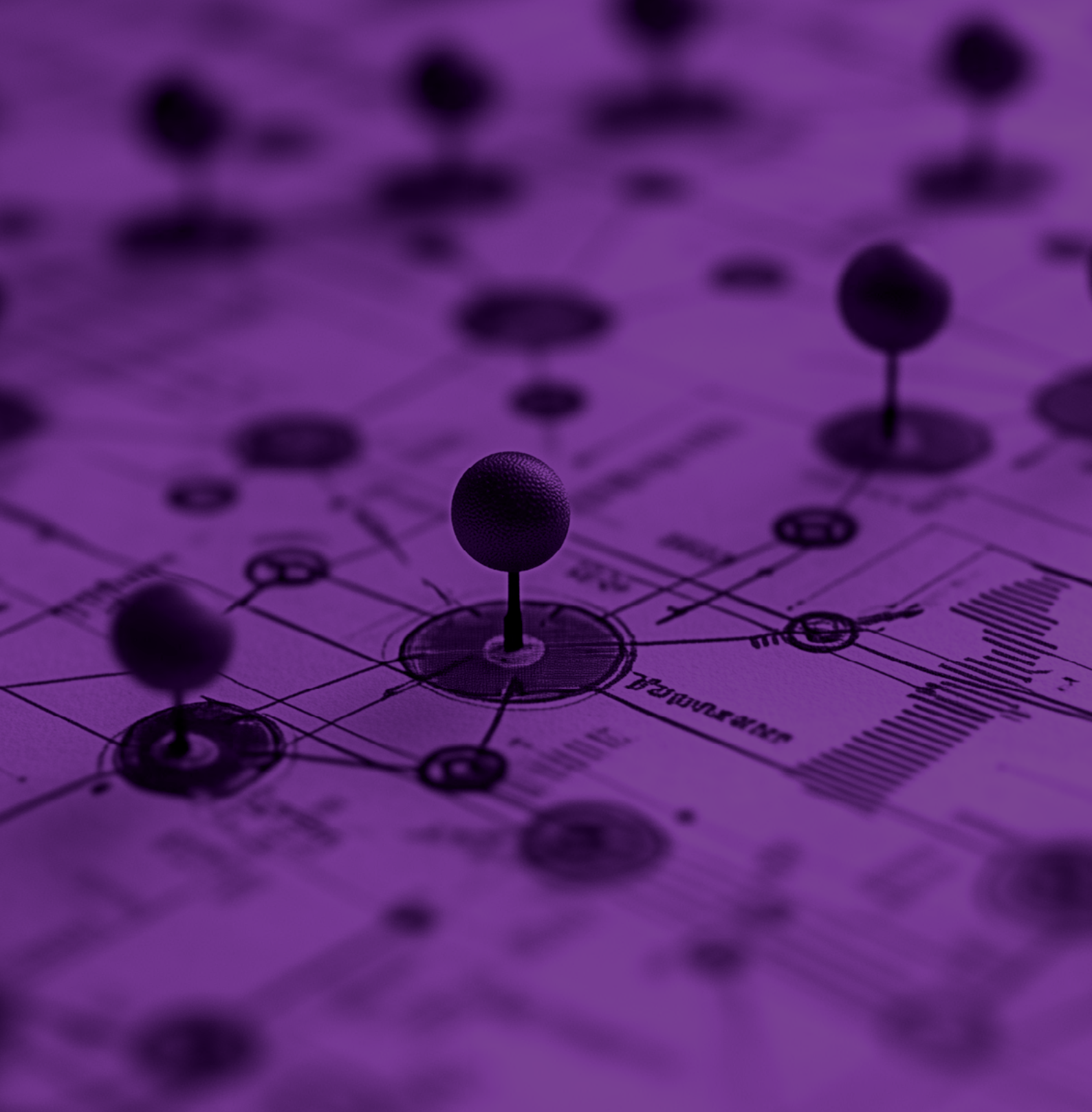
Persoanele care trăiesc cu HIV sunt, de asemenea, privite cu suspiciuni, dar există o opinie dominantă în societate privind nevoia de a le oferi asistență medicală.

Comunicarea interetnică este redusă. Cercurile sociale ale respondenților includ rar oameni din altă etnie. Cele mai strânse relații le au rușii cu ucrainenii, în timp ce găgăuzii și bulgarii dezvoltă legături puternice în interiorul grupului etnic de apartenență.

Romii sunt respinși de toate grupurile etnice și au parte de atitudini puternic nefavorabile.

Republica Moldova respinge deopotrivă emigrarea (considerată ca o trădare a datoriei față de țară și familie), imigrarea (mai puțin pe cea din UE) și refugiații.

Diferențele dintre categoriile de respondenți sunt rar asociate cu opțiunile mai profunde, cum ar fi preferința pentru tipul de stat al bunăstării, solidaritatea socială, poziționarea politică, prezentarea asupra calității societății, încrederea în oameni, sociabilitatea etc. Motivul ar fi cultura comună de respingere a alterității.

1.
INTRODUCERE

Raportul vizează percepțiile și atitudinile față de egalitate în Republica Moldova, continuând tradiția precedentelor trei studii similare, realizate în anii 2015, 2018 și 2021. Acesta analizează un sondaj și cinci focus-grupuri, care au cercetat felul în care moldovenii se poziționează față de diferite grupuri, cum ar fi cele etnice, de gen, migranții, refugiații, persoanele cu dizabilități.

Raportul prezintă mai întâi cadrul larg în care atitudinile față de egalitate și discriminare apar. Câteva teorii majore ghidează modul de abordare. Toate sunt validate în timp, în diferite societăți și în Republica Moldova, creând astfel premisele înțelegerii rezultatelor acestui raport. Explicațiile teoretice nu sunt structurate ierarhic, nu este vreuna prioritară, prin urmare sunt prezentate într-o ordine firească. Teoria contactului între grupuri (intergroup contact theory)¹ aduce în prim-plan nevoia de interacțiune dintre grupuri, pentru a construi relații bazate pe încredere. De exemplu, în cazul a două grupuri etnice separate spațial, dar cu o graniță comună, zonele de contact dintre ele, adică părțile din fiecare grup care se plasează aproape de graniță, sunt mai predispuse să aibă încredere în grupul de etnie opusă. Contactul social joacă rolul unei școli: apropierea permite înțelegerea și prezicerea cum vor acționa cei din etnia diferită, pentru că au devenit mai puțin străini și mai de încredere. Generalizând acest exemplu, explicația privind contactul social este că, pe măsură ce ai relații mai intense cu persoane din alte grupuri, toleranța crește, iar comportamentele și atitudinile discriminatorii scad în intensitate.

A doua teorie importantă este legată de modul în care societatea influențează indivizii. Conform teoriei macrosociale a lui Peter Blau², felul în care arată societatea determină modul în care acționează indivizii. O societate cu multe inegalități, în care oamenii înstăriți sunt mult mai bogați decât cei săraci, va determina altfel de atitudini în comparație cu una în care inegalitatea de venit este mai mică. De regulă, acolo unde inegalitatea este mare, oamenii învață că grupul lor de apartenență primară este foarte diferit de celelalte și dezvoltă comportamente mai puțin înțelegătoare față de ceilalți. În acest caz, diferența de venit este un motiv de distanțare socială între grupuri, nu doar de venit, dar de orice fel. Este un mod în care structura socială (felul în care arată societatea) modelează gândirea indivizilor, care fac parte din acea societate.

A treia teorie importantă este ipoteza instituțională din sociologia valorilor³. Similar teoriei macrosociale a lui Peter Blau, ipoteza instituțională spune că ceea ce contează este felul în care regulile sunt acceptate în societate. De exemplu, dacă persoanele din jurul tău au încredere în oameni (norma socială este de a avea încredere în oameni), interiorizezi ușor-ușor atitudinile și comportamentele lor și le transformi în valori personale: începi sau continui să ai încredere în oameni. Este valabil și opusul: dacă trăiești într-o lume care nu are încredere în oameni, tinzi și tu să nu ai încredere în ei.

Concluzia celor trei teorii de mai sus: cultura acceptării celorlalți este determinantă pentru atitudinile față de egalitate și discriminare. Pe baza teoriei contactului între grupuri, se va cerceta obișnuința moldovenilor de a intra în contact cu oamenii și de a avea încredere în ei. De aici și interesul pentru manifestările capitalului social – sociabilitatea și încrederea – , care se vor regăsi în Capitolul 3. Acestea completează perspectiva asupra modului în care definesc moldovenii propria societate - o precondiție importantă a toleranței față de alții.

1 Paolini et al., 2021; Pettigrew, Tropp, Wagner, & Christ, 2011

2 P. Blau & Schwartz, 2018; P. M. Blau, 1977

3 Arts, 2011; B. Voicu, 2014

Conform asumpțiilor lui Inglehart⁴, orientarea spre acceptare, toleranță, preocupare față de soarta celorlalți este mai puternică în societățile care deja au redus nivelul de incertitudine personală⁵. Astfel, acolo unde oamenii sunt mai siguri pe ceea ce se petrece cu viața lor, deopotrivă material și al siguranței personale, apare o predispoziție mai ridicată de a accepta pe ceilalți și de a fi mai toleranți.

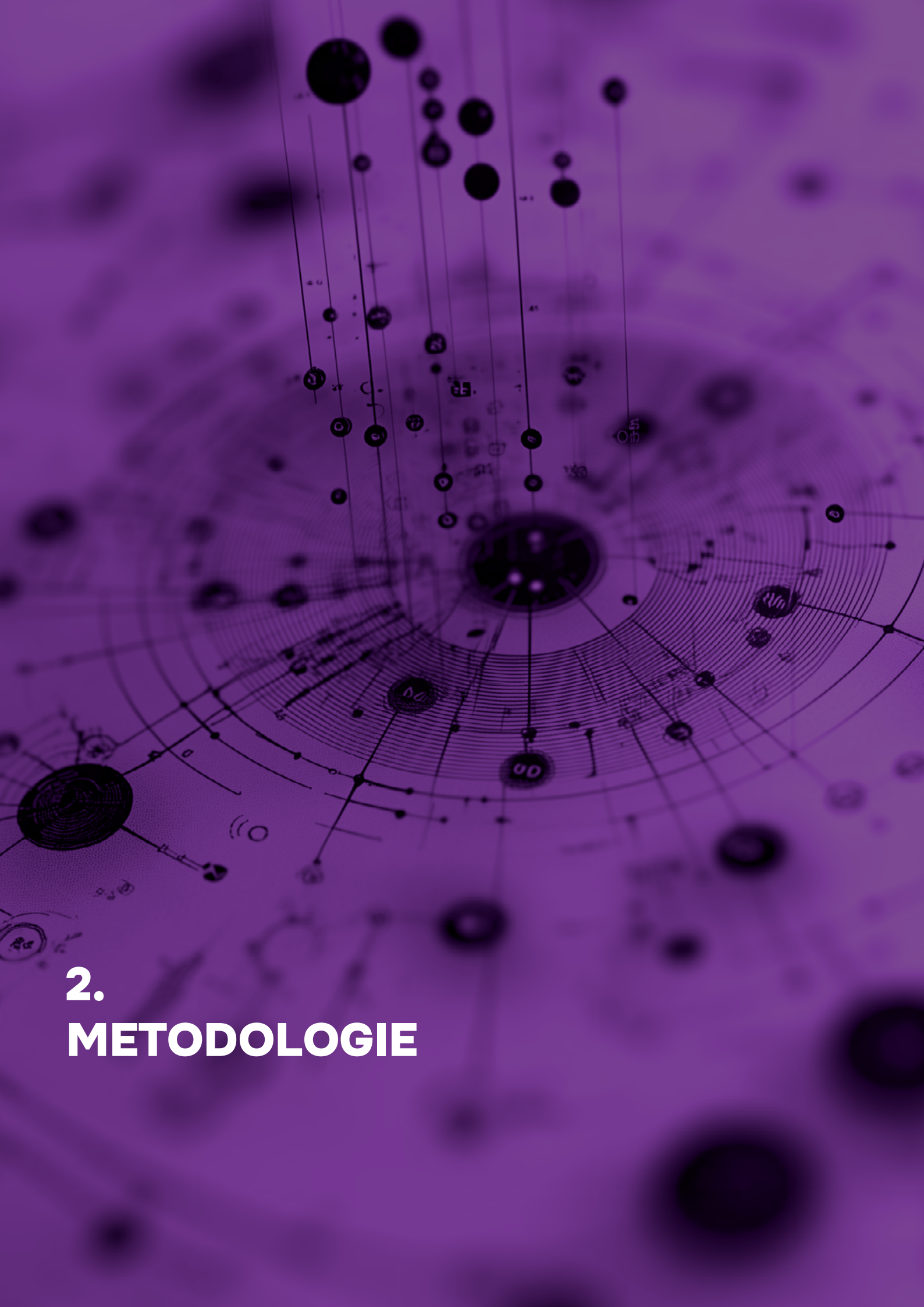
În cea de-a doua parte a prezentării rezultatelor, va fi analizată măsura în care moldovenii sunt dispuși să accepte și să ajute pe alții, la modul general (Capitolul 5.1), felul în care își definesc identitatea (Capitolul 5.2), dar și modul în care văd structura și organizarea societății (Capitolul 5.3). Cu alte cuvinte, vor fi prezentate rezultatele răspunsurilor la mai multe întrebări, cum ar fi: Ce cred moldovenii despre egalitate la modul general (incluzând aici latura acțională a atitudinilor față de redistribuire)? Cum definesc națiunea și ce cred despre statul moldovean la modul general? Elemente despre cine merită a fi ajutat (**deservingness**) sunt prezente, uneori, ca informație de fundal.

Centrarea pe **deservingness** intervine mai puternic, atunci când sunt studiate interacțiunile dintre diferite grupuri de status (Capitolul 6) și când sunt analizate în detaliu atitudinile față de grupuri specifice, cu potențial de a fi discriminate (Capitolul 7).

De asemenea, sunt făcute comparații cu situația Republicii Moldova din ultimele trei decenii, explorând diferite alte surse de date, pentru a putea înțelege situația actuală prin prisma evoluției societății și pentru a putea evalua mai precis direcția în care se îndreaptă țara noastră. Analiza este completată cu comparația internațională și cu analiza diferențelor dintre diferite grupuri de status, pentru a putea explica mai bine mecanismele care pot conduce la inegalitate și prejudiciu. Grupurile de status sunt definite conform declarațiilor respondenților privind genul, vârsta, limba vorbită etc. Toate acestea sunt autoidentificate și reprezintă opțiuni ale celor ce ne-au răspuns, pentru a putea cerceta diferențele dintre grupuri.

4 Inglehart, 1990, 2018

5 Bogdan Voicu, 2001

2. METODOLOGIE

2.1. Componenta de cercetare cantitativă

Etapa de cercetare cantitativă a prevăzut desfășurarea unui sondaj național la care au participat persoane cu vârsta de peste 18 ani. Participarea la sondaj a fost benevolă, fără a fi oferite recompense financiare sau alte cadouri participanților.

[eșantionarea]

S-a optat pentru o eșantionare stratificată, multi-stadială, cu distribuirea proporțională a chestionarelor în funcție de numărul populației cu vârsta de peste 18 ani din fiecare strat. Populația din stânga Nistrului (Transnistria) nu a fost inclusă în acest studiu.

Selecția localităților, a punctelor de eșantionare, a punctelor de pornire a fost, de asemenea, probabilistică. Odată stabilit punctul de pornire, operatorii au respectat regula rutei aleatorii, selectând fiecare a treia gospodărie până la completarea numărului necesar de chestionare pentru acel punct de eșantionare. Gospodăriile în care nu s-a reușit contactarea vreunei persoane la prima vizită au fost recontactate de maxim încă două ori, în zile și la intervale orare diferite. În fiecare gospodărie au fost înscrise toate persoanele cu vârsta de peste 18 ani. Selecția persoanei care a completat chestionarul s-a făcut în baza grilei Kish. Indicarea persoanei pentru interviu a fost făcută de către soft, operatorii neavând acces la procedura de selecție.

Tabelul 1. Structura socio-demografică a eșantionului, SPAE 2024

Variabilă	Grup	Număr de persoane	Procent
Gen	masculin	438	39,8%
	feminin	662	60,2%
Vârsta	18-24 ani	87	7,9%
	25-34 ani	172	15,6%
	35-44 ani	224	20,4%
	45-54 ani	169	15,4%
	55-64 ani	196	17,8%
	peste 65 ani	252	22,9%
Educație	studii medii incomplete	150	13,6%
	școală generală/profesională	500	45,5%
	liceu/școală postliceală/colegiu	181	16,5%
	studii superioare	269	24,5%
	nu răspunde	0	0,0%
Ocupație	încadrat în câmpul muncii	376	34,2%
	temporar nu lucrează	196	17,8%
	nu lucrează	527	47,9%
	nu răspunde	1	0,1%
Naționalitate	moldovean/român	894	81,3%
	altele (rus, ucrainean etc.)	202	18,4%
	nu răspunde	4	0,4%
Total		1100	100,0%

■ [eroarea maximă de eşantionare]

Eşantionul folosit este stratificat multistadial, cu eşantionare probabilistică pe fiecare stadiu și strat. S-a calculat eroarea maximă de eşantionare, fără a ține cont de stratificare, ceea ce înseamnă că s-au luat măsuri de precauție (Tabelul 2).

În general, orice estimare are o eroare maximă de 3% (pentru un nivel de încredere de 95%). Dacă procentul crește sau scade, eroarea estimării scade până la 1,8% în cazul unui nivel de încredere de 90% sau de 10% din eşantion. De exemplu, un procent estimat de 3% în SPAE 2024 înseamnă că în 95 din 100 de eşantioane similare acel procent va fi între 27,3% și 32,7% (eroarea este de $\pm 2,7\%$).

Pentru că se utilizează erori estimate, în raport nu vor fi utilizate zecimale la procente și la mediile pe scale lungi (în acest caz, zecimalele nu aduc precizie suplimentară, ci doar iluzia de precizie, împiedicând citirea rezultatelor).

Tabelul 2. Eroarea maximă de eşantionare pentru câteva distribuții, cazul eşantionului, SPAE 2024

Distribuția variabilei dihotomice	Eroarea maximă estimată (95% CI)
50%-50%	$\pm 3,0\%$
60%-40%	$\pm 2,9\%$
70%-30%	$\pm 2,7\%$
80%-20%	$\pm 2,4\%$
90%-10%	$\pm 1,8\%$

*Mod de citire: Dacă la o întrebare oarecare răspunsurile sunt 50% „da” și 50% „nu”, eroarea maximă de eşantionare este de $\pm 3,0\%$. Cu alte cuvinte, în 95 din 100 eşantioane similare ca mod de selecție și dimensiune (1100 de respondenți) ponderea răspunsurilor „da” va fi între 47 și 53%.

■ [culegerea datelor]

Înainte de etapa de culegere a datelor, chestionarul a fost pre-testat. Pre-testarea s-a desfășurat pe un număr de 20 de persoane care au reprodus, după anumite criterii (gen, vârstă, ocupație etc.), structura unui eşantion național. Intervipurile au avut loc în gospodăriile persoanelor care au acceptat să participe la pre-testarea chestionarului, iar participarea a fost benevolă. Șase chestionare au fost completate în limba rusă, dar nu au fost întâmpinate probleme.

Pentru a obține un feed-back din mai multe perspective, în calitate de operatori de interviu au fost persoane angrenate în derularea proiectului la diferite etape: manager general, manager de proiect, cercetători, coordonatori de colectare a datelor, verificatori, operatori cu grade diferite de experiență. Pre-testarea a avut ca obiectiv și verificarea funcționalității tabletelor și a softului, după ce chestionarul a fost tradus și programat.

În urma etapei de pre-testare a fost elaborat un raport, care a conținut observații și recomandări, iar în baza acestora a fost definitivat conținutul chestionarului.

La etapa de colectare a datelor au contribuit un număr de 33 de operatori din rețeaua [imas] care, în prealabil, au participat la sesiuni de instruire. În cadrul acestor întâlniri, operatorilor

le-au fost explicate obiectivele principale ale studiului, modul de utilizare a tabletelor și a chestionarului aferent acestui studiu, regulile ce țin de eșantionare, regulile privind comunicarea cu respondenții. De asemenea, au fost analizate întrebările din chestionar și au fost explicate alte aspecte de natură administrativă. La finalul instructajului, operatorii au derulat un exercițiu practic, completând chestionare în perechi. Sesiunea de instruire s-a încheiat cu o ședință, în cadrul căreia s-a discutat asupra concluziilor și recomandărilor.

Completarea chestionarelor s-a făcut în gospodărie, prin intermediul tabletelor și a unui soft specializat de machetare a chestionarelor. 37,1% din chestionare au fost completate în limba rusă, iar 62,9% în limba română.

Colectarea datelor a fost efectuată în perioada 25 martie – 17 mai 2024, la domiciliile respondenților. Răspunsurile au fost înregistrate într-un soft specializat, instalat pe tableta fiecărui operator.

■ [verificarea datelor]

Deoarece chestionarul era lung, iar numărul întrebărilor deschise mare, verificările s-au făcut pentru toate chestionarele completate. Metodele de verificare au fost complexe și au vizat atât elemente ce țin de respectarea criteriilor de eșantionare (selecția gospodăriilor și a persoanei), cât și cele care țin de aplicarea tuturor întrebărilor și de respectarea tuturor instrucțiunilor privind aplicarea întrebărilor și utilizarea scalelor de răspuns. În urma verificărilor efectuate, 4,14% (87 de chestionare) din chestionarele completate au fost anulate din diferite motive, cum ar fi interviurile întrerupte/abandonate de către respondenți, colectarea necorespunzătoare a răspunsurilor pentru întrebările deschise, nerespectarea criteriilor de selecție a gospodăriei, interviuarea altei persoane din gospodărie decât cea indicată de soft etc.

■ [prelucrarea datelor]

Datele colectate de operatori au fost introduse într-un soft specializat de machetare și programare a chestionarelor. Ele au fost transmise către servere securizate, iar baza de date a fost accesibilă doar personalului calificat, într-un mod criptat. Nicio informație nu a fost stocată pe tabletele utilizate de către operatori, iar toate procedurile au asigurat anonimitatea și confidențialitatea datelor pentru toți participanții la studiu, fiind respectate prevederile legale privind utilizarea datelor cu caracter personal.

Pentru prelucrarea informațiilor din baza de date a fost utilizat un soft specializat (SPSS) și, înainte de raportarea datelor, au fost făcute verificări suplimentare privind absența codurilor greșite de răspuns, a răspunsurilor lipsă, a coerenței de răspuns etc. A fost necesară ponderarea datelor. Pentru ponderare s-au utilizat datele statistice furnizate de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.

■ [modul de analiză]

Pentru fiecare capitol în parte datele sunt prezentate mai întâi ca tendințe pe întregul eșantion, apoi sunt comentate diferențele față de măsurătorile anterioare realizate în Republica Moldova (în special cele provenite din SPAE 2021, 2018 și 2015) și diferențele față de alte țări europene, acolo unde s-au realiza astfel de analize, utilizând sondaje comparative internaționale precum EVS, WVS, ESS, EB etc.

EVS/WVS reprezintă sondajele valorilor europene/mondiale, cercetare ce se repetă în lume o dată la 4-5 ani, pe eşantioane reprezentative naţionale. În Republica Moldova a fost realizată în anii 1995, 1999, 2004, 2008. Avantajul EVS/WVS este că ne permite să comparăm rezultatele SPAE 2024 cu multe ţări, precum şi longitudinal.

ESS (European Social Survey) este realizat o dată la doi ani, în 30-35 de ţări europene, şi permite comparaţia cu acestea. EB (Eurobarometrul) este realizat de câteva ori pe an, în ţările Uniunii Europene, şi are avantajul de a permite comparaţii cu date foarte recente. Să notăm şi faptul că, atunci când comparăm cu alte ţări, adesea nu avem date din ultimul an. Dar, ţinând cont de faptul că există o remarcabilă inerţie a culturii care se schimbă lent (Inglehart, 2018), comparaţia diacronică rămâne validă, chiar şi dacă este realizată la 5-10 ani distanţă.

La finalul fiecărui capitol a fost realizată o analiză a principalelor categorii de segmentare, descrise în capitolul următor. Analizele au la bază modele cu mai multe variabile de analiză cauzală multinivel (predicţie de tip liniar, logit, probit, tobit, în funcţie de tipul variabilelor analizate) şi cu respondenţi grupaţi în localităţile în care domiciliază. Scopul acestora este de a identifica principalele caracteristici, care determină diferenţieri în interiorul populaţiei Republicii Moldova. Doar relaţiile semnificative statistic sunt comentate în text.

2.2. Componenta de cercetare calitativă

Au fost organizate cinci focus-grupuri (FG). A se vedea Tabelul 3.

Tabelul 3. Lista discuţiilor de grup şi detaliile despre structura acestora

Target	Locaţii	Număr participanţi	Vârstă	Limbă vorbită
[FG] vorbitori de limbă română	Străşeni	9	30-50	română
[FG] vorbitori de limbă rusă	Chişinău	8	30-50	rusă
[FG] persoane în etate	Criuleni	10	60+	română
[FG] persoane cu dizabilităţi	Chişinău	9	20-40	română
[FG] refugiaţi ucraineni	Chişinău	8	30-50	rusă

Selectarea participanţilor s-a făcut în baza unui chestionar de recrutare, în care erau menţionate criteriile necesare pentru a fi îndeplinite la fiecare tip de focus-grup. Ghidul de moderare utilizat a fost structurat în concordanţă cu scopul şi obiectivele specifice pentru acest studiu. Pe toată durata interacţiunii cu moderatorii, participanţilor le-a fost asigurat un mediu de comunicare şi exprimare sigur, non-discriminatoriu. Moderatorii nu s-au expus asupra opiniilor exprimate de către participanţi ca fiind corecte sau greşite, încurajând exprimarea oricăror idei şi percepţii. Sesiunile de grup s-au desfăşurat fără dificultăţi.

3. DETERMINANȚI POTENȚIALI AI ATITUDINILOR FAȚĂ DE EGALITATE

La analiza datelor din raport au fost utilizate câteva clasificări utile, pentru a segmenta mai bine opiniile în funcție de statusul respondenților⁶. În continuare sunt descrise aceste variabile. Ele se referă, pe de o parte, la caracteristicile individuale obișnuite – statusul socio-economic: poziția individului în societate, localizarea geografică și identitatea lingvistică. Pe de altă parte, sunt două tipuri de determinanți specifici, care definesc contextul societal: reprezentările despre calitatea societății și resursele individuale de capital social (încrederea și relațiile). Este de așteptat ca, cei care au un status dominant și reprezentări mai optimiste asupra societății și sunt mai bogați în resurse de capital social să fie mai dispuși la a-i accepta pe ceilalți și la a promova atitudini egalitare.

3.1. Status socio-economic, identitate lingvistică și localizare geografică

Raportul ia în considerare:

- **genul respondenților** (45% bărbați, 55% femei);
- **vârsta** (categoriile 18-24 ani, 25-34 de ani, 35-49 de ani, 50-63 de ani, 64 de ani și peste, selectate astfel încât să reflecte etape în ciclul familial obișnuit, precum și vârsta de pensionare; cea mai puțin numeroasă categorie include 87 de cazuri);
- **statusul marital** (14% necăsătoriți; 59% căsătoriți; 4% concubinaj; 10% divorțați/separați; 14% văduvi);
- **etnia** (71% moldoveni, 10% români, 5% ruși, 6% ucraineni, 4% găgăuzi, 2% bulgari, 2% altele – 16 cazuri);
- **limba vorbită acasă** (47% moldovenească, 26% română, 20% rusă, 3% ucraineană, 2% bulgară, 2% găgăuză – cel mai mic grup, 16 cazuri);
- **limba vorbită acasă cu părinții** (aceleași categorii);
- **dacă limba vorbită acasă astăzi este diferită de cea din copilărie** (17% - da, 83% - nu);
- **educația** (35% opt clase sau mai puțin, 25% școală profesională, 5% liceu, 14% universitate incomplet sau postliceal, 21% universitate);
- **statusul ocupațional** (27% angajați cu normă întreagă, 6% angajați part-time, 3% studenți, 13% casnici, 30% pensionari, 2% antreprenori și lucrători pe cont propriu, 13% șomeri, 6% altele);
- **sectorul de activitate** (67% nu lucrează, 14% activează la stat, 19% activează în privat);
- **numărul de membri în gospodărie** (minim 1, maxim 10);
- **număr minori în gospodărie** (61% niciunul, maxim 7);
- **frecvența utilizării internetului** (84% zilnic, 3% săptămânal, 13% deloc sau mai rar);
- 23% dintre respondenți sunt în municipii, 20% în alte orașe, iar 58% la sate;
- 27% sunt în regiunea Nord, 31% - Centru, 5% - Sud, 23% - în Chișinău, 5% - în UTA Găgăuzia.

⁶ Status este utilizat cu sensul de set de caracteristici ale unei persoane, care o poziționează în raport cu restul colectivității din care face parte. Exemple de caracteristici definitorii pentru statusul unei persoane sunt vârsta, genul, educația, statusul marital (necăsătorit, căsătorit, divorțat, în concubinaj, separat, văduv), venitul etc.

3.2. Reprezentări despre calitatea societății

Reprezentările pozitive despre calitatea societății au, de regulă, un impact pozitiv asupra susținerii egalității de gen, a toleranței față de alte grupuri sociale, a benevolenței⁷ (Abbott, Wallace, & Sapsford, 2016). Chestionarul începe cu un set de întrebări, pentru a identifica percepțiile respondenților despre societatea moldovenească în ansamblu. Tabelul 4 descrie răspunsurile. Se observă că moldovenii cred că oamenii le pasă în mică măsură de semenii lor, sunt mai degrabă pesimiști, plătesc impozite, într-un stat corupt, care nu respectă drepturile individuale și legile, și cu instituții în care oamenii nu au încredere, cu autorități care lucrează în mică măsură în beneficiul cetățeanului. Totodată, guvernării sunt percepuți preponderent ca nespunând adevărul. Apare indecizie în a defini societatea drept fragmentată (itemul j) și în a crede că există discriminare sau nu (itemul k). La ultimele două, dar și la măsura în care oamenii le pasă de ceilalți, apare un număr relativ mare de indeciși și refuzuri de a răspunde.

Au fost utilizați itemii din Tabelul 4, pentru a calcula scorul de evaluare pozitivă a societății. Scopul a fost de a analiza, ulterior, asocierea dintre acest scor și atitudinile legate de discriminare. Itemul k a fost eliminat din analiză, pentru a nu genera asocieri mecanice între fenomenele studiate. De asemenea, a fost exclusă din calcul variabila legată de corupție (opiniile sunt prea puternic în aceeași direcție) și pe cea despre plata impozitelor⁸.

Analiza indicatorului, în funcție de trăsăturile individuale descrise în secțiunea anterioară, scoate în evidență următoarele diferențe între grupuri de status⁹:

- **etnicii români** sunt **mai mulțumiți de calitatea societății** decât cei moldoveni, ucraineni și ruși;
- cei care declară că **vorbesc acasă limba română** sunt **mai mulțumiți** decât cei care declară că vorbesc în limba moldovenească, iar cei din urmă sunt mai mulțumiți decât cei ce folosesc acasă limba ucraineană, decât cei ce folosesc limba rusă și decât cei ce folosesc limba bulgară;
- **absolvenții învățământului profesional** au **percepții mai critice despre calitatea societății**;
- cei din **Chișinău** sunt **mai optimiști**, iar cei din UTA Găgăuzia sunt mai nesatisfăcuți de calitatea societății.

7 Predispoziție de a fi preocupat de soarta celorlalți (eventual, de a face ceva pentru aceștia), care include bunăvoință, dar este mai mult decât aceasta.

8 A fost utilizată analiza factorială cu extragerea factorului unic, folosind maximum likelihood. Analiza scree-plot-ului indică vizual prezența unui singur factor. Analiza factorială este adecvată structurii datelor ($KMO=0.861$). Comunalitățile pentru cei doi itemi excluși sunt 0.1. Restul comunalităților sunt mai mari de 0.1, majoritatea fiind în jur de 0.4 sau mai mari. Factorul extras explică 38% din variația totală a pachetului de itemi.

9 Rezultate bazate pe modele multinivel, cu respondenți grupați în localitățile de reședință și având factorii descriși în secțiunea anterioară ca predictorii. Doar diferențele semnificative la $p.05$ sunt menționate.

Tabelul 4. Reprezentările despre starea societății, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord sau nu cu următoarele afirmații privind atmosfera din țara noastră?

În Republica Moldova...	În foarte mică măsură/ Deloc	În mică măsură	În mare măsură	În foarte mare măsură	NȘ/ NR
Oamenilor le pasă de semenii lor	17%	40%	29%	7%	7%
Oamenii au încredere în viitorul lor și al copiilor	28%	32%	29%	7%	3%
Oamenii își plătesc impozitele către stat	3%	19%	54%	20%	5%
Drepturile și libertățile oamenilor sunt respectate	30%	40%	23%	2%	4%
Există corupție	2%	8%	45%	41%	4%
Legile se respectă	27%	45%	23%	2%	2%
Oamenii au încredere în instituții	25%	45%	22%	2%	6%
Autoritățile lucrează în beneficiul cetățeanului	36%	38%	19%	3%	3%
Guvernul/cei aflați la putere spun adevărul	45%	33%	15%	3%	5%
Sunt mai multe lucruri care ne unesc decât cele care ne separă	14%	35%	37%	5%	9%
Discriminarea ¹⁰ este răspândită în Republica Moldova	12%	34%	36%	11%	7%

3.3. Resurse individuale

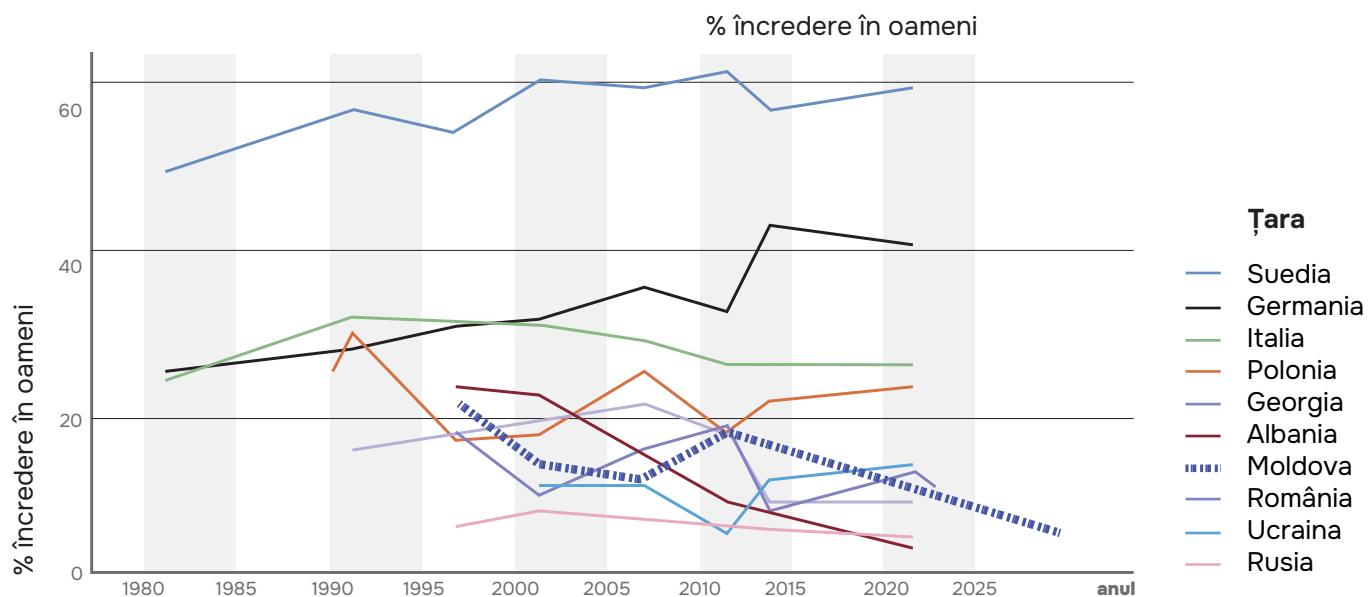
■ Încrederea în oameni: rezultate din sondaje

Încrederea în oameni constituie o condiție importantă a toleranței (Dragoman, 2006), atitudinilor față de gen (Dutta, Giddings, & Sobel, 2022), atitudinilor față de redistribuire (Im, 2018) etc. SPAE 2024 include două tipuri de evaluări ale încrederii în oameni, folosind o scală clasică de încredere, aplicată în lume începând cu anii 1940 (Figura 1) și o scală revizuită a încrederii în sensul propus de WVS în anii 2000 (Delhey, Newton, & Welzel, 2011) (Tabelul 5).

Datele rezultate din analiza scalei clasice arată că 5% dintre respondenți au încredere în oameni, 94% nu au încredere, iar 1% nu au răspuns la întrebare. Dinamica este una negativă: ponderea celor care au încredere în oameni a scăzut de-a lungul deceniilor postcomuniste de la 22% în anul 1995 la 14% în anul 1999, 12% în anul 2004 și 18% în anul 2008. Probabil, scăderea este generată de succesiunea crizelor locale, regionale sau globale: recesiunea de la finalul anilor 2000, crizele refugiaților, invaziile rusești asupra Ucrainei începute în anul 2014, crizele politice, pandemia COVID, recesiunea care i-a urmat.

¹⁰ Discriminarea a fost definită pentru respondenți drept tratament inegal, cauzat de faptul că cineva este de o anumită rasă, culoare, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, vârstă, dizabilitate, opinie, apartenență politică etc.

Figura 1. Dinamica încrederii în oameni, în câteva țări europene

Sursele datelor: EVS/WVS1980-2018, SPAE 2024. Cifrele reprezintă ponderea celor care spun că „Se poate avea încredere în cei mai mulți oameni” ca opus față de „E mai bine să fii atent în relațiile cu oamenii”

Comparația cu alte societăți plasează Republica Moldova alături de alte țări foste comuniste, cu cea mai scăzută încredere în oameni. O dinamică negativă se observă și în țări, cum ar fi Albania, Georgia, Armenia. Prin contrast, țările UE tind să aibă nivele (substanțial) mai ridicate de încredere și o dinamică pozitivă, în general.

Tabelul 5. Încrederea în diferite grupuri de oameni, SPAE 2024 - Cât de multă încredere aveți în oamenii din următoarele categorii?

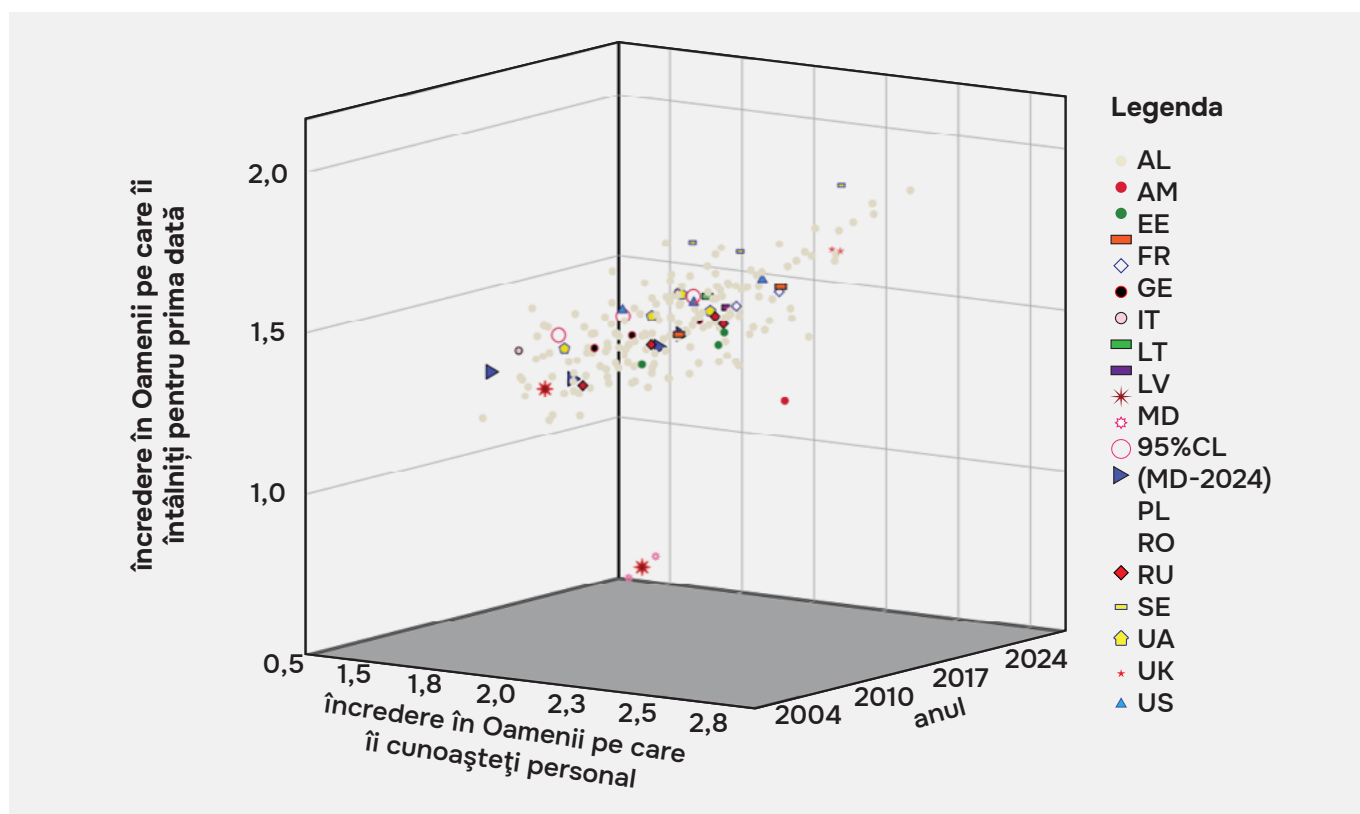
	Foarte puțină	Puțină	Multă	Foarte multă	NȘ/NR
Oamenii din familia dvs.	2%	6%	31%	60%	1%
Oamenii din cartierul dvs.	15%	50%	27%	6%	3%
Oamenii pe care îi cunoașteți personal	9%	34%	46%	10%	1%
Oamenii pe care îi întâlniți pentru prima dată	48%	44%	5%	1%	3%
Oamenii de altă religie	35%	40%	16%	2%	7%
Oamenii de altă naționalitate	24%	46%	21%	3%	7%

Tabelul 5 arată că pot exista diferite „cercuri ale încrederii”. Rezultatele confirmă neîncrederea puternică a societății moldovenești. Oamenii întâlniți prima oară sunt respinși de 92% dintre respondenți. Doar o treime au încredere în vecini. Cunoscuții sunt și ei cu o încredere redusă: 43% dintre respondenți mai degrabă nu au încredere în persoanele pe care le cunosc personal, în timp ce 56% au încredere în aceștia. Diferențele de religie și etnie generează și ele neîncredere.

S-au calculat mediile celor șase indicatori din Tabelul 5, acordând 0 puncte pentru „foarte puțină încredere”, 1 pentru „puțină”, 2 pentru „multă”, 3 pentru „foarte multă” și 1,5 pentru cei care au evitat răspunsul. Au fost estimate astfel de valori medii și pentru alte țări europene, cu observația că scala este diferită de cea folosită în Republica Moldova, având și o variantă de răspuns de mijloc („nici multă, nici puțină”)¹¹. Putem însă compara la nivel de tendință generală. Pentru aceasta, în cazul scalei WVS/EVS, s-a dat valoarea de 1,5 pentru cei care s-au plasat la mijlocul scalei de încredere.

Avem însă avantajul de a vedea cifrele colectate în Republica Moldova, în anul 2004, și de a evalua astfel poziționarea țării noastre în raport cu alte state. Conform rezultatelor raportate în Figura 1, deducem că încrederea în Republica Moldova este într-adevăr mai mică decât în alte părți ale Europei și ale lumii. Moldovenii au mai mică încredere în oameni în general, în cei pe care îi cunosc și în cei pe care îi întâlnesc pentru prima oară. Mai mult, există o tendință de diminuare a încrederii în oameni.

Figura 2. Relația dintre încrederea în cunoscuți și în oameni întâlniți pentru prima oară, perioada 2004-2024, în diferite țări ale lumii

Nota: Datele provin din SPAE 2024, EVS și WVS. Figura include 87 de societăți mondiale (45 din Europa). Fiecare punct din figură (simbolizat prin cercuri, pătrate, triunghiuri etc.) reprezintă o țară, într-un anumit moment pe axa „anul”. Indicatorii care măsoară încrederea în oameni pot varia de la 0 la 3. Figura prezintă doar secțiunea în care se plasează țările analizate. Punctele gri deschis, pentru care nu există o legendă specifică, reprezintă alte țări decât cele care au culori și reprezentări particularizate. Pentru Republica Moldova, în anul 2024, este prezentată și limita intervalului de încredere - 95%.

¹¹ SPAE 2024 a folosit o scală de 4 puncte, similară celei folosite pentru încredere în SPAE 2021.

S-au luat trei dintre itemii de încredere descriși în acest capitol, pentru a construi un scor de încredere în oameni¹². Ca și în cazul calității societății, s-a folosit scorul pentru a explica poziționările moldovenilor față de egalitate, pe diferite dimensiuni ale acesteia. Înainte de acest lucru, s-a efectuat o analiză prin excluderea modului în care încrederea în oameni variază în funcție de diferite categorii de status. Constatările sunt următoarele¹³:

- **cei care acasă vorbesc o altă limbă**, decât cele utilizate frecvent pe teritoriul țării, au mai multă încredere în oameni decât cei care comunică, de regulă, în limbile română, rusă, ucraineană, găgăuză;
- **încrederea crește cu vârsta** și este **mai ridicată la bărbați**;
- **încrederea ridicată** este asociată cu o **reprezentare pozitivă despre calitatea societății**;
- **niciun alt factor nu se asociază** semnificativ cu încrederea.

■ Încrederea în oameni: rezultate din analiza calitativă

[FG] vorbitori de limbă română

Definirea conceptului și a situațiilor privind încrederea în semenii a generat destule dificultăți participanților la focus-grupuri. Pentru ei, încrederea este o componentă importantă a interacțiunilor dintre oameni, fiind la baza relațiilor apropiate și de lungă durată. A avea încredere înseamnă a avea o relație bazată pe înțelegere și respect. Încrederea se manifestă prin fapte. Dacă ești un om de încredere, nu vei trăda, iar dacă ai încredere în cineva, înseamnă că îi destăinuie lucruri intime.

Marea majoritate a participanților la sondaje a considerat că între oamenii din Republica Moldova nu există sau există foarte puțină încredere.

Pe de o parte, încrederea poate apărea atunci când relația devine mai apropiată și cunoști mai bine o persoană. Atunci, fie doi oameni sunt potriviți și între ei se stabilește o conexiune, fie le este clar că sunt prea diferiți și relația nu trece la alt nivel. Dacă există interese comune, atunci este mai ușor să stabilești o legătură mai apropiată.

Pe de altă parte, societatea din Republica Moldova este privită ca una foarte divizată, mai ales pe subiecte socio-politice. De la obținerea independenței și până acum, oamenii continuă să fie dezbinați din cauza viziunilor diferite. În țara noastră locuiesc oameni din generații prea diferite: născuți în URSS sau în anii '90 ori anii 2000. Toate aceste generații sunt văzute ca având valori și principii diferite. În plus, unii consideră că există oameni care și-au pierdut valorile și, în acest caz, este greu să te încrezi în astfel de persoane.

Într-o situație dificilă, când au nevoie de ajutor, majoritatea au afirmat că mai întâi vor apela la soț, soție sau alți membri ai familiei, pentru că aceștia sunt cei mai apropiați oameni. Puțini ar apela la prieteni sau vecini, deoarece au o relație bună cu ei. În același timp, unii au menționat că, totuși, uneori este mai ușor să te adresezi după ajutor unui străin decât rudelor. Sunt situații în care ei știu că unele rude sunt invidioase pe ei și asta îi face să păstreze o oarecare distanță față de acestea.

12 Am exclus încrederea în familie (care reflectă capital social de tip bonding) și încrederea în alte grupuri etnice și religioase (care vor fi analizate în alt capitol). Itemul de încredere generalizat are o variație prea mică (doar 5% spun că au încredere). Indicatorul rezultat este construit ca scor factorial ($KMO=.655$, extracția a fost realizată folosind maximum likelihood, comunalitățile sunt .3, .5, .6, factorul explică 46% din variația totală).

13 Analiză multinivel cu respondenții grupați în localitățile de reședință și având ca predictor setul de variabile la nivel individual și regional, descris la începutul acestui capitol, precum și reprezentările despre calitatea societății.

Nu există încredere în Moldova! Toți suntem diferiți, mai ales că suntem un stat foarte, foarte destrămat!

[M2, public general]

A avea încredere în cineva, asta e când omul are consecutivitate în acțiune. Ceea ce spune, aceea face. Și timpul le testează, le așază la locul lor. Și dacă omul acela a avut încredere în tine și, la un moment dat, tu l-ai amăgit, asta se numește că... nu că omul acela e mai prost sau... mă scuzați, dar de atâta fiindcă a avut prea multă încredere și tu nu o mai poți recăpăta. A avea încredere, asta înseamnă a avea o relație de înțelegere și de respect față de persoana ceea.

[F3, public general]

[FG] vorbitori de limbă rusă

Persoanele din grupul vorbitorilor de limbă rusă consideră că încrederea înseamnă să te bazezi pe cineva când ai nevoie, să ai siguranța că nu vei fi lăsat în impas, indiferent de naționalitate sau limbă vorbită. Totodată, ei măsoară încrederea prin acțiuni și fapte, nu prin vorbe. Pentru unii, comportamentul și modul de exprimare pot fi indicatori în stabilirea nivelului de încredere într-o persoană. În plus, încrederea înseamnă comunicare. Odată ce comunicarea are loc regulat și se menține în timp, automat apare și se dezvoltă încrederea. Majoritatea participanților consideră că, în prezent, oamenii nu prea au încredere unii în ceilalți din cauza distanței sociale – fiecare își vede de viața sa. Câțiva participanți au menționat că încrederea depinde mult de relația oamenilor. De exemplu, poți avea multă încredere în familie, pentru că petreci mult timp cu ea, experimentezi trăiri comune, există o relație strânsă. Însă, nu poți avea încredere în persoane cu care nu te întâlnești, nu comunică.

Dacă ar avea nevoie de ajutor, vorbitorii de limbă rusă ar apela, ca și ceilalți participanți la sondaj, la familie, prieteni, rude. Totuși, în situația în care cei menționați mai sus nu au posibilitatea să-i ajute, unii respondenți, fiind impuși de situație, ar apela și la persoane necunoscute sau cu care nu au o relație atât de strânsă.

În opinia unei participante, există un soi de încredere în persoane cu autoritate sau care au un anumit statut, cum ar fi medicii, polițiștii – cei care sunt responsabili de viața și securitatea cetățenilor.

Încrederea înseamnă că nu te va lăsa în situație grea, când ai nevoie de el.

[M1, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

Încrederea este parte a comunicării. Nu există una fără alta. Totul are o legătură. Chiar dacă sunt prieteni îndepărtați, oricum un nivel de încredere este, nu atât de apropiat, dar este. Încrederea se testează în timp.

[F1, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

Poate că încrederea nu se demonstrează numai prin aceste acțiuni de bază. Când comunică cu o persoană, deja îți dai seama dacă poți sau nu să ai încredere în ea, prin felul ei de a se exprima, prin cuvintele pe care le folosește, prin comportament.

[M2, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

[FG] persoane în etate

Pentru această categorie de oameni, încrederea înseamnă să te destăinuie cuiva și să ai siguranța că nu vei fi trădat, să te bazezi pe cineva oricând ai nevoie, mai ales în momentele grele. Majoritatea participanților consideră că încrederea se câștigă foarte greu, iar în prezent mulți nu o au. Odată ce se deschid în fața cuiva, de cele mai multe ori, rămân dezamăgiți, se simt trădați. Relațiile dintre oameni au devenit distante din cauza invidiei existente în societate. Aceste urmări își au rădăcinile în situația precară a oamenilor, greutățile cu care se confruntă zilnic și dorința de a avea ca și vecinul, de a fi în rând cu lumea sau de a avea mai mult decât au deja. În plus, mulți oamenii au devenit înrăiți, meschini și primesc satisfacție de la faptul că cineva este în impas. Ba mai mult, nu ezită să povestească celor din jur, denaturând mesajul intenționat, pentru a face rău.

Atunci când au nevoie de ajutor, primii la care apelează sunt vecinii, familia și rudele. Unii respondenți au menționat că apelează doar la vecini, întrucât copiii și restul membrilor din familie sunt plecați peste hotare sau locuiesc mai departe.

Oamenii nu sunt atât de sinceri și deschiși. Fiecare e pentru dânsul. Cei mai apropiați au plecat. Copiii s-au împrăștiat și trăiesc... Și apoi, dacă la un moment dat a scăpat o vorbă, dacă un necaz l-a spus și peste două zile s-a auzit că e „înflorit” – „un vazon” întreg de nu știu ce dureri a avut, atunci el zice „gata, eu aici am pus punct! Mai mult nu”.

[F1, persoane în etate]

Apelez la vecini, pentru că ai copii, ai rude, dar sunt departe. Și numai prin telefon nu te ajută cu nimic.

[F2, persoane în etate]

[FG] persoane cu dizabilități

Persoanele cu dizabilități își definesc încrederea prin lipsa refuzului, atunci când te afli într-o situație mai delicată, sau atunci când persoana își respectă promisiunile. Totodată, încrederea merge mână în mână cu punctualitatea, sinceritatea și responsabilitatea. Pentru unii participanți la sondaj, gradul de încredere este determinat de educația pe care au primit-o în copilărie. Dacă un copil a trăit în armonie, a fost educat corect, cu principii și valori, a fost încurajat și susținut și i s-a insuflat încredere, atunci acesta, ajungând om matur, va fi mult mai predispus să aibă încredere în oameni decât acei copii care au fost traumatizați, nu au fost încurajați de familie etc.

În opinia respondenților, încrederea în ziua de astăzi este destul de scăzută. În prezent, oamenii nu au încredere unii în alții din diverse motive. Unele situații își au rădăcinile în diferite perioade și evenimente istorice: comunism, războaie, foame, deportări etc.; altele

sunt generate de nivelul scăzut de încredere, cauzat acum de mediatizarea infracțiunilor, a corupției, a dezamăgirilor în clasa politică.

În situația în care ar avea nevoie de ajutor, de cele mai multe ori ar apela la familie. De asemenea, persoanele cu dizabilități au afirmat că sunt situații în viață când nu ai posibilitate să apelezi la membrii familiei sau nu dorești să afle și, atunci, ar apela la prieteni apropiați sau diverși specialiști. Nu ar apela la persoanele care i-au trădat sau la cele cu care au avut un conflict.

Eu aș crede că, pentru mine, încrederea se măsoară în... nu știu, starea asta și în sentimentul că pot să-mi încredințez anumite secrete cuiva. Dar, iarăși, prin punctualitate, prin responsabilitate, printr-o atitudine corectă față de mine... și eu, la rândul meu, față de persoana în care presupun că am încredere și pot să o numesc o persoană de încredere.

[F2, persoane cu dizabilități]

De exemplu, cetățenii au foarte puțină încredere în autorități, în administrație. Întotdeauna cred că acolo se fură. Când vin anumite ajutoare sociale, ajutoare umanitare, asistența socială le repartizează la rudele lor și nu le repartizează la persoanele care ar merita. Întotdeauna se discută chestiile astea de corupție, de nedreptate și asta duce la scăderea încrederii. Eu, de exemplu, n-aș apela niciodată la o persoană pe care am considerat-o prieten mai înainte și după asta el m-a trădat.

[M3, persoane cu dizabilități]

[FG] refugiați ucraineni

Refugiații ucraineni consideră că încrederea este sentimentul de liniște și siguranță, atunci când faci cuiva niște destăinuiți, fără a fi judecat. Încrederea se obține în timp. Chiar dacă locuiesc acum în Republica Moldova, pentru acest tip de respondenți, încrederea nu este influențată de o zonă geografică sau naționalitate. Încrederea este despre oameni, felul lor de a fi și educația pe care o au. Ca și respondenții cu dizabilități, refugiații ucraineni au siguranța că încrederea se formează în baza experiențelor trăite de-a lungul timpului și este influențată de anturaj. La întrebarea câtă încredere există în Republica Moldova, participanții la sondaj au răspuns diferit, în funcție de experiențele pe care le-au trăit aici. Pentru unii există multă încredere, deoarece au interacționat cu oameni binevoitori, care i-au ajutat, chiar dacă erau necunoscuți. Pentru alții, puțină, din cauză că au fost mințiți și au întâlnit persoane în Republica Moldova care au profitat de ei, atunci când căutau o locuință, pentru a o închiria și erau într-o situație dificilă.

Dacă ar avea nevoie de ajutor, ca și ceilalți respondenți, ar apela la familie, rude, prieteni.

Încrederea este atunci când crezi în omul de alături, care te susține în orice minut. Indiferent de situație, aceștia ar fi prietenii, cunoscuții în care nu ai încredere, dar asta nu înseamnă că nu le poți povesti ceva anume. Pentru mine încrederea este atunci când pot povesti anumite teme. Pot fi numărați pe degete oamenii care te pot înțelege și fără anumite așteptări să te asculte.

[M2, refugiați ucraineni]

Pentru mine încrederea este atunci când poți să comunici cu o persoană pe teme diferite. Când ai o presimțire că acest om este aproapele tău, când sunteți pe aceeași undă și nu ai o stare de tensiune în relație cu el. Eu iubesc oamenii. În comunicare sunt un om foarte bun.

[F3, refugiați ucraineni]

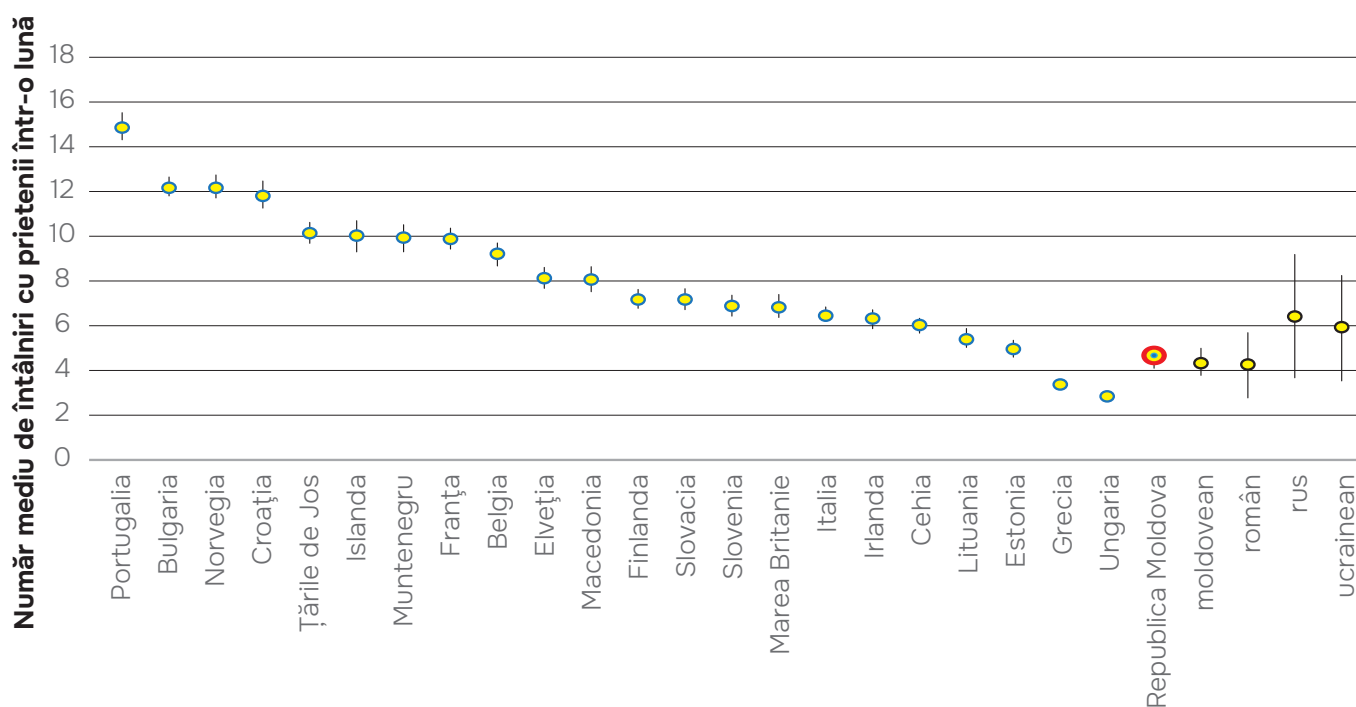
După trăirile mele personale, în căutarea unei chirii, ambii proprietari ai locuințelor au început să mă șantajeze, să ceară bani, să zică că îmi strică mașina, doar din motiv că nu am dorit să închiriem apartamentul de la ei. Dar alții au fost foarte buni. Asta este, 50/50.

[F4, refugiați ucraineni]

Sociabilitatea

Teoria contactului social a adus, în ultimele patru-cinci decenii, dovezi convingătoare asupra reducerii preconcepțiilor și a intoleranței față de diverse grupuri de oameni, atunci când interacționezi cu acestea¹⁴. Pentru a avea contact, este necesar de a avea obișnuința de a socializa. Astfel, apare nevoia unei măsurări a capitalului social de tip relațional¹⁵. Opțiunea chestionarului SPAE 2024 a fost de a include un item preluat din ESS și de a afla „Cât de des vă întâlniți ca să petreceți timpul cu prieteni, rude sau colegi, pentru a fi cu ei, nu pentru muncă sau datorie?”. Conform răspunsurilor, 8% dintre respondenți își întâlnesc prietenii zilnic, 9% - de mai multe ori pe săptămână (dar nu zilnic), 15% - o dată pe săptămână, 13% - de câteva ori pe lună, 27% - mai rar, 6% - niciodată.

Figura 3. Sociabilitatea moldovenilor în comparație cu câteva țări europene

Nota: Cifrele din grafic reprezintă media numărului lunar de întâlniri cu prietenii, rude sau colegi, pentru a fi cu ei, nu pentru muncă sau datorie. Cercurile indică media estimată, iar barele sunt intervalele de încredere 95%.

14 Paolini et al., 2021; Pettigrew et al., 2011

15 Bogdan Voicu, 2010

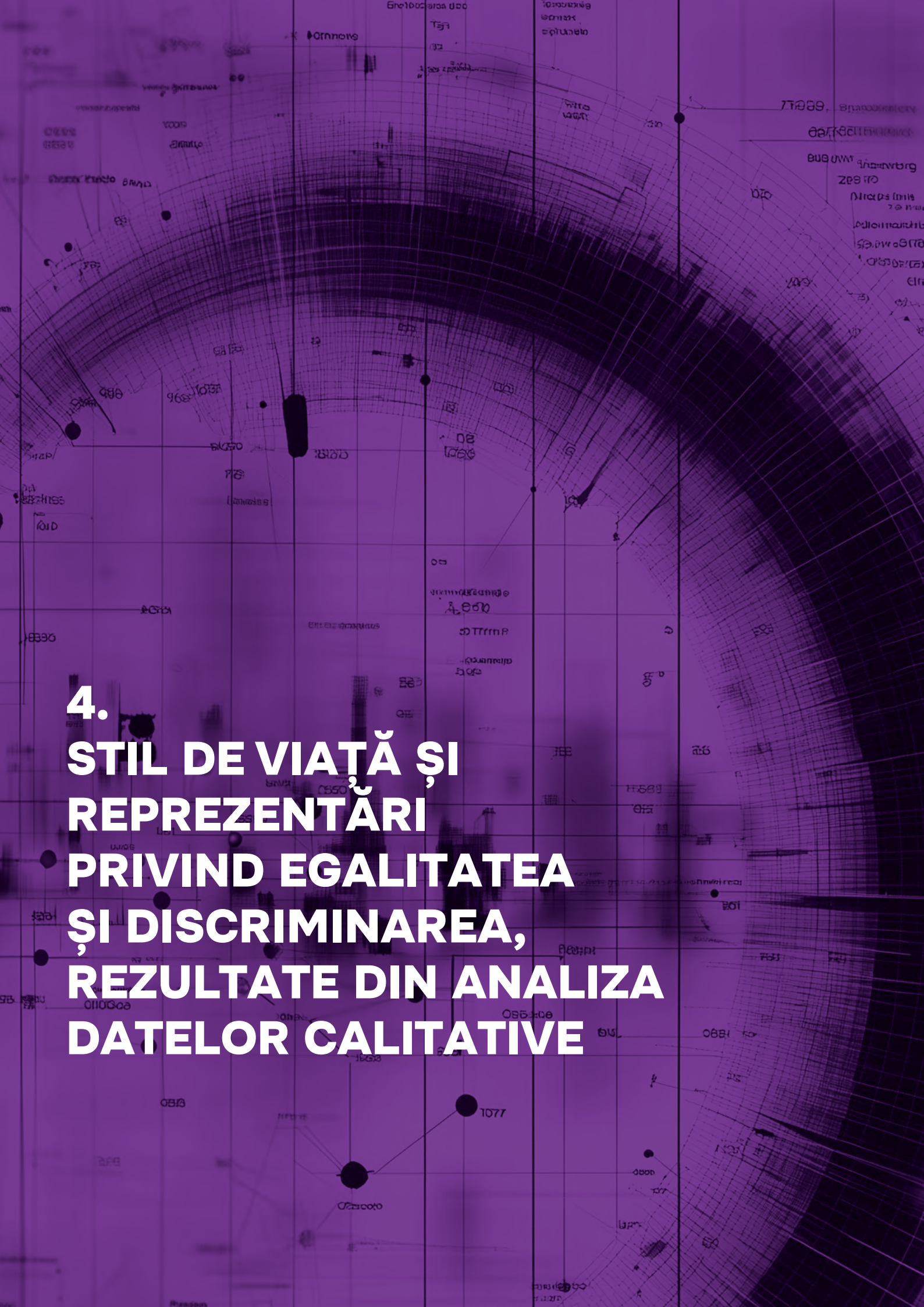
Convertind categoriile în număr aproximativ de socializări lunare, obținem o medie de 4,7 întâlniri lunare. În partea dreaptă din Figura 3 sunt comparate grupurile etnice, arătând că nu sunt diferențe semnificative între cei ce se declară moldoveni, români, ruși, ucraineni (intervalele de încredere se suprapun). Datele ESS 2020-2022 au permis comparația cu mai multe țări europene. S-a remarcat faptul că în Republica Moldova este o sociabilitate mai ridicată decât în Grecia sau Ungaria, similară cu cea din Estonia și Lituania, dar mai mică decât în celelalte state luate în calcul. Mediile estimate sunt de 12,2 întâlniri pe lună în Bulgaria, 11,8 în Croația, 7,2 în Slovacia și 6,1 în Cehia - exemple din Europa post-comunistă. Mai mult, pentru țările menționate, limita de jos a intervalului de încredere 95% (adică a locului unde s-ar afla media în 95 din 100 de eșantioane similare) este mult mai mare decât limita de sus a cifrei corespunzătoare pentru Republica Moldova (5,1). Mai exact, estimarea CONSERVATOARE este de minim 11,7 întâlniri pe lună în Bulgaria, 11,2 în Croația, 6,7 în Slovacia și 5,8 în Cehia, în timp în ce în Republica Moldova estimarea OPTIMISTĂ indică o medie de 5,1 întâlniri pe lună.

Întâlnirile cu prietenii sunt utile, mai ales dacă oferă și posibilitatea de a discuta chestiuni personale. Întrebarea din SPAE 2024 a fost: „Cu câți oameni puteți vorbi chestiuni personale sau intime?”. Respondenții au avut posibilitatea de a spune „cu nimeni”, „cu un prieten”, „2, 3, 4, ... 9”, „10 sau mai mulți”. 27% dintre participanții la sondaj au afirmat că nu au niciun prieten cu care să discute atât de apropiat, 26% au un prieten, 18% au doi, 11% au trei, după care ponderile scad pe măsură ce crește numărul de prieteni. Media variabilei este de 2,0 prieteni. Comparația cu ESS 2020-2024 relevă faptul că Republica Moldova este la același nivel cu Macedonia de Nord (medie de 1,7, intervalele de încredere se suprapun cu cele estimate pentru Republica Moldova), Bulgaria (2,0), Slovacia (2,0) și Lituania (2,1). Alte țări au medii semnificativ mai mari. De exemplu, Ungaria are 2,4, Finlanda - 3,0, Belgia - 3,2, iar Elveția - 3,7 (cea mai mare din setul de date).

Analiza multivariată a datelor pentru Republica Moldova a scos în evidență câteva diferențe semnificative:

- **bărbații socializează mai des** decât femeile (se întâlnesc mai des cu prietenii);
- **numărul de întâlniri crește la generațiile mai tinere;**
- **numărul de întâlniri este mai ridicat la cei care declară „altă” etnie**, în raport cu celelalte comunități etnice mai frecvente (moldovean, român, rus, ucrainean, găgăuz, bulgar);
- **cei care au ca limbă primară găgăuza sau bulgara se întâlnesc mai des cu prietenii** decât cei ce vorbesc moldovenește;
- **cei de „altă etnie” au semnificativ mai mulți prieteni apropiați** (cu care să vorbești chestiuni personale sau intime) decât etnia moldovenească și cea română;
- **utilizarea rară a internetului** este asociată cu lipsa prietenilor intimi.

Imaginea de ansamblu este a unei societăți în care oamenii sunt mai degrabă izolați - o pondere destul de ridicată preferă în mică măsură contactul cu alții. Diferențierile dintre categorii de status sunt puține și destul de mici, relevând coerența și uniformitatea societății moldovenești din acest punct de vedere.

4. STIL DE VIAȚĂ ȘI REPREZENTĂRI PRIVIND EGALITATEA ȘI DISCRIMINAREA, REZULTATE DIN ANALIZA DATELOR CALITATIVE

Acest capitol analizează informațiile acumulate din discuțiile de grup și prezintă modul în care trăiesc diferite grupuri din societatea Republicii Moldova. Sunt analizate, pe rând, populația generală, persoanele în vârstă, grupurile persoanelor cu potențial de a fi discriminate și cele cu dizabilități.

4.1. [FG] vorbitori de limbă română

Viața celor din categoria de public general, vorbitori de limbă română, urmează o rutină destul de uniformă. De obicei, ziua de lucru începe dimineață. Cei care au copii, împart responsabilitățile cu partenerul, apoi urmează ziua de muncă. Serile sunt acasă, în familie sau solitudine.

Weekendurile sunt rezervate pentru odihnă sau unele activități care le aduc plăcere participanților la sondaj: plimbări, timp cu copiii, activități sportive etc. Dacă sunt activități pe care nu și le permit acum, cele mai frecvente obstacole sunt lipsa timpului și a banilor.

Majoritatea celor din grupul de public general consideră că nu are probleme, mai degrabă situații care necesită soluționare. Cei care au menționat că, totuși, se confruntă cu probleme în viața de zi cu zi, au menționat banii și lipsa timpului pentru familie și copii.

Majoritatea respondenților au menționat că au mulți prieteni, unii dintre ei încă din adolescență. O bună parte consideră că cei din familie sunt cei mai buni prieteni, ceilalți sunt cunoscuți.

Relațiile în comunitate depind, de cele mai multe ori, de grupuri restrânse de persoane. În unele regiuni oamenii se limitează la a lăsa loc de bună ziua, în altele vecinii colaborează pentru a avea un cartier curat, se ajută și se consultă unii cu alții. Participanții la sondaj și-ar dori ca relațiile din comunitate să fie mai strânse, oamenii să se implice mai des în rezolvarea problemelor comunității.

Acasă, ne sculăm, tot așa bem o cafeluță, o mică înviorare și la serviciu. Pe parcursul zilei, permanent, în contact cu persoanele de diferite categorii de vârstă. După activitatea suplimentară pe care o mai am, stau cu telefonul, pe internet, cam așa în linii generale.

[F5, public general]

Pe lângă activitățile de bază, eu prefer să merg cu bicicleta. Asta fac duminica.

[M1, public general]

În societatea noastră sunt destule situații când oamenii simt că nu sunt tratați egal, că nu le sunt respectate drepturile. Participanții la focus-grupurile din această categorie au identificat și explicat corect conceptul de discriminare. În opinia lor, cel mai frecvent oamenii sunt **discriminați după câteva criterii:**

gen

femeile sunt cele discriminate mai des

statut social

persoanele sau familiile social-vulnerabile, copiii din familii cu venituri mici

apartenență la grupul LGBTQ+

etnie

romii sunt deseori discriminați

vârstă

Respondenții au spus că unul dintre motivele existenței discriminării este educația pe care o primesc oamenii acasă, stilul tradiționalist în care mulți sunt crescuți. În plus, ei au relatat că observă situații în care oamenii mai bogați obișnuiesc să îi discrimineze pe cei mai săraci decât ei. La școală, între copii, acest lucru se transformă în bullying.

Au fost menționate situații în care persoanele în vârstă sunt discriminate, mai ales în domeniul medical. Unii participanți au afirmat că ei cunosc cazuri în care, atunci când sună la serviciul 112, persoanele în etate primesc răspunsuri discriminatorii, Mai mult, acestor cazuri nu li se oferă prioritate, pentru că sunt în vârstă.

O persoană a relatat situații în care alții i-au cerut să vorbească în limba rusă și a refuzat. S-a simțit discriminat și a fost nevoit să vorbească în limba rusă.

Cu cât familiile sunt mai vulnerabile, cu atât presiunea acolo e mai ridicată.

[F3, public general]

Ba din contră, li se răspunde foarte urât - „Sunteți în vârstă, ce doriți? Ce mai doriți la vârsta asta?” - cumva. Deci, și tratamentul ăsta uman la noi e un pic degradat, aș spune eu.

[F5, public general]

4.2. [FG] vorbitori de limbă rusă

Stilul de viață nu se deosebește de cel al altor grupuri de persoane. La fel ca și ei, persoanele vorbitoare de limbă rusă îmbină rutina cu activitățile care le aduc satisfacție. Ziaua începe cu micul dejun. Cei care au copii îi conduc la grădiniță sau la școală, apoi pleacă la muncă, iar seara revin la activitățile legate de gospodărie. Persoanele care fac studii pleacă la universitate, iar apoi la serviciu. Cei care nu au un job cu un grafic stabil de muncă își organizează timpul diferit, în funcție de sarcinile care apar zilnic. Ziaua, în cazul tuturor, se sfârșește cu cina și pregătirea pentru somn. Pe lângă responsabilitățile pe care le au față de familie și serviciu, participanții își dedică timp și pentru activitățile care le aduc plăcere – joggingul, tenisul, studierea domeniului IT, privitul filmelor, plimbările în parc, călătoriile. Și-ar dori mai mult timp pentru ei, dar din cauza serviciului, ambuteiajelor, orelor dedicate copiilor pentru pregătirea temelor, nu reușesc să realizeze foarte multe. Dacă ar avea mai mult timp și resurse financiare, le-ar plăcea să se ocupe cu înotul, să urmeze cursuri de psihologie, să studieze limbi străine și să meargă la sport.

Toți participanții au prieteni și se străduiesc să se întâlnească, pentru a menține relația. Unora le reușește mai des acest lucru, întrucât sunt dependenți de comunicare și relații interumane, altora – mai rar, din cauza lipsei de timp, dar și a dorinței de a petrece mai mult timp cu familia. Majoritatea participanților au prieteni din copilărie, iar unii și i-au făcut pe parcursul vieții, în diverse circumstanțe – evenimente, serviciu etc.

Problemele pe care le au vorbitorii de limbă rusă se rezumă doar la cele de ordin financiar – își doresc să câștige mai mult, pentru ca să-și permită un nivel de trai decent și o calitate mai bună a vieții.

Vorbitorii de limbă rusă nu simt că ar face parte din vreo minoritate. Evenimente specifice acestui grup nu se organizează. Ei se simt parte din comunitate. Întrebați dacă se simt mai aproape față de persoanele care vorbesc limba rusă, au răspuns pozitiv. Cu toate acestea, chiar și atunci când interacționează cu vorbitorii de limbă română nu simt niciun disconfort, întrucât vorbitorii de limbă română trec și comunică cu ei în limba rusă. Cazurile în care vorbitorii de limbă română insistă și vorbesc din principiu în limba română sunt foarte puține. Atunci când se întâmplă asta, vorbitorii de limbă rusă apelează la colegii de serviciu, pentru a-i ajuta și a le traduce. Câțiva participanți înțeleg limba română într-o oarecare măsură, dar se exprimă în limba rusă. La fel procedează și interlocutorul său – înțelege limba rusă, dar se exprimă în limba română. Desigur că, atunci când se află în cercuri de persoane vorbitoare de limbă rusă se simt mai liber și mai confortabil, de exemplu, în cartier, unde sunt comunități întregi de vorbitori de limbă rusă, la serviciu, în cercul de prieteni sau în unele regiuni ale țării, unde se vorbește preponderant sau doar limba rusă.

Ziua mea începe așa: mă trezesc, mă duc la universitate, trec orele și după ore plec la serviciu. Aproximativ așa trec la mine cinci zile din săptămână.

[M1, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

Mă trezesc, conduc copilul mai mare la școală. Cât timp el este la școală mă ocup cu fiica mică. Apoi îl iau pe cel mare de la școală, împreună ne plimbăm, apoi venim acasă, facem temele, ne pregătim pentru școală. Cinăm și ne pregătim de somn.

[F4, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

Și eu la fel, iubesc tare să înot, dar se întâmplă că serviciul ocupă atâta timp că nu reușești să merg la antrenament. Aș vrea să am mai mult timp pentru sport.

[M2, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

Prieteni nu am foarte mulți. Cu cunoscuții putem să ne vedem zi de zi, dar cu cei mai apropiați, ieșim la odihnă, avem două perechi noi. Anume prieteni, care într-adevăr te vor ajuta într-o situație de viață, cunoscuți avem mulți.

[F2, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

Eu simt astfel de legături. Locuiesc în Chișinău, dar dacă mă duc, de exemplu, la nordul Moldovei și acolo oamenii vorbesc mai mult în limba rusă, mă simt mult mai confortabil, am impresia că am nimerit în comunitatea mea, în țara mea. Sau dacă într-un grup vorbitor de limbă română este cineva vorbitor de limbă rusă, eu simt cu el o legătură mai apropiată.

[M2, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

În opinia participanților, vorbitori de limbă rusă, discriminarea este atunci când o persoană este limitată în drepturi și este tratată inegal/inferior în raport cu altă persoană.

Discriminarea începe de la fiecare persoană, de la oameni obișnuiți, și apare din frică, din lipsă de cunoștințe, gândire primitivă, resurse limitate. Cei mai discriminați sunt românii și persoanele cu dizabilități. Ca și ceilalți participanți, vorbitorii de limbă rusă au avut și ei cazuri când au fost discriminați. De exemplu, la angajare – din cauză că nu cunoșteau limba română nu au obținut postul de muncă, chiar dacă restul criteriilor le îndeplineau; în instituțiile de stat, la bancă – eliberarea actelor doar în română (un angajat al băncii i-a răspuns brutal unui participant, dacă nu înțelege ce e scris în acte, să traducă cu Google); la medic – personalul a vorbit din principiu în limba română în termeni medicali, iar lor le-a fost greu să înțeleagă cum să urmeze un tratament sau în ce constă diagnoza pusă. În opinia unui participant, discriminarea față de vorbitorii de limbă rusă are loc și la nivel înalt. Pe diverse site-uri ale structurilor de stat, informația apare doar în limbile română și engleză. Unele partide politice aleg să editeze pliante, ziare, programe electorale doar în limba română.

În farmacii, în magazine oricum este discriminarea limbii ruse, chiar dacă vii cu rețeta de la medic scrisă în limba rusă, deși ei cunosc toți termenii, mai ales la pensionarii, născuți în URSS, mai toată lumea este vorbitoare de limbă rusă și nu au reușit să învețe limba de stat. De asemenea, pe multe site-uri ale statului este traducerea în limba engleză, dar limba rusă nici nu se propune.

[F3, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

În ultimul timp, observ cum din partea statului se duce o luptă directă pentru distrugerea limbii ruse. În trecut, noi, vorbitorii de limbă rusă, ne simțeam liberi, dar acum ne simțim ca un grup care nu este auzit, mulți te lasă fără a te asculta. Chiar și partidele politice, care își prindează ziarele, în limba rusă nu o fac. Site-uri în limba rusă nu fac. Pe site-urile de stat, dacă pui o întrebare în limba rusă, pot să îți răspundă, dar pot și intenționat să nu răspundă, acesta și este un motiv de discriminare. A doua poate fi și faptul că nu cunosc limba, nu cunosc legile, nu cunosc că nu au voie să discrimineze oamenii din cauza că nu cunosc cuvintele într-o limbă.

[M2, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

4.3. [FG] persoane în etate

Stilul de viață al persoanelor în etate este dominat de preocupările legate de gospodărie, animale, păsări și muncă în grădină/câmp. Câțiva respondenți, care încă mai sunt angajați, combină rutina legată de gospodărie cu serviciul. Aceștia simt, însă, o presiune socială și, deseori, sunt etichetați ca fiind „hapsâni” (fac prea multe economii, vor să se îmbogățească) și li se reproșează că țin locul tinerilor, că doar încurcă.

Chiar dacă există o mare dorință de a le reuși pe toate și a fi cât mai productivi, aceste persoane nu mai fac toate activitățile într-un ritm alert, întrucât nu le permite condiția fizică și starea de sănătate. Printre activitățile care le aduc satisfacție sunt munca în câmp, privitul televizorului (filme istorice, emisiuni de divertisment, buletine de știri), lectura, discuțiile cu copiii și timpul petrecut cu nepoții. Majoritatea au menționat că și-ar dori să poată călători, să meargă în vizită la nepoți și copii peste hotare, dar nu au suficiente resurse financiare. Pensia actuală abia le ajunge unora să-și procure medicamentele necesare și să achite facturile pentru întreținere.

Mă scol ca soldatul, la ora șase și, câteodată, dacă nu mă prinde somnul, chiar și mai înainte. Repede, cum spune doamna Ludmila, prin gospodărie, nevasta îmi gătește dejunul – l-am luat și la serviciu!

[M1, persoane în etate]

Vrem să lucrăm, dar nu avem putere, suntem bolnavi. Vrem să lucrăm, dar nu e putere și ședem așa, pe loc, cum suntem.

[F3, persoane în etate]

Nu știu, asta de-acum, adică e părerea mea personală, că dacă lucrezi după 60+: „da’ și dracu, nu o mai satură și pe asta!”... Adică ce să mai lucreze? Ceea ce nu e adevărat. Ori nu-i specialist, ori o faci din plăcere să ieși, să mai comunici. Nu că n-o satură dracu de lucru! Mă rog, asta așa-i vorba. Adică, acesta-i tot un fel de stereotip.

[F5, persoane în etate]

Neajunsurile financiare și starea de sănătate precară sunt problemele pe care le menționează cel mai des persoanele în etate. Pentru câțiva respondenți, singurătatea la fel este o problemă cu care se confruntă – fie că au rămas fără partenerii de viață și/sau copiii au emigrat peste hotare, fie au fost reduși din funcția pe care au avut-o și acum se simt oarecum inutili și izolați. Astfel, participanții și-ar dori să simtă o mai mare grijă din partea statului față de ei, prin mărirea pensiilor, accesarea unor servicii gratuite, organizarea unor ateliere/întâlniri la nivel de raion/localitate, unde să discute și să petreacă timpul frumos, uitând de griji măcar un pic.

Ajunși la o vârstă decentă, cercul de prieteni al participanților s-a îngustat, rezumându-se la câțiva vecini, foști colegi de clasă și membri ai familiei. Dacă în tinerețe aveau mulți prieteni, în prezent, aceștia au dispărut din cauza diferitor circumstanțe. În plus, pentru că nu mai au o activitate profesională, s-a redus interacțiunea cu alții. Întrebați despre relațiile cu membrii din comunitate, participanții au menționat că se cunosc cu majoritatea dintre ei, mențin o relație respectuoasă, dar sunt mai mult fiecare pentru sine, își văd de viața proprie, în curtea lor. Evenimente specifice, unde să aibă ocazia să întărească relațiile din comunitate, să se mobilizeze pentru o cauză comună, nu se organizează, dar de câteva ori pe an se întâlnesc la festivaluri și concerte, și petrec timpul frumos. Persoanele în etate și-ar dori să se organizeze în localitatea lor evenimente specifice pentru ei, care să le permită să iasă după poartă și să le alunge rutina.

Vrem mai mult comunicare cu cineva. Să comunici, pentru că singurătatea e foarte grea și mare. De-acum cât să ieșim la nepoței, încolo și încoace. Vecini au rămas puțini, care-s ocupați la serviciu, care-s plecați, se simte într-adevăr satul părăsit. Se simte tristețea aceea... erau copii pe ulițe până seara târziu, se auzeau și era gălăgie, dar era o bucurie enormă! Acum, toată lumea în găoacea sa, s-au închis în ogradă, au pus lacăt în poartă fiecare...

[F3, persoane în etate]

Cum spunea Grigore Vieru, când va crește buruiana pe cărare la vecini și la părinți, atunci să știți că nu mai este viață. Nu se duce lumea cum se ducea odată. Ieșea lumea la clăci duminicale, la clăci sâmbăta, s-ajutau... Din cauza că au plecat... Erau acele clăci duminicale frumoase unde se mai întâlneau. Acum, fiecare s-a retras după poartă și își caută de nevoia lui.

[F1, persoane în etate]

Pe noi ne afectează expresia asta că „ți-ai trăit traiul, ți-ai mâncat mălaiul!”

[M1, persoane în etate]

Persoanele în etate au definit cu propriile cuvinte noțiunea de discriminare. Pentru ei, discriminare este atunci când o persoană este înjosită și nu i se respectă drepturile. Potrivit lor, cei mai discriminați sunt (1) romii, întrucât sunt marginalizați, sunt numiți murdari și percepuți ca fiind toți cerșetori/hoți, (2) persoanele LGBTQ+ , pentru că sunt văzute ca fiind sectante, (3) moldovenii care locuiesc în Republica Moldova și vorbesc limba română – persoanele vorbitoare de limbă rusă îi discriminează prin faptul că le spun direct să vorbească „omenește, într-o limbă normală”, făcând referire la limba rusă.

Există percepția că discriminarea se întâmplă la nivel înalt, în Parlament/Guvern, prin comportamentul politicianilor față de alți politicieni și prin limbajul pe care îl utilizează reciproc. Cei care discriminează sunt persoane care dețin puterea, au un statut social înalt și care se consideră mai presus de alții. La fel, discriminează cei neinformați și needucați. Pentru a combate acest fenomen, este nevoie de pus bazele educației și de investit în acest sens, pentru a schimba atitudinea societății.

Unii respondenți au relatat acte pe care le-au considerat discriminatorii. De exemplu, în copilărie, din cauza problemelor de vedere, cineva a suportat un tratament discriminator din partea altor copii. O altă situație discriminatorie a fost atunci când a apelat la serviciile medicale și i s-a spus pe un ton aspru să aștepte „că are timp” și că trebuie să dea prioritate celor mai tineri/copiilor.

În ultimul timp, participanții au observat o îmbunătățire la acest capitol. Chiar în localitatea lor, copiii cu cerințe educaționale speciale sunt încadrați în instituții obișnuite de învățământ, iar acest lucru a dat rezultate: atât elevii, cât și profesorii nu fac diferență între copii.

Cei care consideră că au în mâna lor și cușitul, și pâinea, și puterea și tot, și le pare că la nivelul lor nu este nimeni. Omul trăiește cu puținul pe care îl are.

[F1, persoane în etate]

Romii sunt numiți nespălați. Eu am trăit câțiva ani în Soroca, adică n-am trăit, dar mergeam la studii acolo și am văzut cum se purtau. Nu îi lăseau în centrul orașului să iasă. Îi băteau chiar ai noștri - românii, moldovenii. Și apoi, ei stăteau numai în dealul lor acolo. Iar ajung la asta, la limbă.

[M5, persoane în etate]

Eu, în copilărie, la patru ani, am avut o traumă la ochiul stâng. Și am fost operat de vreo patru ori și îmi era rușine că trebuia să port ochelari și n-am purtat. Și chior am fost numit... și cum vrei. Eu nu atrag atenție la lume...

[M5, persoane în etate]

4.4. [FG] persoane cu dizabilități

La prima vedere, rutina zilnică a persoanelor cu dizabilități nu este semnificativ diferită de cea a altor grupuri. Majoritatea celor din grup au fost persoane angajate și ziua lor se desfășoară în funcție de programul de lucru. Cei care au copii, mai adaugă în program activitățile copiilor.

Diferențele față de alte grupuri apar atunci când este vorba de activități în afara programului de lucru. Locurile de muncă pe care le au participanții sunt, în mare parte, adaptate dizabilității pe care o are fiecare. Însă, pentru petrecerea timpului liber sau pentru activități de recreere, persoanelor cu dizabilități le este dificil să găsească opțiuni potrivite. De exemplu, mai multe persoane și-ar dori să practice înotul, dar în oraș există un singur bazin cu infrastructura adaptată pentru persoanele cu dizabilități locomotorii, iar distanța îl face indisponibil pentru mulți.

Problemele persoanelor cu dizabilități sunt, de cele mai multe ori, legate de dizabilitățile pe care le au. Una dintre problemele menționată frecvent este inaccesibilitatea. În unele situații, pentru persoanele cu mobilitate redusă nu există rampe sau ele există dar sunt impracticabile. Accesul în transport este limitat, deoarece conducătorii troleibuzelor nu respectă întotdeauna regulile de staționare, pentru ca persoanele în scaun rulant să poată urca. Persoanele care conduc un automobil întâlnesc dificultăți în a găsi locuri de parcare, chiar dacă acestea sunt prevăzute, deseori, sunt ocupate de șoferi obișnuiți.

Un participant cu deficiențe de vedere a menționat despre existența unor obiecte/panouri/gropi, acolo unde, în mod normal, este trotuar pentru pietoni, în unele zone ale orașului. Aceste probleme fac deplasarea să fie mult mai lentă și nesigură - o persoană cu deficiențe de vedere se poate răni, dacă există obstacole nesemnificate corespunzător. O altă problemă este insuficiența resurselor financiare. Chiar dacă majoritatea participanților muncesc, aceștia nu fac față cheltuielilor pentru recuperare și diverse proceduri specifice dizabilității lor sau procurării de medicamente și echipamente.

Întrebați despre prieteni și relații din comunitate, respondenții au spus că majoritatea prietenilor sunt colegi din școală sau facultate, cu care păstrează și astăzi relații strânse. Totodată, din cercul lor de prieteni fac parte persoane care, la fel, au o dizabilitate și cu care s-au cunoscut la serviciu sau la diverse evenimente, centre pe care le-au frecventat. Întâlniri specifice pentru persoane cu dizabilități nu se organizează, dar nici nu consideră că este nevoie, întrucât acest fapt ar înrădăcina și mai mult anumite idei stereotipice. Din contra, ar fi mult mai utile evenimentele comune, în grupuri mixte, pentru a face schimb de experiențe și a evita segregarea.

La mine tot se aseamănă rutina zilnică, adică e ca la toți. Dimineața ne trezim cu familia, ne jucăm cu copilașul. Eu sunt căsătorit, am un copil mic, are 11 luni. Ne jucăm și mai apoi mergem la serviciu, după aceea venim acasă, ajut oleacă soția. Pe urmă iarăși nani, zilnic, tot așa. Sâmbăta: parcuri, plimbări, după serviciu, după ora șase, ne mai plimbăm un pic, acasă, cină și tot așa.

[M5, persoane cu dizabilități]

Dacă vorbim de sport sau activități culturale, într-adevăr, la noi, în Chișinău, există foarte puține instituții, care sunt în totalitate accesibile. De exemplu, la moment, cunosc doar un teatru - teatrul Cehov, care este adaptat în totalitate pentru persoane cu dizabilități. Dar dacă vrei să mergi la spectacole în altă parte, nu este posibil. Cel puțin, utilizatorii de scaun rulant se confruntă cu multe provocări. Aceeași situație este și cu bazinul, de exemplu.

[F1, persoane cu dizabilități]

Când vezi o rampă făcută de dragul de a fi făcută și are un unghi mare de înclinație sau este făcută așa că mai nu te întrebi: cine a aprobat aceste lucrări și dacă e ok ca om și ca specialist! Iată, atunci tema e un pic mai dureroasă. Dar cred că, din ce am observat, mai vine și incompetența șoferilor de transport public. Nu generalizez, dar în mare parte, în ultima vreme, parcă uită unde trebuie să se parcheze ca să fie mai comod și tot așa mai departe.

[F2, persoane cu dizabilități]

Eu, ca persoană cu dizabilitate de vedere, deseori, m-am traumatizat aflându-mă în spațiu public, pentru că m-am lovit de niște obiecte ascuțite, colțuroase, în locul unde nu ar trebui să fie, pe trotuare: diferite panouri care erau mai jos coborâte, gropi nesemnificate și tot așa.

[M3, persoane cu dizabilități]

Dintre toate grupurile de participanți, persoanele cu dizabilități au vorbit cel mai mult, cunosc cel mai bine și mai clar despre termenul și situațiile de discriminare. În opinia lor, acest fenomen începe să scadă, dar încă mai este înrădăcinat în societatea noastră. Discriminarea există din lipsa dorinței de a fi informat. Chiar dacă în prezent există inițiative, campanii de sensibilizare și informare, oamenii nu își dau interesul să perceapă diferit informația, să depună efort pentru a analiza, a combate, a discuta – continuă să se bazeze pe cunoștințele transmise de la generațiile din trecut, din auzite. În plus, din cauză că nu au interacționat cu un anumit grup minoritar, nu cunosc specificul acestuia și de aici continuă să existe discriminarea bazată pe diferite stereotipuri.

În opinia participanților, comunitatea LGBTQ+ și comunitățile religioase minoritare sunt cele mai discriminate din cauza existenței unor prejudecăți. Cei care discriminează sunt persoane, care se consideră superioare, slab informate, fără studii, educate într-un stil comunist, care nu acceptă să pună la îndoială o părere sau să o combată. De cele mai multe ori, discriminarea are loc în instituțiile medicale, în special cele de stat, la locul de muncă, la școală, dar și în stradă.

Practic, toți respondenții cu dizabilități au trăit situații în care au fost discriminați:

- **la medic** – unei femei i s-a reproșat că a rămas însărcinată, întrucât aceasta nu ar fi capabilă să aibă grijă de un nou-născut, având în vedere dizabilitatea fizică pe care o are; unui bărbat nu i s-a comunicat personal diagnoza și tratamentul, chiar dacă se afla în cabinetul medicului, ci persoanei care-l însoțea, medicul invocând că cel dintâi nu are capacitatea de a înțelege (pacientul având dizabilitate de vedere);

- **la serviciu** – refuzul de a fi angajați, chiar dacă îndeplineau toate criteriile: „**Nu putem să vă oferim jobul, din cauză că trebuie să munciți doar șase ore, conform legii, dar noi avem volum mare de muncă și nu veți reuși!**”;
- **la școală** – nu au fost înscriși, au fost excluși de la anumite activități și lăsați deoparte, fără atenție, puși în ultima bancă; un alt participant nu a fost înscris la școala auto din cauza dizabilității: „**Uită-te la tine cum arăți!**”;
- **în transport** – au fost scoși din maxi-taxi de către șoferi, chiar dacă erau locuri libere și/ sau șoferii intenționat nu staționau.

O atitudine prin care, în mod intenționat, îi reduci șansele unei persoane de a obține anumite lucruri, conforme ei, sau de a nu-i permite să se dezvolte, sau de a o izola.

[M3, persoane cu dizabilități]

De exemplu, eu am fost discriminat de doctor, pentru că am vrut să dau la permis și el a zis: „Uită-te cum ești tu!”.

[M4, persoane cu dizabilități]

Dacă să luăm, discriminare este peste tot: și la medic, și pe stradă, și acasă.

[F3, persoane cu dizabilități]

De exemplu, am venit la Chișinău și mi s-a spus să mă duc înapoi, la Orhei. M-am urcat în rutiera Chișinău-Orhei, rutiera era plinuță și șoferul m-a luat, a început a răcni și m-a dat jos din rutieră.

[M4, persoane cu dizabilități]

Spuneam, la început că, în top, cred că sunt instituțiile medicale. Rămân la aceeași părere. În top ar fi discriminarea la instituțiile medicale, mai ales cele de stat, la angajare și la studii. Chiar și eu am auzit cazuri în care se vorbea, în instituții medicale, despre persoane cu dizabilități ca și cum ar fi de soiul doi. Deci, consider că este un grad înalt de discriminare, pentru că angajatorii nu sunt informați despre abilitățile de muncă ale persoanelor cu dizabilități și nu cred în acest potențial. Și chiar dacă legislația îi obligă, nu toți doresc să acomodeze locul de muncă pentru persoane cu dizabilități și să ofere aceste șanse.

[F1, persoane cu dizabilități]

4.5. [FG] refugiați ucraineni

Majoritatea persoanelor din grupul de refugiați ucraineni încep ziua cu micul dejun, apoi continuă la serviciu, iar seara revin acasă, pentru a cina și a petrece timpul cu familia. Unii au reușit să se angajeze oficial în Republica Moldova, alții sunt nevoiți să accepte job-uri part-time, fără pachet social pentru a face față provocărilor. Cei care au copii, îi conduc la grădiniță sau la școală și merg împreună la activități extra-didactice. Weekend-urile tuturor sunt dedicate timpului personal și activităților de familie. Refugiații ucraineni preferă plimbările în parc, le

place să viziteze diferite locuri din țară și încearcă să petreacă diferit zilele de odihnă. Dintre activitățile care le aduc satisfacție, respondenții au menționat gătitul, plimbatul animalelor de companie, ciclismul, brodatul, plimbările în natură. De asemenea, câțiva participanți la sondaj au menționat că urmează diferite cursuri, participă la master-clas-uri, unde învață a confecționa obiecte manual. Refugiații ucraineni și-ar dori să meargă la sala de forță, să urmeze cursuri de studiere a limbii engleze și să își înscrie copiii la diferite activități, însă nu dispun de suficiente resurse financiare. Mai mult ca atât, consideră că prețurile din Republica Moldova sunt mult mai mari decât în Ucraina.

Prietenii ocupă un loc important în viața refugiaților. Pe lângă prietenii vechi din Ucraina, majoritatea și-au făcut prieteni noi și în Republica Moldova atât ucraineni refugiați, cât și moldoveni. De când au venit în țara noastră, comunitatea refugiaților ucraineni a devenit mai prietenoasă și mai deschisă pentru comunicare. Participanții simt un fel de grijă și datorie pentru a-și ajuta apropoale, chiar și cu un sfat, întrucât îi unește aceeași tragedie.

Am să încep eu. Într-o zi obișnuită mă trezesc, luăm micul dejun, duc copilul la școală. Concomitent, plimbăm câinele, după care merg la muncă, până la ora 18, apoi vin înapoi, comunicarea cu familia, cina, ne uităm la un film, cam așa. În weekend, mergem în parc, obișnuim undeva să ne odihnim. Bem o cafea, mâncăm o înghețată.

[M1, refugiați ucraineni]

Îmi place să merg la master-class, confecționăm broșe, manual. Mă ocup deja de un an. Pentru mine este o plăcere când pot să petrec timpul cu mine. Ziua trece ca la toți, dimineața cu copiii, câinele trebuie plimbat, la muncă, dar sunt momente pe care mi le ofer doar mie, chiar și acasă brodez.

[F2, refugiați ucraineni]

Și eu am aici prieteni noi din Ucraina, în Harkov nu ne-am întâlnit, dar aici da. Am și din comunitatea mea și aici în Moldova deja.

[F3, refugiați ucraineni]

Desigur, noi suntem uniți prin aceeași tragedie. Scopul principal este de a ne ajuta unul pe celălalt, mai ales dacă știi problema lui, încerci să ajuți și să cauți soluții.

[F1, refugiați ucraineni]

Majoritatea oamenilor ucraineni ajută, dar sunt și indivizi care, indiferent de naționalitate, au o educație proastă, poziții greșite și acești oameni sunt.

[F3, refugiați ucraineni]

Problemele pe care le au refugiații ucraineni sunt, în mare parte, legate de partea financiară. Majoritatea dintre ei stau cu chirie, iar acest lucru înseamnă eforturi mari, întrucât chiria s-a scumpit mult, în ultima perioadă. Unii refugiați sunt nevoiți să își caute mai multe joburi și să muncească fără a beneficia de pachet social. O altă problemă este legată de medicină, deoarece serviciile medicale sunt contra cost. Chiar dacă primul ajutor și unele servicii medicale sunt gratuite, refugiații nu sunt mulțumiți de atitudinea personalului medical și de

competența acestuia. De aceea, apelează la clinici private, ceea ce implică costuri mari. O respondentă a adus în discuție și problema instituționalizării copiilor. Atunci când s-a adresat la o instituție de învățământ pentru a înscrie copilul la școală a așteptat mult timp, iar într-un final i s-a spus că nu sunt locuri. Totuși, în situația în care copiii cu statut de refugiat sunt înmatriculați, ei sunt lipsiți de atenție, lăsați într-o parte, în banca lor. Vina este plasată pe profesor. În opinia unei participante, acest lucru se întâmplă din cauza că copiii ucraineni ar fi mult mai competenți decât cei moldoveni, iar acest lucru nu convine profesorilor.

Ca și celelalte grupuri de participanți, refugiații ucraineni au definit noțiunea de discriminare. **În opinia lor, acum, cei mai discriminați în Republica Moldova sunt:**

 <p>romii</p> <p>pentru că nu au acces la studii</p>	 <p>persoanele cu nevoi speciale</p> <p>deoarece infrastructura și transportul public nu sunt adaptate nevoilor acestora</p>	 <p>persoanele trecute de 60 ani sau chiar și 45+</p> <p>pentru că li se refuză angajarea în câmpul muncii</p>
--	--	--

Discriminarea vine mai degrabă din partea statului, deoarece nu sunt create condiții și oportunități pentru aceste grupuri de persoane.

Majoritatea respondenților consideră că și ei, refugiații ucraineni, sunt discriminați în Republica Moldova. De când se află pe teritoriul țării noastre, au trăit diferite situații în care s-au simțit discriminați, de la angajarea neoficială în câmpul muncii, imposibilitatea de a obține asigurare medicală, refuzul de a înmatricula copiii în școli și de a deschide un card bancar, până la necesitatea de a achita taxe pentru automobilul pe care îl dețin. Chiar dacă aceste aspecte țin de niște responsabilități și obligații fiscale față de un stat, refugiații ucraineni le consideră acte discriminatorii, având în vedere situația în care se află ei.

De când se află în Republica Moldova, aceștia au avut situații în care s-au simțit discriminați anume din cauza că sunt refugiați. De exemplu, un participant la sondaj a relatat că a fost abordat în stradă de către un trecător, care i-a spus că ar fi bine să plece la el în țară (Ucraina), că și așa Moldova e o țară săracă și nu se descurcă cu cetățenii săi. Un alt exemplu a fost când unul dintre refugiații ucraineni a făcut observație, într-un mod politicos, unui moldovean să colecteze deșeurile lăsate de animalul de companie. În schimb i s-a răspuns pe un ton agresiv ca să plece la el în țară și să facă ordine.

Respondenții au concluzionat că discriminarea este legată cu nivelul de educație al oamenilor. Odată ce ai un nivel scăzut al educației, ești mai predispus să discriminezi. Această situație nu este doar în Republica Moldova, ci în întreaga lume.

Nerespectarea drepturilor oamenilor.

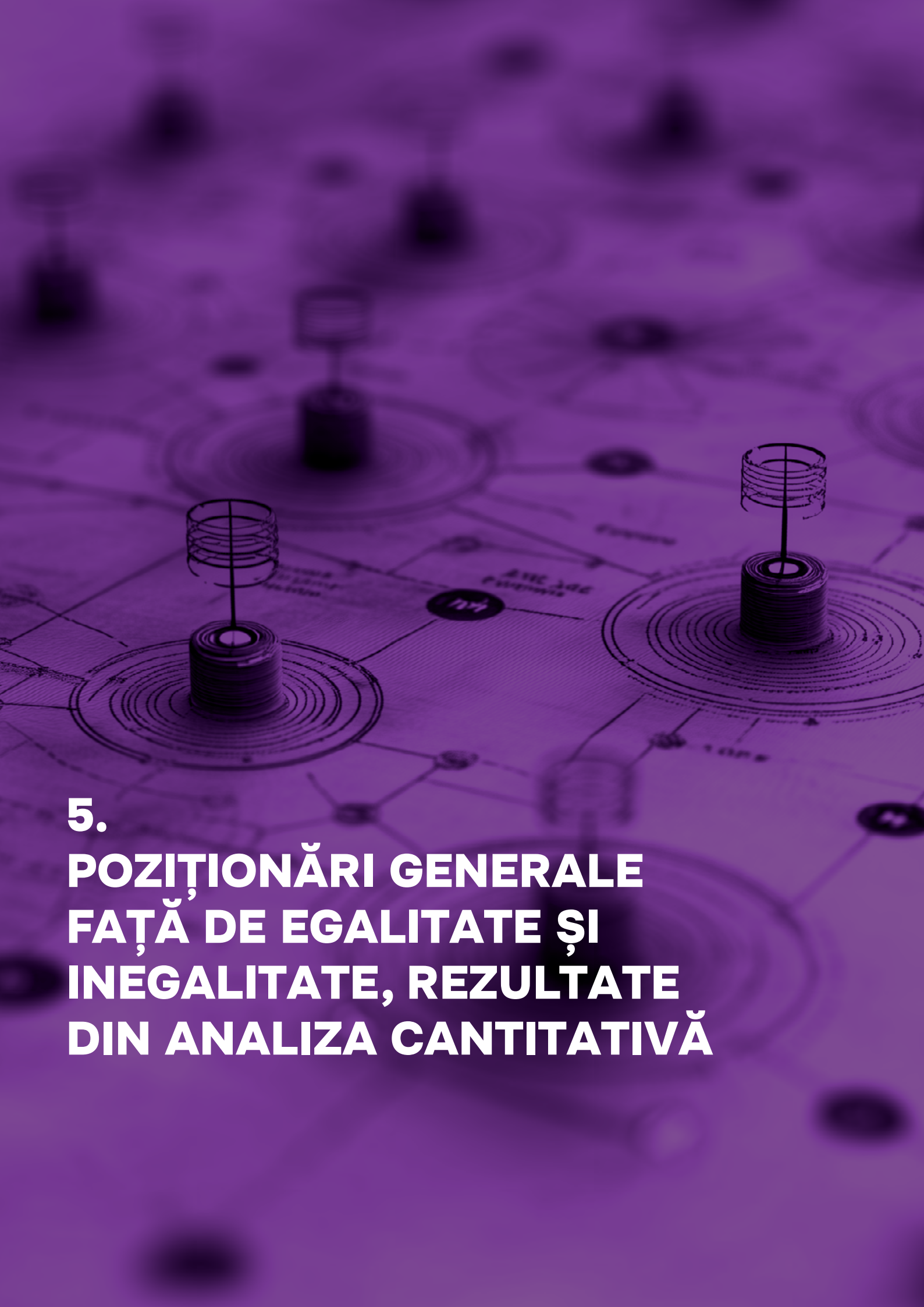
[F2, refugiați ucraineni]

Chiar și romii, în Moldova, sunt discriminați. Este o comunitate care le apără drepturile. Ei au o cultură a lor mai aparte, dar în pofida la asta, se refuză integrarea copiilor în școli. Și că noi nu avem asigurare medicală este discriminare. Și că achităm vinieta, cartea mașinii și încă ne mai pune și vămuirea, asta, de asemenea, este discriminare. Noi nu suntem aici de bună voie.

[F4, refugiați ucraineni]

Eu, de exemplu, sunt o persoană foarte ascultătoare. Atunci când plimb câinele, mereu strâng după el. Și când merg prin parc și văd că alți proprietari nu strâng din urmă, mereu le fac observație. Și înapoi aud: Du-te acasă la tine și cere acolo drepturi. E discriminare? De asemenea, stăpânii câinilor fără zgardă mă insultă și mă trimit acasă, iarăși discriminare. Oamenii conștienți respectă regulile, ceilalți - nu.

[F4, refugiați ucraineni]

**5.
POZIȚIONĂRI GENERALE
FAȚĂ DE EGALITATE ȘI
INEGALITATE, REZULTATE
DIN ANALIZA CANTITATIVĂ**

În capitolele anterioare au fost prezentați predeterminanții atitudinilor față de egalitate (Capitolul 3) și s-au ilustrat diferite poziționări ale populației față egalitate și inegalitate, așa cum rezultă ele din discuțiile de grup realizate (Capitolul 4). Acest capitol completează imaginea, fiind dedicat poziționărilor generale pro sau anti-egalitate. În următoarele subcapitole va fi abordată chestiunea atitudinii față de ceilalți din punct de vedere al modului în care moldovenii tratează egalitatea la nivel principial, fără a lega subiectul de o minoritate sau alta, de o alteritate sau alta. Mai întâi, va fi analizat principiul major legat de redistribuire și egalitate de resurse, implicit modul de organizare al societății și rolul statului ca principiu major de organizare a civilizațiilor contemporane. Ulterior, vor fi examinate opțiunile de relații internaționale și cele identitare, ca expresie a acestor moduri de organizare.

5.1. Atitudinile față de redistribuire

Societățile contemporane sunt societăți ale redistribuirii, care au ales taxarea ca instrument de schimb¹⁶, care asigură redistribuirea resurselor în interiorul societății. Redistribuirea presupune expresia financiară la nivel macrosocial a solidarității sociale, deoarece prin redistribuire se transferă, de regulă, resurse de la cei mai înstăriți către grupurile dezavantajate. Prin urmare, este important să înțelegem legitimitatea potențialelor acțiuni de susținere a grupurilor dezavantajate, expresie sui generis a poziționării față de egalitate. Devine relevantă înțelegerea atitudinilor față de redistribuire, de a împărți din avuție cu alții, adică acest mix denumit adesea drept „atitudini față de statul bunăstării”¹⁷.

Inegalitate și redistribuire

Pentru început, va fi evaluată măsura în care respondenții plasează responsabilitatea pentru bunăstare către individ sau către ceilalți și dacă se exprimă mai degrabă pentru egalitate de venituri sau pentru diferențiere între indivizi, în funcție de merite și muncă.

Respondenții au fost rugați să evalueze cele două opțiuni - egalitate de venit și responsabilitate pentru bunăstare - pe scale de la 1 la 10. Datele SPAE 2024 arată o majoritatea de 75% a celor care consideră că veniturile trebuie să recompenseze eforturile (au dat răspunsuri între 8 și 10, majoritatea alegând valoare 10 de pe scală - 63%), 5% indeciși, 15% cu opinii la mijlocul scalei (valori între 4 și 7), 9% cu opțiuni pentru egalitate (valori între 1 și 3, majoritatea fiind chiar 1 - 8%). Media calculată este de 8,3, mai mare decât cea observată în întrebările similare, utilizate în Republica Moldova în EVS/WVS din anii 1995, 1999, 2004 și 2008.

În ceea ce privește responsabilitatea pentru redistribuire, datele din SPAE 2024 indică o stabilitate relativă către jumătatea scalei (jumătatea scalei este 5,5). În deceniile anterioare, moldovenii aveau un puternic recurs către stat și implicit către redistribuire. Mediile au fost de 7,7 în anul 1995, 6,9 în anul 1999, 6,7 în anul 2004, scăzând sub mijlocul scalei în anul 2008 (4,8) și revenind acum la 5,8¹⁸, ceea ce indică o oscilație probabilă în jurul mijlocului scalei.

16 Polanyi, 1944

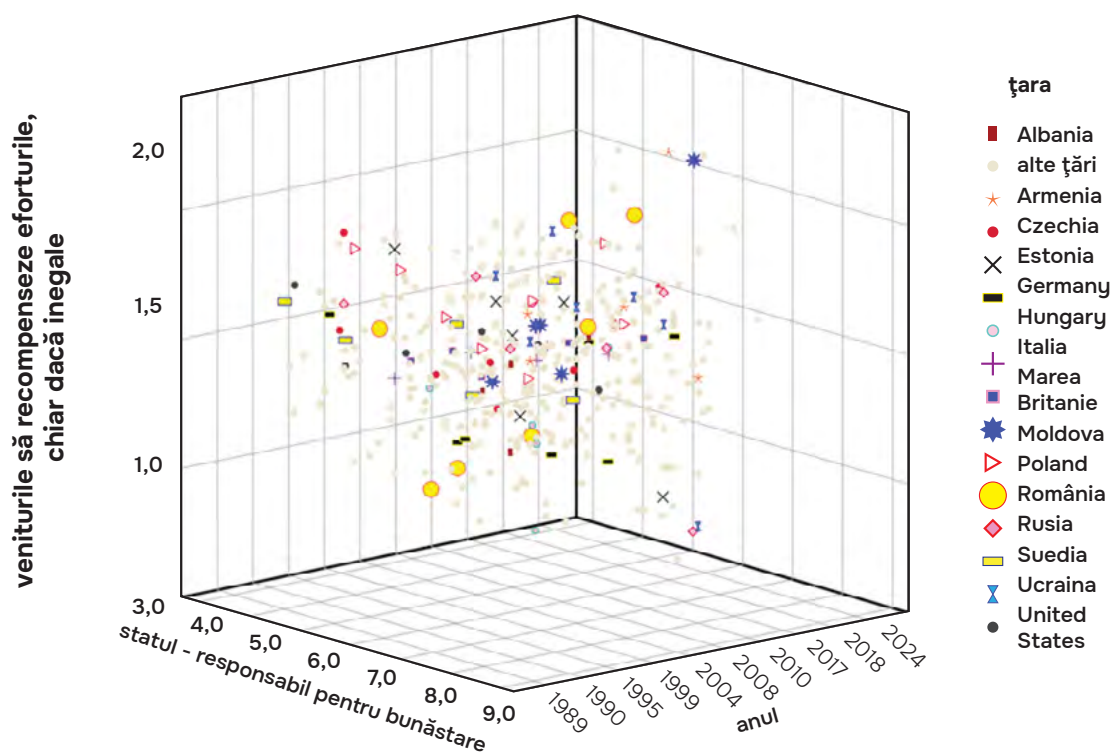
17 Bean & Papadakis, 1998; Blekesaune & Quadagno, 2003; Lewin-Epstein, Kaplan, & Levanon, 2003; Roosma, Gelissen, & Van Oorschot, 2013; Svallfors, 2004; van Oorschot, Roosma, Meuleman, & Reeskens, 2017; Bogdan Voicu & Voicu, 2011

18 Intervalul de încredere 95% este de 5,6-6,0.

Figura 4 ilustrează deopotrivă comparația longitudinală (în timp) și transversală (între țări), pentru cele două opțiuni analizate. În comparație cu restul țărilor incluse în analiză, se observă poziționarea puternică a Republicii Moldova spre venituri mai puțin egale, dar și opțiunea pentru un stat mai responsabil. Aparent, o astfel de poziționare este paradoxală: opțiunea pentru inegalitatea de venit este una de evitare a taxării, dar statul poate fi responsabil pentru bunăstarea individuală, doar dacă redistribuie spre cei aflați în nevoie veniturile colectate din taxe. Situația nu este neapărat una nouă. A fost documentată, de exemplu, în România anilor 1990¹⁹, fiind explicabilă în contextul lipsei de cunoaștere asupra mecanismelor de redistribuire și ajutorare a celorlalți.

De notat și faptul că ponderea indecișilor este mai mare decât în majoritatea țărilor europene, fiind însă apropiată de cea a țărilor foste sovietice. Ponderea ridicată a celor care evită să răspundă și a celor care spun „nu știu” (SPAЕ 2024 nu înregistrează diferențiat cele două categorii) constituie un indiciu suplimentar asupra nevoii de a dezbate modul de finanțare a statului și opțiunile de redistribuire sau nu din venituri către cei aflați în nevoie.

Figura 4. Poziționările generale față de egalitatea de venit („veniturile să recompenseze lucrul, chiar dacă aceasta implică inegalitate”) și responsabilitatea pentru redistribuire („statul să își asume mai multă responsabilitate pentru bunăstarea fiecăruia”)

Nota: Semnele grafice reprezintă mediile pe țări și ani, pentru două scale de 10-puncte: Responsabilitatea pentru bunăstare opune 1 = „Fiecare individ ar trebui să își asume mai multă responsabilitate pentru propria bunăstare” și 10 = „Statul ar trebui să își asume mai multă responsabilitate pentru bunăstarea fiecăruia”. Întrebarea despre venituri opune: 1 = „Veniturile ar trebui să fie mai degrabă egale” și 10 = „Ar trebui să fie recompense mai mari pentru efortul individual”. Respondenții au putut alege și puncte intermediare. Refuzurile de a răspunde („Nu răspund”) și indecizia („Nu știu”) au fost tratate ca valori lipsă. Sursa datelor: EVS/WVS 1989-2018, respectiv SPAЕ 2024 pentru Republica Moldova. Majoritatea țărilor reprezentate sunt din Europa, dar graficul include și societăți africane, asiatice, americane, Australia etc.

19 Frunză & Voicu, 1997

Stat maximal-minimal

A fost utilizată o scală adaptată din ESS, despre măsura intervenției statului în asigurarea bunăstării (Tabelul 6). Scala constituie o măsură eficientă a atitudinii față de cât de mult trebuie să se implice statul în societate²⁰, cu alte cuvinte câtă avuție este bine să redistribuie prin politici și programe sociale.

Tabelul 6. Opiniile despre implicarea statului pe varii dimensiuni ale politicilor sociale.

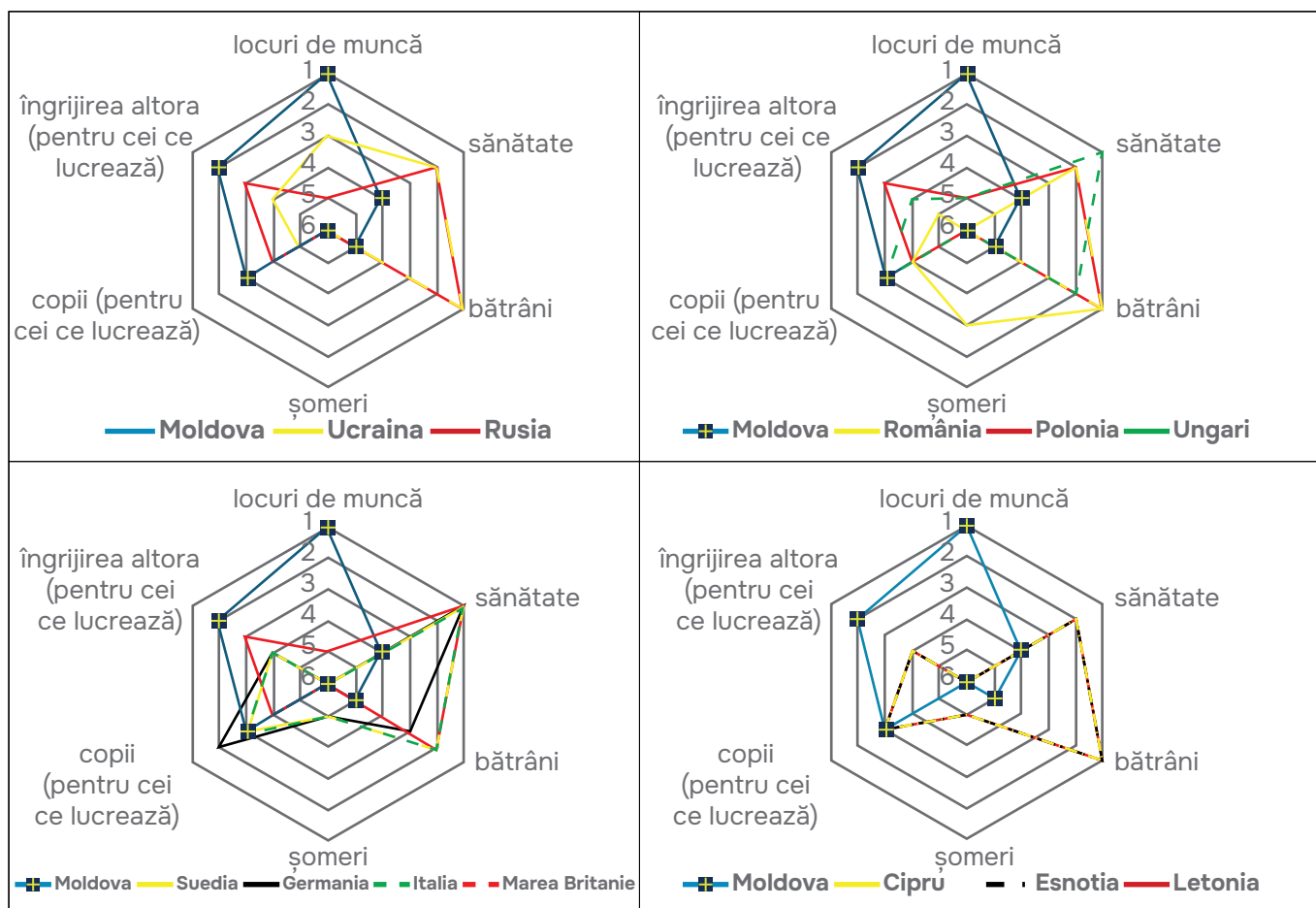
În ce măsură credeți că Guvernul trebuie să se asigure că...?	În foarte mică măsură/ Deloc	În mică măsură	În mare măsură	În foarte mare măsură	NȘ/NR
Există locuri de muncă pentru toată lumea	13%	15%	38%	33%	2%
Cei bolnavi au parte de îngrijire medicală adecvată	17%	29%	31%	19%	3%
Bătrânii au un standard de viață adecvat	29%	31%	20%	18%	3%
Șomerii au un standard de viață adecvat	28%	29%	21%	12%	9%
Există suficiente servicii de îngrijire a copiilor pentru părinții care lucrează	12%	27%	37%	15%	9%
Cei care îngrijesc membri de familie bolnavi pot lua concedii plătite de la locul de muncă	12%	19%	40%	17%	12%

Cele șase întrebări incluse în SPAE 2024 relevă o susținere a moldovenilor față de rolul statului în a asigura locuri de muncă (71% susțin într-o măsură mare sau foarte mare acest tip de acțiune), însoțită de beneficii pentru cei ce lucrează și îngrijesc membri ai familiei (57%). Părerile sunt mai degrabă împărțite în ce privește asigurarea sănătății și îngrijirea copiilor și există mai degrabă rețineri față de implicarea statului în a ajuta vârstnicii sau șomerii. Practic, se susține un stat rudimentar al bunăstării având ca țintă pe cei care sunt în câmpul muncii și având puține valențe distributive. Situația este similară cu o bună parte din fostele state sovietice și cu unele foste țări comuniste din restul Europei de Est, cum ar fi România²¹.

20 Reeskens & van Oorschot, 2015; Van Oorschot & Meuleman, 2012; Van Oorschot, Reeskens, & Meuleman, 2012

21 Bogdan Voicu, 2019

Figura 5. Rangul (importanța) domeniilor sociale în preferințele populației: Republica Moldova și alte câteva țări europene

Cifrele reprezintă rangurile fiecărui domeniu: 1 este cel mai ridicat (este primul domeniu ca importanță), iar 6 - cel mai puțin important. Datele provin din SPAE 2024 în cazul Republicii Moldova, respectiv din ESS 2008-2009 pentru restul țărilor (a fost selectat ESS 2008, deoarece ESS 2016 nu include toate cele șase domenii; de notat și că ESS folosește o scală de 10 puncte, față de scala de 4 puncte a SPAE 2024).

Comparația cu alte țări europene aduce în prim-plan specificul așteptărilor moldovenilor de la stat (Figura 5): dacă Republica Moldova este explicit orientată exclusiv spre beneficii legate de muncă, în restul țărilor europene, sănătatea și bătrânii sunt prioritare. Dincolo de aceasta, diferența dintre Republica Moldova și toate celelalte țări este determinată de faptul că, în toate societățile cu care s-au făcut comparații, cele șase domenii cunosc indicatori medii superiori mijlocului scalei, cel mai adesea, distanța fiind destul de mare față de mijlocul scalei²². În cazul Republicii Moldova, se observă că doar asigurarea locurilor de muncă și, respectiv, concediile de îngrijire a membrilor familiei depășesc acest prag.

22 Același lucru se întâmplă și cu cifrele înregistrate în ESS 2016-2017.

Folosind cei șase indicatori, a fost construit un indicator de poziționare față de dimensiunea statului din punct de vedere al responsabilităților de asumat pentru bunăstarea individuală²³. Analiza multivariată arată că, practic, nu sunt diferențieri între grupurile de status în ceea ce privește poziționarea pe indicatorul amintit. Doar două relații sunt semnificative:

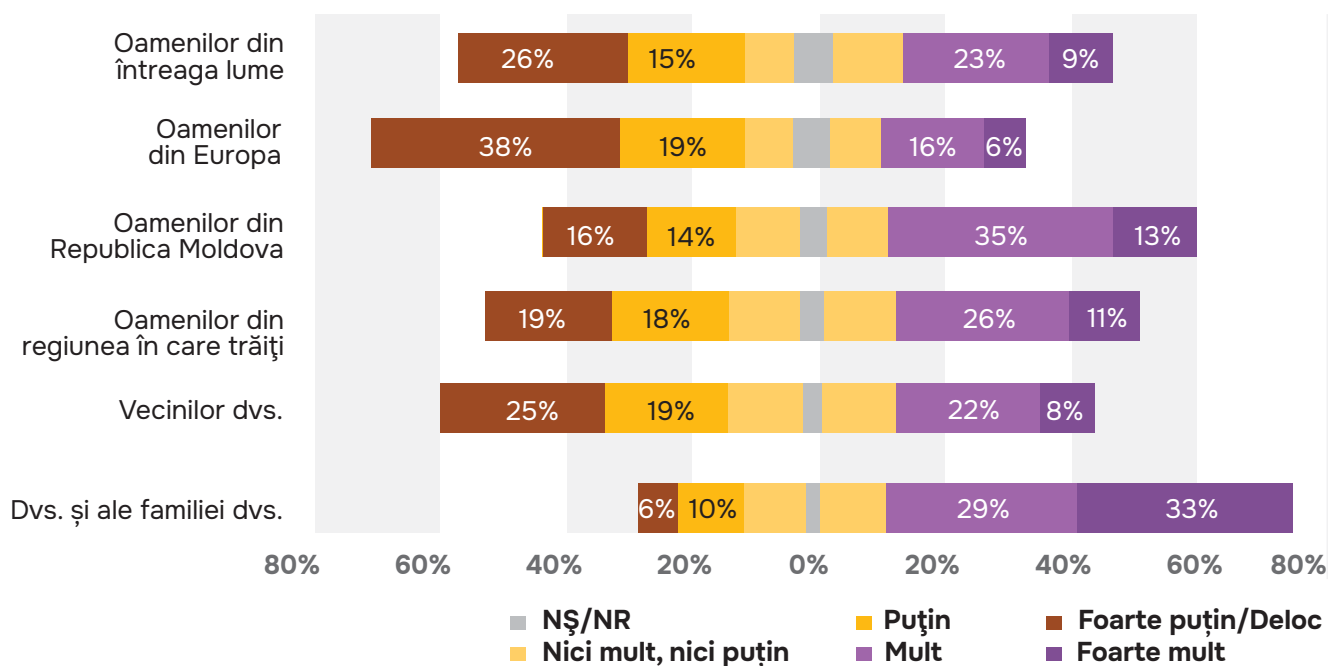
- reprezentările pozitive despre calitatea societății (vezi Capitolul 3.2) apar împreună cu tendința de a încredința statului mai multe responsabilități pentru bunăstarea individuală;
- cei ce vorbesc, de obicei, altă limbă decât în copilărie tind să fie mai rezervați în ceea ce privește rolul statului.

■ Solidaritate socială

Modulul de itemi din figurile 6 și 7 înregistrează atitudinile despre solidaritate socială, fiind preluat în formă modificată din sondajele EVS. Studiile existente arată că modulul măsoară orientările latente ale oamenilor de a fi solidari cu alți oameni²⁴. Acesta a fost folosit în SPAE 2024 și reproduce setul de întrebări din EVS, adăugând familia ca element de control, dar eliminând un item (solidaritatea cu imigranții) și înlocuindu-l cu refugiații ucraineni. Din păcate, modificarea exclude posibilitatea de a utiliza dovezile despre invarianța măsurării²⁵ și de a construi un indicator comparabil cu cei calculați pentru alte țări europene pe baza datelor EVS din anii 1999, 2008, 2017 și pentru Republica Moldova în anul 2008.

Figura 6. Solidaritatea socială.

Cât de mult sau puțin vă îngrijorează condițiile de viață ale...

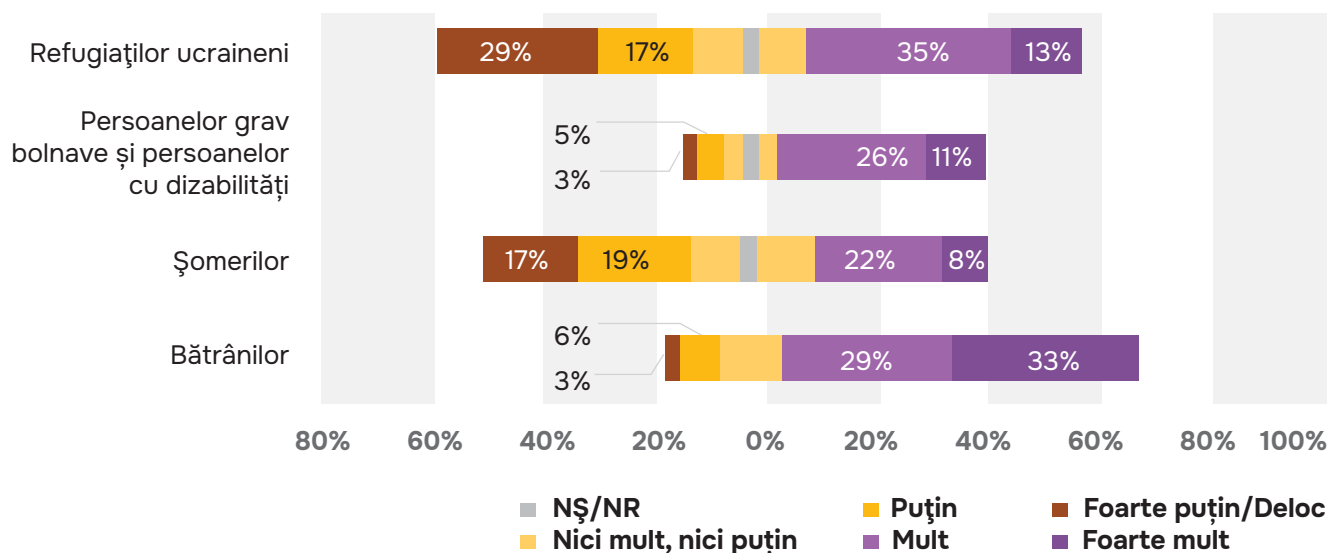
23 Analiză factorială, KMO=.881, cea mai mică comunalitate: .266, variația explicată: 56%, scree-plot-ul indică un singur factor, extracția este realizată folosind maximum likelihood.

24 Kankaraš & Moors, 2009; Lomazzi, 2021; Rusu & Bejenaru, 2022; Bogdan Voicu et al., 2021; Bogdan Voicu, Rusu, & Comșa, 2023

25 Kankaraš & Moors, 2009; Lomazzi, 2021; Bogdan Voicu et al., 2023

În schimb, putem observa aceeași preocupare redusă pentru șomeri, interes redus alocat oamenilor care nu trăiesc în Republica Moldova și mai mică solidaritate locală și regională în raport cu cea națională. Compararea cu datele provenite din EVS 2008 pentru Republica Moldova indică o dinamică negativă a solidarității cu toate aceste grupuri: măsura în care moldovenii sunt preocupați de soarta fiecărui grup este mai redusă în anul 2024.

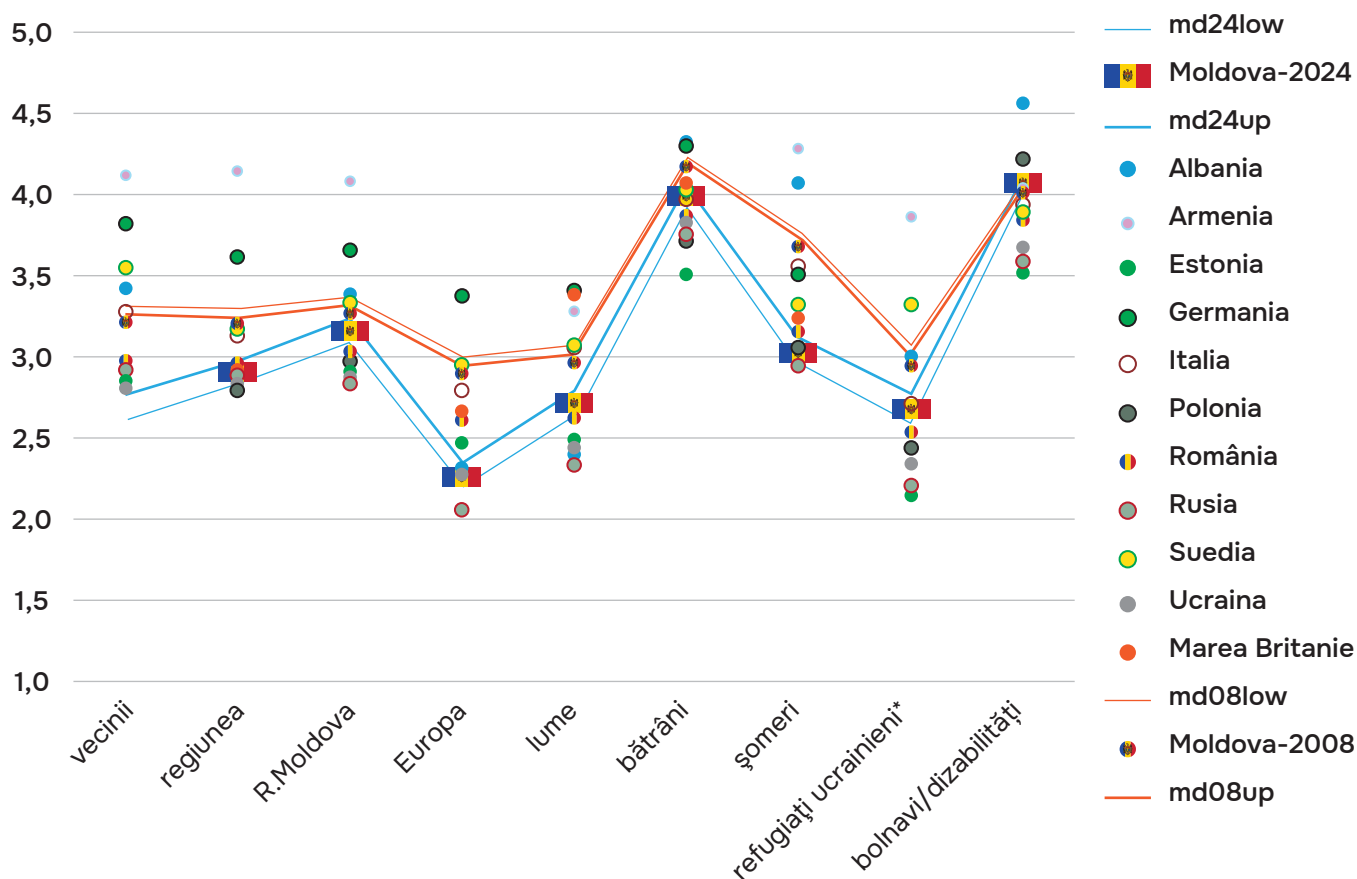
Figura 7. Solidaritatea socială - Cât de mult sau puțin vă îngrijorează condițiile de viață ale următoarelor grupuri, care trăiesc în Republica Moldova?

Față de nivelul observat în alte țări în sondajul EVS 2017-2018 și conform datelor SPAE 2024, moldovenii:

- sunt, în general, **mai puțin preocupați de soarta vecinilor** (doar britanicii și finlandezii au scoruri, care nu sunt semnificativ mai mari);
- sunt **similari** cu jumătate dintre țările europene, în ceea ce privește **preocuparea față de soarta celor din regiunea în care trăiesc** (restul țărilor au scoruri mai mari);
- se plasează în jurul **mediei europene** în ceea ce privește solidaritatea cu **cei din țara lor**;
- sunt **în partea de jos a solidarității comparativ cu europenii** (la egalitate cu Rusia, Azerbaidjan, Macedonia, Serbia, Ucraina, Albania, Belarus – toate din afara UE);
- sunt **în partea mediană spre jos a solidarității cu oamenii lumii**, la modul general, peste majoritatea țărilor din afara UE (dar și peste România, Olanda, Ungaria și Estonia) și sub majoritatea celor din UE;
- sunt **în partea mediană a solidarității cu bătrânii**;
- sunt **în partea de jos a solidarității cu șomerii**;
- scorul solidarității cu **refugiații** se plasează în **zona mediană** înregistrată de celelalte țări, în ceea ce privește solidaritatea cu imigranții;
- sunt în **partea superioară** a preocupărilor cu cei **bolnavi** sau cu dizabilități, depășiți doar de Croația, Bosnia, Austria, Germania, Portugalia, Albania și Georgia.

Figura 8. Solidaritatea medie în Republica Moldova și în câteva țări europene

Sursa cifrelor: EVS 2008, EVS 2017-2018, respectiv SPAE 2024. Benzile desenate în jurul valorilor Republicii Moldova desemnează intervalele de încredere 95%.

În ansamblu, avem o imagine a solidarității mai degrabă redusă spre medie, cu unele domenii în care preocupările sunt însă mai acute.

Similar secțiunilor precedente, a fost construit un **indicator sintetic de solidaritate socială**, folosind toți itemii, dar fără solidaritatea cu familia și cea cu refugiații ucrainieni²⁶. Analizând variația acestui indicator²⁷, am constatat câteva diferențieri semnificative:

- solidaritatea socială **este mai mare pentru cei care au mai multă încredere în oameni;**
- solidaritatea socială **crește exponențial cu vârsta;**
- solidaritatea socială **scade la cei ce vorbesc acasă altă limbă** decât vorbeau în copilărie.

26 A fost utilizată analiza factorială (KMO=.810, comunalitățile sunt mai mari de 0.1, variația explicată este de 42%, screeplot-ul indică un singur factor, metoda de extracție a fost maximum likelihood).

27 Ca de obicei, în modele de regresie multinivel, cu respondenți grupați în localitățile de reședință și folosind același set de predictorii ca în secțiunile anterioare.

■ Poziționare politică: stânga-dreapta

Poziționările politice la stânga sau la dreapta sunt, de regulă, asociate unei orientări mai puternice spre solidaritate, stat maximal, respingere a inegalității. Relevanța polarizării stânga-dreapta este neschimbată, în ciuda faptului că astăzi spațiul politic este definit bidimensional, axei stânga vs. dreapta alăturându-i-se dimensiunea populist/liberală vs. democrație²⁸. Întrebarea către respondenți este de a se plasa la stânga sau la dreapta eșichierului politic, pe o scală de 10 sau 11 puncte (de la 1 la 10 sau de la 0 la 10). ESS, de exemplu, folosește scala de 11 puncte, iar EVS pe cea de 10 puncte. SPAE a preluat scala EVS, pentru că mai fusese aplicată în Republica Moldova și poate fi observată dinamica răspunsurilor.

Mai întâi, este necesar de a face o comparație cu ESS, în ceea ce privește numărul de refuzuri de a te plasa pe scala respectivă. În valul 2020-2022 al ESS, sunt 5%-10%, care nu se definesc pe scala stânga-dreapta, în țările nordice, Elveția, Țările de Jos, Belgia, UK, dar și în Estonia; apoi sunt în jur de 15% în Cehia, Bulgaria, Franța, Grecia, Croația, Irlanda, Slovenia, Slovacia. În schimb, cifrele cresc mult în Portugalia (21%), Italia și Lituania (ambele 26%), Muntenegru și Macedonia (ambele 32%). SPAE 2024 plasează Republica Moldova la 22% - mai mare decât în multe țări europene, dar nu este neobișnuit de mult.

Datele EVS/WVS pentru Republica Moldova arată că ponderea celor care nu se plasau în niciun fel pe scala stânga-dreapta era de 20% în anul 1994, 33% în anul 1999, 22% în anul 2005, 44% în anul 2008. Procentul de 22%, înregistrat de SPAE 2024, nu este surprinzător în acest context și nici nu marchează un trend anume.

Dacă se segmentează scala de zece puncte pe patru categorii - stânga (1-3), centru (4-7), dreapta (8-10) și neclasificați (cei menționați mai sus), dacă se ignoră ponderea neclasificaților, centrul a fost dominant în toate momentele de timp, pentru care avem date din EVS/WVS, cu 45% în anul 1994, 29% în anul 1999, 31% în anul 2004, 47% în anul 2008. În 2024, 26% se plasează la centru. Stânga a pierdut procente constant, de la 22% în anul 1994 la 6% în anul 2008, dar a recuperat în 2024 - 17%. Dreapta a cunoscut o traiectorie inversă: 12% în anul 1994, 21% în anul 1999, 21% în anul 2004, 19% în anul 2008, ajungând la 36% în anul 2024. Cu alte cuvinte, se observă o transformare a preferințelor politice, care trec de la centru-stânga spre centru și ajung în anul 2024 să fie de centru spre dreapta, dacă nu îi considerăm pe cei neclasificați ca fiind în jurul centrului.

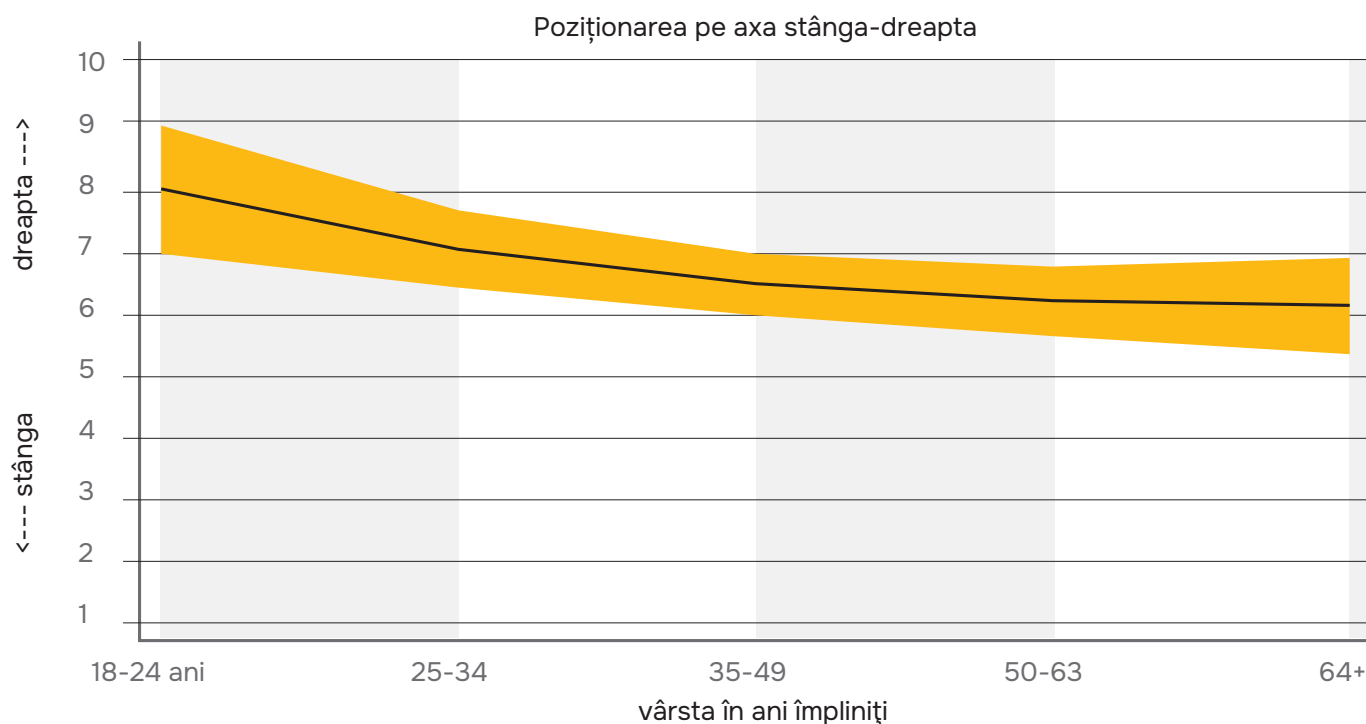
Dacă se exclud cei neclasificați, se observă variația poziționărilor, în funcție de diferite grupuri de status²⁹:

- **cei mai tineri** tind să fie mai la dreapta decât cei mai în vârstă (Figura 9), invers decât se petrece, în general, în Europa;
- cei care au **reprezentări pozitive despre calitatea societății** au o **probabilitate mai mare să se poziționeze spre dreapta**;
- cei din **regiunile Centru și Sud** se plasează semnificativ **mai la dreapta decât cei din regiunea Nord**.

28 Huber, Jankowski, & Juen, 2023

29 Modele multinivel, similare celor din secțiunile anterioare.

Figura 9. Poziționarea medie probabilă pe axa stânga-dreapta, estimată conform analizei multivariate, în funcție de vârstă

Banda colorată definește intervalul de încredere 95%. Estimări în baza datelor SPAE 2024.

De menționat că orientările spre stat minimal corelează pozitiv cu poziționarea pe scala stânga-dreapta, iar scala stânga-dreapta și orientarea spre stat minimal corelează negativ cu solidaritatea socială. Chiar dacă sunt mici (0.1-0.2), corelațiile sunt semnificative, ceea ce confirmă coerența sistemului de indicatori folosit.

5.2. Identitatea personală și națională

Definirea identitară este strâns legată de modul în care este construită alteritatea. În acest capitol sunt analizate câteva elemente, care contribuie la construcția identității, aducând în prim-plan potențialele zone de discriminare și tensiune socială.

Vectori de identificare

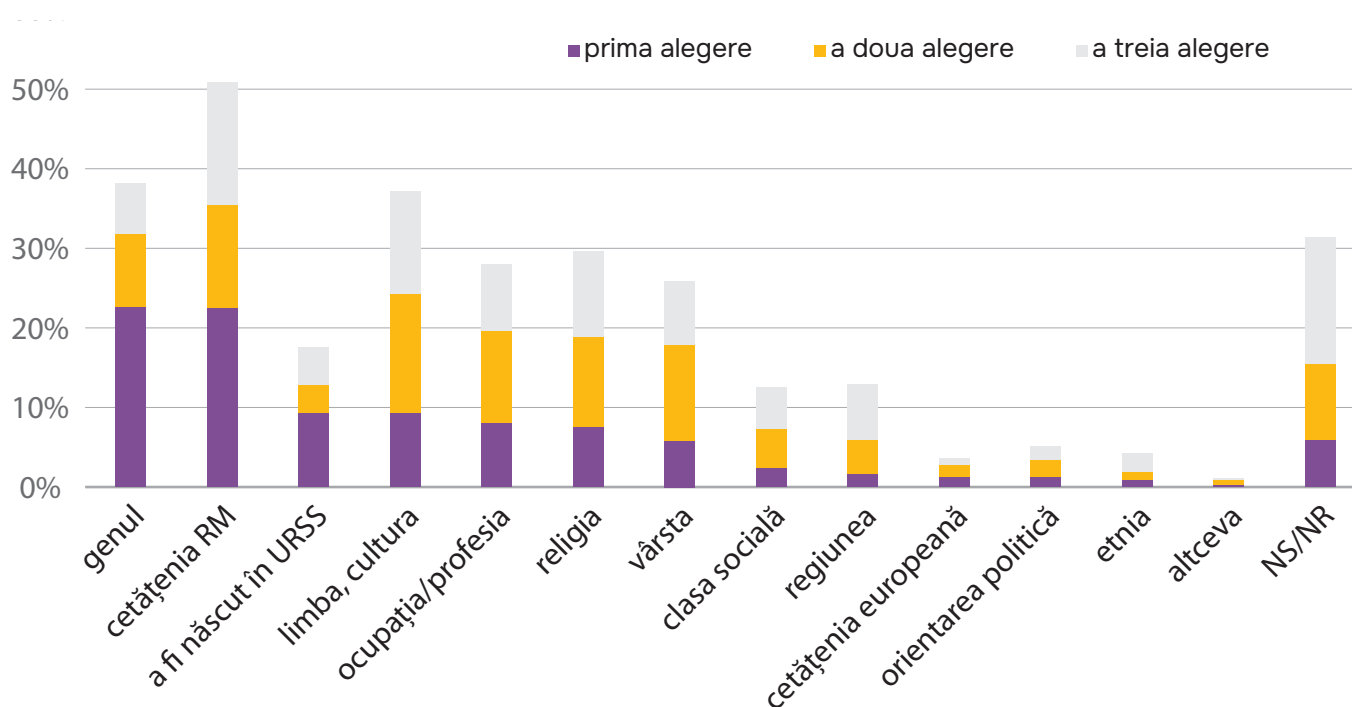
Chestionarul SPAE 2024 a solicitat respondenților să indice trei caracteristici care îi definesc din punct de vedere identitar. Alegerile posibile au fost, în ordine: genul, vârsta, clasa socială, ocupația și profesia, orientarea politică, religia, limba și cultura, grupul etnic, regiunea, cetățenia Republicii Moldova, a fi cetățean european, a fi născut în URSS, alte opțiuni, refuzul de răspuns și indecizia (nediferențiate între ele). Dată fiind ordinea menționată, în generarea răspunsurilor este posibil să fie efecte de listă și de halo³⁰ (efectul poziționării în serie). Cu alte cuvinte, primele și ultimele opțiuni prezentate au, artificial, o probabilitate mai mare de a fi alese. Pe ansamblul eșantionului, aceasta este rezolvată, dacă se ia în considerare alegerea cumulată a trei caracteristici, în spiritul metodologiei Q-Sort³¹.

30 Feigenbaum & Simon, 1962; Logan, 2021

31 Ozer, 1993

Figura 10 ilustrează rezultatele. Cetățenia Republicii Moldova este elementul identitar esențial, menționat de jumătate din eșantionul SPAE. De asemenea, limba și cultura sunt importante pentru aproape 40% dintre respondenți, iar religia contează pentru aproape o treime. Genul și vârsta au și ele cote importante, cu observația aceluși efect de serialitate menționat mai sus. Este important de observat că o parte dintre elementele, care adesea conduc la tensiuni societale (etnia, religia, clasa socială, regiunea), sunt în mică măsură menționate, același lucru fiind valabil și pentru clasa politică.

Figura 10. Vectorii de alegere identitară: primele trei alegeri, care definesc identitatea respondenților, SPAE 2024

Notă: Variantele de răspuns au fost ordonate, după cea mai frecvent menționată.

S-au analizat separat cei care optează pentru fiecare dintre vectorii identitari menționați, în analize multivariate multinivel³². Asocierile semnificative sunt menționate în continuare:

- **încrederea în oameni** este asociată cu o ușoară **scădere a probabilității de a alege regiunea de reședință** sau a fi **născut în URSS ca marcă identitară**;
- **evaluarea pozitivă a calității societății** se asociază cu o **creștere a probabilității identificării pe baza genului** și cu o **scădere a identificării cu URSS**;
- **probabilitatea de a te identifica pe bază de gen scade cu vârsta**, este mai **ridicată la cei ce vorbesc acasă limba rusă** în comparație cu cei ce vorbesc moldovenește, **tinde să crească cu educația**, este mai mică la șomeri în comparație cu casnicii și angajații full-time;
- **probabilitatea de a te identifica prin vârstă** („sunt bătrân” sau „sunt tânăr”) **este mai ridicată la cei care vorbesc**, de regulă, **în limba ucraineană** sau **în limba rusă** în raport cu cei care vorbesc moldovenește sau în limba română, **la angajații part-time** în raport cu cei cu normă întreagă, la cei care **folosesc mai frecvent internetul** și scade cu dimensiunea localității;

³² Ca de obicei, respondenții sunt grupați în localități, iar lista de predictorii este cea din secțiunile anterioare. Modelele sunt de tip regresie logistică multinivel (multilevel mixed-effects logistic regression).

- **probabilitatea de a te identifica cu cetățenia Republicii Moldova** este **mai ridicată la cei care vorbesc acasă moldovenește** sau într-o altă limbă, în afara grupurilor majore, în comparație cu cei care vorbesc în limba ucraineană sau în limba rusă. De asemenea, identificarea cu Republica Moldova atrage diferențe regionale, adică cei din regiunea Centru au o probabilitate mai mare de a alege pentru această opțiune identitară în comparație cu cei din regiunea Nord. La fel, identificarea cu Republica Moldova este mai puternică la cei **divorțați** sau separați în raport cu celibatarii, la **etnicii ruși** în raport cu moldovenii, și scade cu dimensiunea localității;
- **probabilitatea de a te identifica cu Europa scade ușor cu vârsta** (trendul este foarte slab). Aparent, contraintuitiv, probabilitatea **crește la etnicii ucraineni și ruși** în raport cu moldovenii și românii, dar se explică prin faptul că moldovenii și românii sunt mai aproape de alternativa europeană prin deținerea sau obținerea cetățeniei române;
- **probabilitatea de a te identifica cu URSS crește cu vârsta** (dar asocierea este, probabil, parțial mecanică: generațiile mai tinere s-au născut după dispariția URSS) și este mai **redușă în Chișinău**, în raport cu regiunile Sud, Nord și Centru. De asemenea, **rușii, ucrainenii, găgăuzii** au probabilități semnificativ mai mari de a se identifica cu nașterea în URSS decât românii și moldovenii. Cu cât **dimensiunea localității este mai mare**, cu atât identificarea cu URSS este mai puternică, demonstrând puterea în timp a unor pattern-uri de migrație din perioada sovietică, în care populația nou-venită s-a orientat către orașe, în timp ce localitățile mai mici au fost populate predominant de urmașii locuitorilor pre-sovietici. În plus, celibatarii au o probabilitate mai mică de a se identifica cu nașterea în URSS;
- **probabilitatea de a te identifica prin limba vorbită crește la cei care utilizează mai frecvent internetul**, la **găgăuzi și bulgari** în raport cu moldovenii, este mai mare când **educația este mai ridicată** și mai mică în localitățile mai mici;
- **probabilitatea de a te identifica cu etnia** este mai ridicată la ucrainenii și rușii în raport cu moldovenii și crește odată cu frecvența de utilizare a internetului;
- **probabilitatea de a te identifica cu religia scade la vorbitorii de limbă ucraineană** în raport cu vorbitorii de limbă de română, bulgară sau moldovenească. De asemenea, **etnicii români** au o probabilitate mai mică de a se identifica religios față de moldovenii, ucrainenii și găgăuzii, iar moldovenii sunt mai puțin predispuși să se identifice religios în comparație cu ucrainenii;
- **probabilitatea de a te identifica politic crește la etnicii ucraineni și ruși** în comparație cu moldovenii și la cei care utilizează mai frecvent internetul.

Reformulând cele expuse mai sus, pe grupuri de status:

- **femeile resping identificarea prin politică** și tind să **respingă opțiunile legate de relațiile internaționale** (identificarea cu URSS sau cu Europa, dar asocierile sunt mai slabe, fiind semnificative la $p < 0.10$, nu la $p < 0.05$);
- **vârsta** mai înaintată **scade probabilitatea de a te identifica cu genul, vârsta, clasa, limba vorbită, etnia, regiunea, cetățenia Republicii Moldova, cetățenia europeană**, dar crește probabilitatea de a te identifica cu a te fi născut în URSS (asocierea fiind probabil, așa cum s-a menționat, parțial doar mecanică: cei mai tineri nu se puteau naște în URSS);
- **etnia aduce în prim-plan opoziția** ucraineni/ruși versus români/moldoveni, prima categorie identificându-se mai des cu Europa decât a doua. Găgăuzii și bulgarii se identifică mai frecvent cu limba vorbită decât o fac moldovenii. Rușii și ucrainenii se identifică mai des etnic decât moldovenii. Ucrainenii se identifică mai des regional decât o fac românii și moldovenii. Rușii și ucrainenii se identifică mai des politic decât o fac moldovenii. În general, ucrainenii nu diferă niciodată de ruși, iar românii nu diferă de moldovenii;

- **limba** - cei care vorbesc **limba rusă se identifică mai probabil cu genul**, mai puțin probabil cu clasa, limba (semnificativ la $p < 0.10$) și Republica Moldova. **Vorbitorii de limbă română se identifică mai rar regional**, dar **mai des prin limbă**. Cei care vorbesc, de regulă, **limba ucraineană sau limba rusă se identifică mai rar cu vârsta** decât vorbitorii de moldovenească sau română. Practic, nu există diferențe în interiorul perechilor română-moldovenească, respectiv ucraineană-rusă;
- **educația scade probabilitatea de a te identifica prin gen** și crește probabilitatea de a te identifica cu limba;
- **regional**, diferențele includ:
 - **Centrul**, care se identifică **mai des cu Republica Moldova** decât Nordul;
 - **Sudul, Nordul, Centrul**, care se identifică **mai des cu URSS** decât cei din Chișinău;
- **dimensiunea localității** aduce în prim-plan **scăderi ușoare în localitățile mai mici ale probabilității de identificare cu limba, vârsta, URSS, etnia, clasa**.

■ Ce înseamnă să fii moldovean

Pornind de la puternica identificare cu Republica Moldova, devine important de concretizat ce înseamnă să fii moldovean. În acest sens, SPAE 2024 a utilizat o scală preluată din sondajele EVS/WVS și ilustrată în Figura 11. Se observă că există o condiționare puternică de a respecta sistemul instituțional, de a vorbi limba, de a împărtăși cultura și, într-o măsură mai mică, de a fi născut sau a avea strămoși din Republica Moldova.

Comparativ cu datele EVS 2008 pentru Republica Moldova (Figura 11), se observă o diminuare a importanței locului nașterii, însoțită de accentuarea condițiilor de a respecta legea și de a cunoaște limba de stat (întrebarea privind cultura nu a fost inclusă în sondajul din 2008).

Figura 11. Definirea identității de moldovean, SPAE 2024 - Unii oameni spun că următoarele lucruri sunt importante, pentru a fi cu adevărat moldovean. Alții spun că ele nu sunt importante. Dvs. ce credeți?

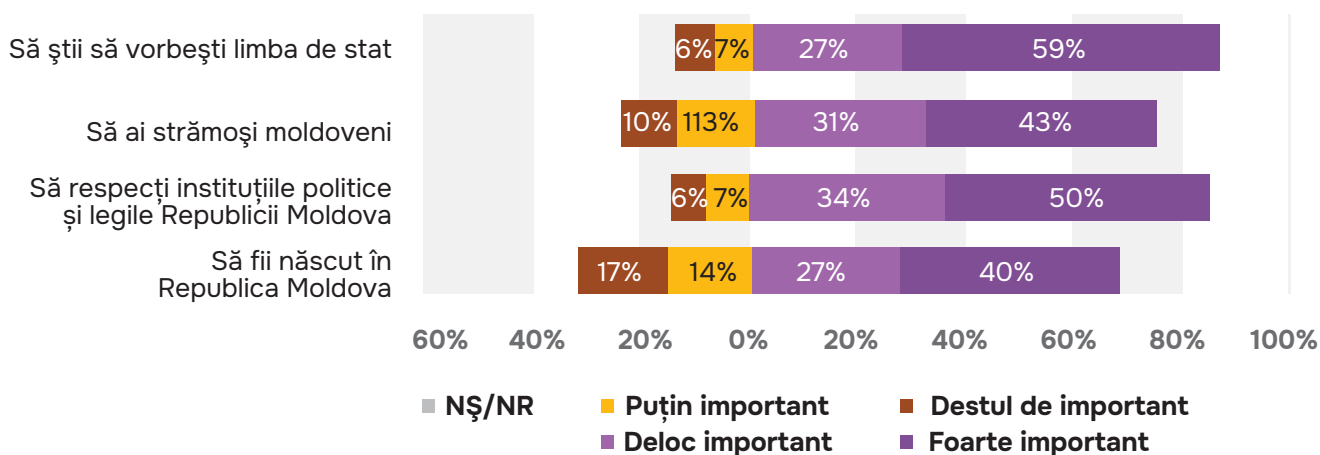
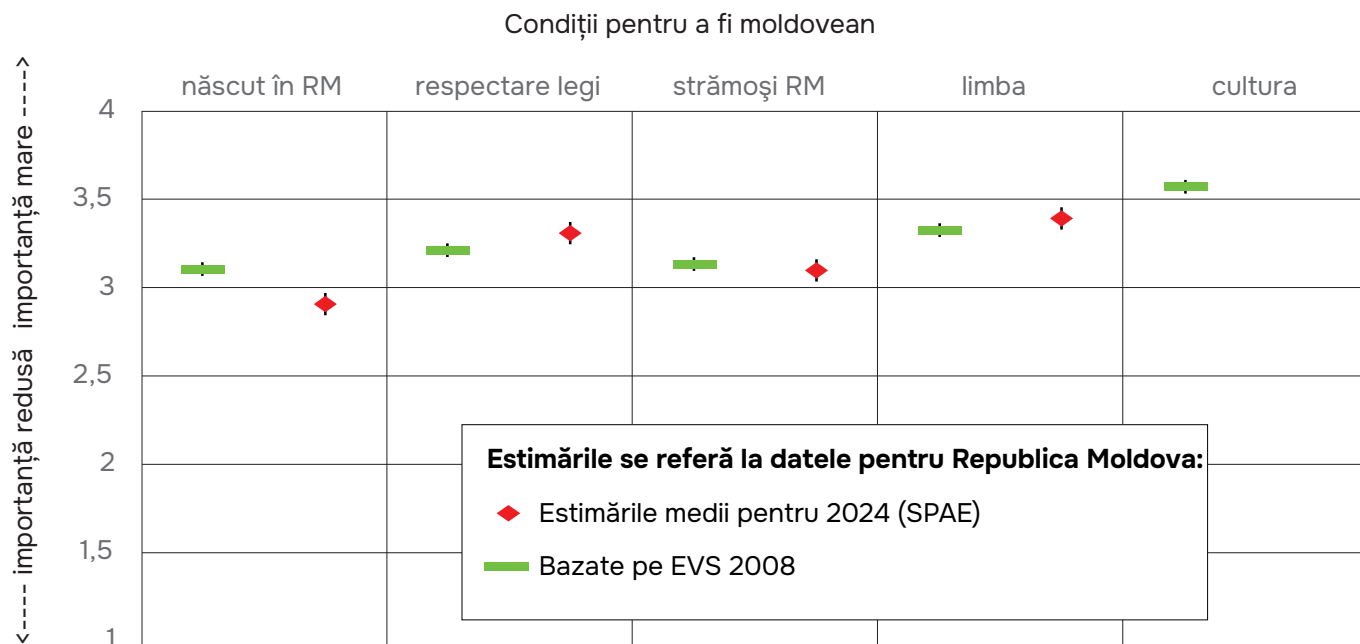

Figura 12. Ce este important, pentru a fi moldovean: dinamica 2008-2024

Cifrele constituie medii calculate, considerând o scală de patru puncte (1 = foarte puțin important; 4 = foarte important), pentru fiecare dintre cei cinci itemi, în cele două sondaje luate în calcul. EVS nu a inclus și „cultura”.

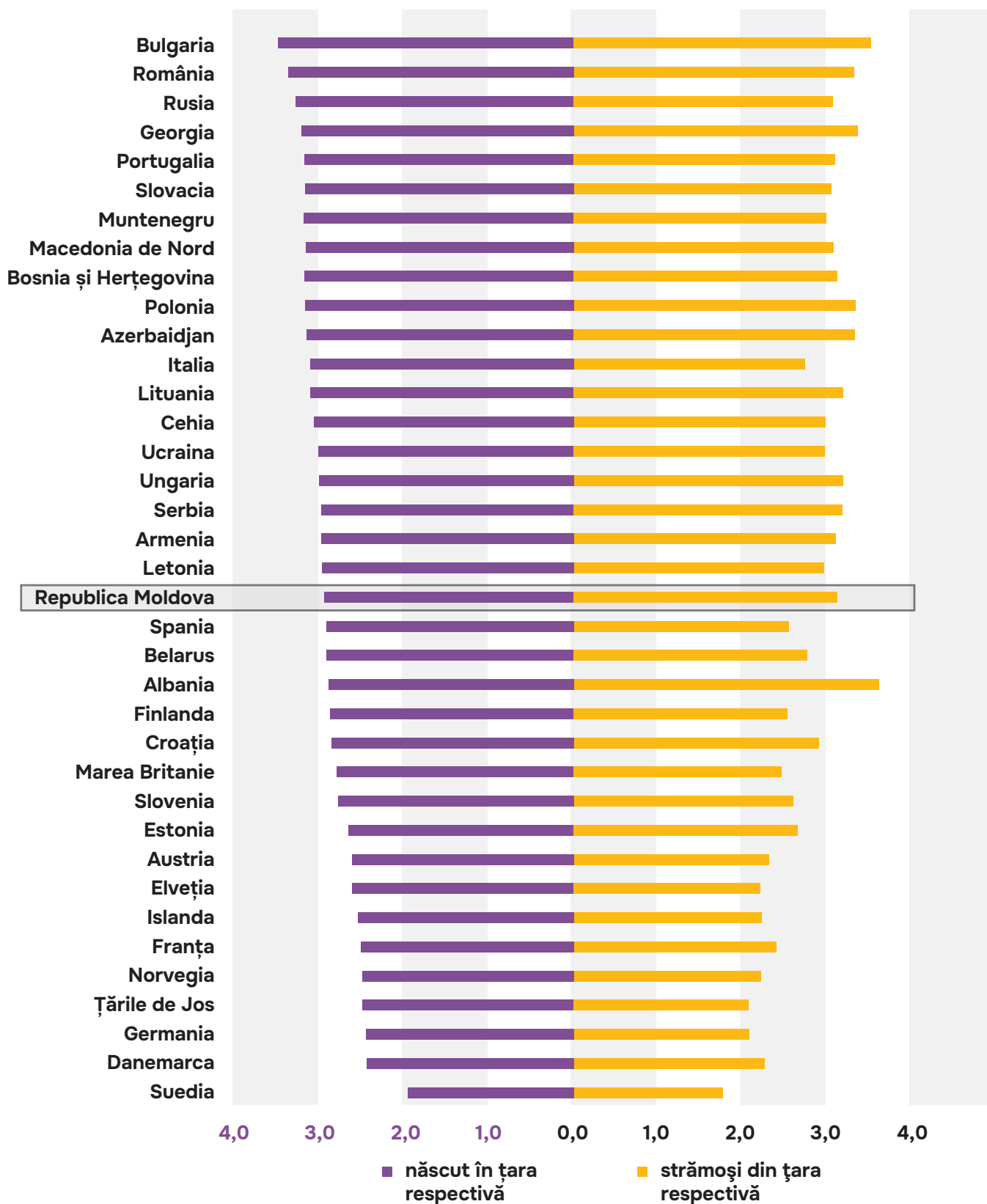
Cifrele provenite din EVS 2017-2020 (Figura 13) permit compararea poziționării Republicii Moldova față de alte societăți europene. Din Figura 13 se observă că Republica Moldova este poziționată în jurul mediei europene pe ambele dimensiuni. Sunt țări, cum ar fi Bulgaria, România, Rusia, Georgia, care pun un accent mult mai ridicat pe jus soli (importanța locului nașterii), decât cele din zona nord-vestică a continentului, unde importanța locului nașterii devine mai mică.

Același lucru este valabil și pentru condiționarea jus sanguinis (a avea strămoși din țara respectivă). Dar, în acest sens, Republica Moldova se aproprie mai mult de țările (în general estice) care susțin puternic forța acestui criteriu.

În ceea ce privește importanța respectării legilor și a stăpânirii limbii, respondenții din Republica Moldova sunt mai puțin stricți decât cei din majoritatea Europei. Chiar dacă cele două condiții rămân puternice, ele plasează Republica Moldova printre țările mai permissive din acest punct de vedere. Când e vorba de respectarea mai relaxată a legilor, Republica Moldova se plasează în grupul țărilor, care include Belarus, Polonia, Croația, Serbia, Georgia sau Rusia, în timp ce Albania, Bosnia, Muntenegru și Armenia au valori semnificativ mai mici.

Similar, țara noastră seamănă Spaniei, Armeniei sau Serbiei în ceea ce privește importanța mai redusă acordată limbii, în timp ce Finlanda, Ucraina, Bosnia, Muntenegru sunt încă și mai relaxate în acest sens.

Figura 13. Importanța unor condiții pentru a fi considerat din țara în care te afli

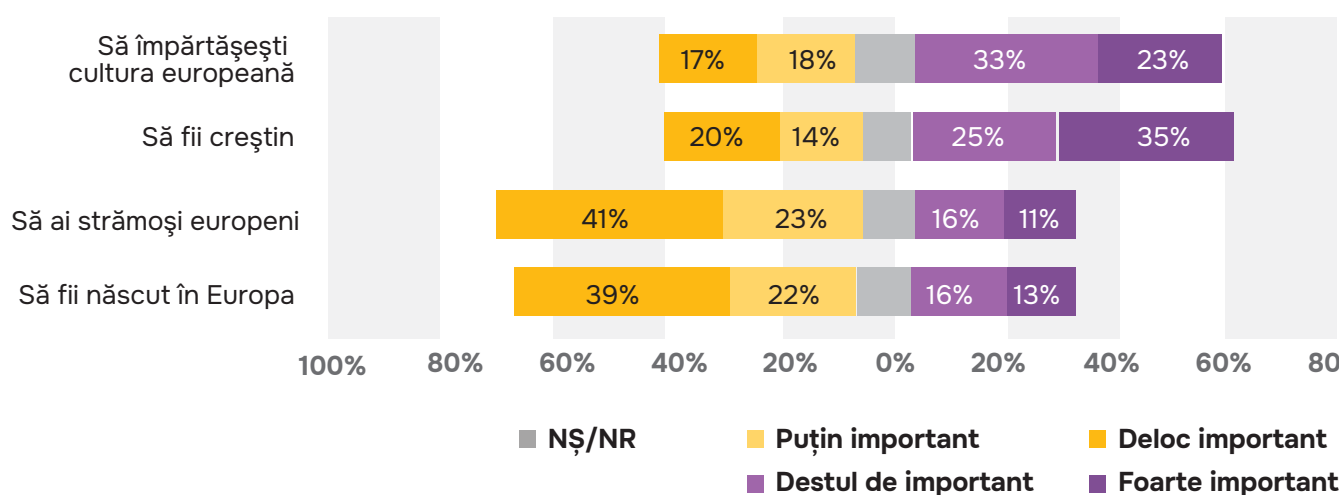

Surse: pentru Moldova – SPAE 2024, pentru restul țărilor - EVS 2017-2020. Cu cât lungimea barei este mai mare (spre stânga, respectiv spre dreapta), cu atât importanța condiției respective este mai mare.

În baza SPAE 2024, a fost creat un indicator, care ordonează respondenții în funcție de cât de puternice sunt criteriile pe care le impun, pentru a te considera moldovean³³. Folosind acest indicator, au fost cercetate diferențele dintre grupurile de status, prin analiză de regresie multivariată multinivel. Rezultatele au scos în evidență câteva diferențe semnificative:

- **Încrederea în oameni și răspunsurile favorabile despre starea societății** sunt asociate cu o insistență mai mare, **pentru aplicarea criteriilor de a fi moldovean;**
- **tinerii** sunt mai **toleranți**; toleranța crește liniar cu vârsta;
- cei care utilizează, de obicei, **limbile rusă și ucraineană** sunt semnificativ **mai toleranți** decât vorbitorii de limbă română sau moldovenească;
- **etnicii moldoveni și români** sunt **mai stricți în raport cu rușii, bulgarii, găgăuzii**, iar moldovenii sunt mai stricți și în comparație cu ucrainenii;
- **toleranța scade** odată cu **creșterea nivelului de educație** și cu **reducerea dimensiunii localității** (cei din localități mai mici și cei mai bine educați sunt mai stricți).

Figura 14. Definirea identității de european, SPAE 2024 - Oamenii au păreri diferite despre ce înseamnă a fi european. În opinia dvs., cât de important este fiecare dintre următoarele criterii, pentru a fi european?

În oglindă cu seria de întrebări despre ce înseamnă a fi moldovean, SPAE 2024 propune și o serie de întrebări despre ce înseamnă a fi european, de asemenea, preluată din chestionarele EVS. În contrast cu opțiunile legate de a fi moldovean, condiționarea jus sanguini și jus soli dispar, dar se impun condiționările de a fi creștin și de a împărtăși cultura europeană. În plus, se remarcă numărul relativ mare de respondenți, care au evitat răspunsul. În comparație cu restul Europei, SPAE 2024 relevă criterii mai puțin puternice.

Și pentru strictețea criteriilor de a fi european a fost construit un indicator³⁴. Acesta este puternic corelat cu cel legat de strictețea criteriilor de a fi moldovean (coeficientul de corelație Pearson este 0.31, semnificativ la $p < 0.0005$). Aceasta arată că toleranța sau strictețea în a evalua calitatea de membru a unui grup național nu este atât de dependentă de subiectul evaluării (ca moldovean sau ca european).

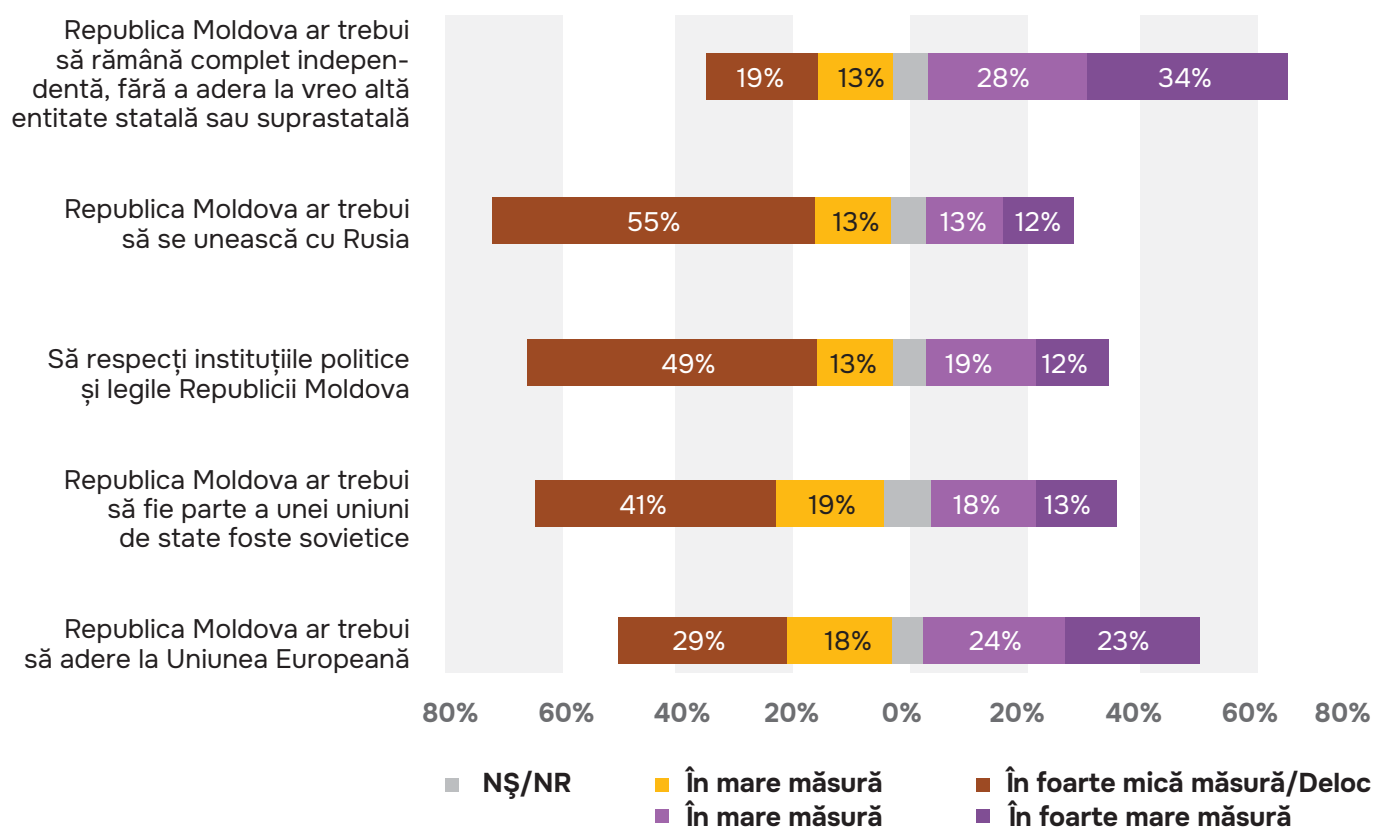
33 Analiză factorială, KMO=.787, comunalitățile sunt mai mari de 0.288, factorul extras, folosind maximum likelihood, explică 43% din variația totală.

34 Analiză factorială, KMO=.683, comunalitățile sunt mai mari de 0.1, factorul extras, folosind maximum likelihood, explică 46% din variația totală.

5.3. Opțiunea statală

Întrebarea despre opțiunile statale ale Republicii Moldova nu conduce la un consens general în privința aderării la UE. Se observă o majoritate, care consideră că Republica Moldova ar trebui să rămână independentă și resping idea unirii cu alte țări (România, Rusia, o structură ce preia moștenirea sovietică). Se remarcă și numărul de refuzuri de a răspunde, indicând nevoia de dezbateri în societate pe aceste subiecte.

Figura 15. Opțiunile privind statul moldovean, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord sau nu cu următoarele afirmații?

Analiza factorială a seriei de itemi scoate în evidență prezența unui indicator, care explică 43% din diferențele dintre respondenți și măsoară orientarea pro-europeană și orientarea pro-rusească/sovietică. Mai exact, factorul extras³⁵ este puternic corelat pozitiv cu opțiunea de integrare europeană și (mai puțin, dar tot puternic) de unire cu România. Totodată, este asociat negativ cu opțiunea pro-Rusia, cu cea în favoarea unei structuri post-sovietice și (asociere ceva mai slabă) cu opțiunea de independență.

Opțiunea pro-europeană este mai puternică, pentru cei la care orientarea spre stat maximal, solidaritate socială și plasarea spre stânga sunt mai puternice. De asemenea, opțiunea pro-europeană este asociată unor criterii mai stricte, pentru a fi considerat moldovean sau european.

35 KMO=0.687, comunalitățile sunt mai mari de 0.1, a fost utilizat maximum likelihood.

Analiza multivariată arată că opțiunea pro-europeană:

- se asociază pozitiv cu reprezentările pozitive despre starea societății;
- este mai puternică la cei care vorbesc limba română, față de toți ceilalți, și la cei care vorbesc, de obicei, limba moldovenească, comparativ cu cei care vorbesc, de obicei, limba rusă;
- este mai puternică la pensionari, în comparație cu angajații cu normă întreagă, și la angajații cu normă întreagă, comparativ cu șomerii;
- este mai puternică în regiunile Centru și Sud decât în regiunea de Nord;
- din punct de vedere etnic, este mai puternică la etnicii români decât la toți ceilalți și la moldoveni, față de ruși și ucraineni;
- crește odată cu nivelul de educație;
- crește cu dimensiunea localității;
- scade cu numărul de copii.

6. CONTACT ȘI DISTANȚĂ SOCIALĂ

Capitolul continuă marcarea teritoriului în care apar atitudinile față de discriminare și egalitate, intrând mai profund în subiect, prin discuția despre contactul cu grupuri minoritare.

6.1. Contactul cu diverse grupuri

Tabelul 7 prezintă o primă informație privind contactul populației cu diferite grupuri minoritare³⁶. Ceea ce iese în evidență este absența contactului cu diferite grupuri. Exceptând rușii, ucrainenii, românii, persoanele care nu vorbesc limba de stat și persoanele cu dizabilități, gradul de contact cu oricare alt grup este sub 33%. Pentru unele grupuri însă, chestiunea este doar rezultatul unei asocieri mecanice: când ponderea grupului respectiv în populație este mică, atunci contactul altora cu acel grup este redus. De exemplu, din acest punct de vedere găgăuzii sunt foarte vizibili.

Comparațiile cu ponderile în populație sunt semnificative: rotunjind cifrele pentru a facilita comparațiile, persoanele cu dizabilități sunt și ele mai vizibile decât ponderea în populație³⁷, contactul raportat (35%) depășind dublul prezenței ca număr de persoane în populația totală.

Procentul alcoolicilor din Republica Moldova nu este estimat precis, dar îl putem intui, având la bază datele din alte societăți. Incidența alcoolismului în populație atinge, în SUA, în jurul a 6-7% (Substance Abuse and Mental Health Services Administration, 2023). În Europa, procentul este, probabil, similar, dar Republica Moldova are unul dintre cele mai mari consumuri de alcool de pe continent (World Health Organization, 2022a). Se presupune că alcoolicii constituie cel mult 15% din populație (mai degrabă mai puțin, dar pentru argumentul de față este util să fie aleasă extrema negativă), ceea ce îi face mult mai vizibili pentru populație (29%) decât ponderea lor în total.

Tabelul 7. Contactul populației Republicii Moldova cu diferite grupuri minoritare, SPAE 2024.

În ce măsură credeți că Guvernul trebuie să se asigure că...?	Distribuția eșantionului (total=100%)			Ponderea celor ce au contacte ... (procent din cei ce nu au spus NȘ/NR)			
	Cel puțin un contact	Nu au contact	NȘ/NR	În familie	Printre rude	Printre prieteni	Printre cunoscuți
Ruși	59%	41%	0,2%	16%	30%	25%	27%
Persoane care nu vorbesc limba de stat	49%	49%	1,1%	13%	19%	25%	34%
Ucrainenii	47%	53%	0,5%	11%	25%	16%	20%
Români	46%	54%	0,1%	11%	20%	18%	21%
Persoane cu dizabilități	35%	65%	0,3%	11%	14%	7%	12%
Găgăuzi	30%	70%	0,7%	8%	11%	14%	18%

36 Grupul „moldovenilor” n a fost inclus în chestionar.

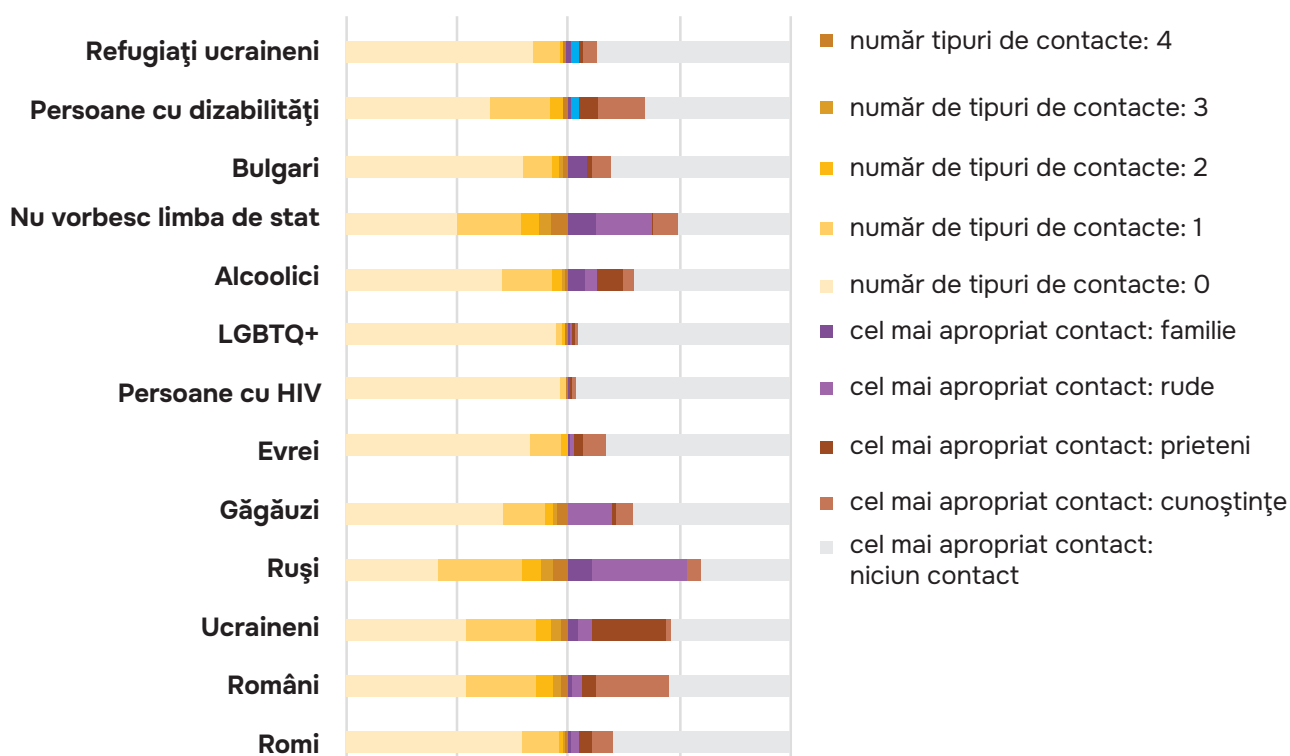
37 Persoanele cu dizabilități constituie aproximativ 15% din populația societăților contemporane (World Health Organization, 2022b) </style></author></authors></contributors><titles><title>Global report on health equity for persons with disabilities</title></titles><dates><year>2022</year></dates><publisher>World Health Organization</publisher><isbn>9240063609</isbn><urls></urls></record></Cite></EndNote>.

Alcoolici	29%	71%	0,3%	3%	6%	8%	22%
Bulgari	20%	80%	0,3%	4%	7%	10%	11%
Persoane de etnie romă	20%	80%	0,2%	2%	4%	7%	12%
Evrei	17%	82%	0,9%	1%	3%	6%	10%
Refugiați ucraineni	14%	86%	0,2%	1%	5%	5%	7%
Persoane LGBTQ+	5%	93%	2%	0%	0%	1%	4%
Persoane care trăiesc cu HIV	4%	92%	4%	0%	0%	1%	3%

Note: NȘ/NR=nu știu/nu răspund. „Cel puțin un contact”. Însurarea cifrelor din prima parte a tabelului (stânga) conduce la un total de 100%. Pentru jumătatea din dreapta a tabelului, însumare nu are rost: orice respondent putea avea contacte din orice grup de pe rând și în familie, și între prieteni, și printre rude etc. Pentru grupul LGBTQ+ chestionarul menționa și: „lesbiene, gay, bi-sexuali, transsexuali”, evitând astfel non-răspunsul din cauza necunoașterii termenului folosit.

Din punct de vedere al grupurilor etnice, rușii și ucrainenii constituie aproximativ 5%-6% din populația Republicii Moldova. Dintre respondenți, 59% spun că au ruși în rețelele lor sociale, iar 47% menționează ucrainenii. Rușii sunt categoria cea mai prezentă cu contacte la nivel de membru de familie, rude, prieteni sau persoane cunoscute. Găgăuzii au o pondere în populație de aproximativ 4%, dar contactul cu ei este mult mai redus: 30%. În cazul găgăuzilor, relativa segregare geografică reduce contactul cu alte grupuri etnice.

Figura 16. Aproprierea și distanța de grupuri sociale, SPAE 2024

În partea dreaptă a figurii este reprezentat numărul de tipuri de contacte. Acesta poate varia

de la 0 (niciun contact) la 4 (toate tipurile: familie, rude, prieteni, cunoștințe). Numărul mai mare de contacte sau gradul de apropiere mai ridicat sunt marcate de barele din grafic, care sunt mai apropiate de axa principală a graficului. Barele din grafic cele mai îndepărtate de axa principală marchează 0 contacte (partea stângă a graficului) și 0 grad de apropiere (partea dreaptă a graficului). Cel mai intens grad de apropiere îl are o persoană din grupul respectiv ca membru al familiei.

Dincolo de vizibilitate, trebuie de observat numărul de tipuri de contacte și distanța socială medie dată de tipul de contact. Astfel, pentru fiecare respondent s-a numărat în câte tipuri de rețele are oameni din fiecare grup. Sunt patru tipuri de rețea: familie, rude, prieteni, cunoscuți. Pentru cazul unui grup oarecare, de exemplu romi, un respondent oarecare poate spune că nu are persoane din grupul respectiv (80%, conform datelor din primul rând din Tabelul 7), în unul dintre cele patru tipuri, în două tipuri (să presupunem „familie” și „prieteni”), în trei sau în toate. Distribuția acestui indicator de concentrare a apropierii este reprezentată în partea stângă din Figura 16.

Se observă că relațiile cu rușii și, într-o măsură mai mică cu celelalte grupuri etnice, vin la pachet: raportat la totalul celor care au relații cu oameni din etnia respectivă, sunt relativ puțini cei care nu au toate cele patru tipuri de contacte.

Se vede acest lucru și în partea dreaptă a figurii, unde este prezentată relația cea mai apropiată cu fiecare grup în parte. Devine clară relația predominant familială, în cazul găgăuzilor, și cea predominant de rudenie, în cazul rușilor.

Tabelul 8. Apropierea medie față de anumite grupuri, SPAE 2024.

Printre prietenii, cunoscuții sau rudele dvs. se numără...?	Numărul mediu de tipuri de contact		Apropierea medie (cel mai apropiat contact)	
	Tot eșantionul (min=0, max=4)	Doar cei care au cel puțin un contact (min=1, max=4)	Tot eșantionul (min=0, max=4)	Cel puțin un contact (min=1, max=4)
Ruși	0,19	1,66	1,77	2,7
Persoane care nu vorbesc limba de stat	0,29	1,82	1,39	2,4
Ucraineni	0,39	1,54	1,07	2,7
Români	0,32	1,51	0,67	2,6
Persoane cu dizabilități	0,28	1,28	0,52	2,7
Găgăuzi	0,14	1,74	0,89	2,4
Alcoolici	0,22	1,35	0,74	1,8
Bulgari	0,12	1,64	0,49	2,3
Persoane de etnie romă	0,16	1,26	0,38	1,9
Evrei	0,14	1,22	0,25	1,8
Refugiați ucraineni	0,11	1,26	0,31	2,1

Printre prietenii, cunoscuții sau rudele dvs. se numără...?	Numărul mediu de tipuri de contact		Apropierea medie (cel mai apropiat contact)	
	Tot eșantionul (min=0, max=4)	Doar cei care au cel puțin un contact (min=1, max=4)	Tot eșantionul (min=0, max=4)	Cel puțin un contact (min=1, max=4)
Persoane LGBTQ+	0,04	1,14	0,12	1,4
Persoane care trăiesc cu HIV	0,04	1,03	0,08	1,6

Notă: Pentru indicatorii de apropiere, tipurile de contacte sunt cuantificate astfel: 0 – niciun contact, 1 – cunoștințe, 2 – prieteni, 3 – rude, 4 – familie. Fiecare respondent a primit, pentru grupul de pe rând, valoarea care denotă cel mai apropiat tip de relație, apoi s-au calculat mediile din tabel. Mod de citire: în întreg eșantionul, conform coloanelor din stânga, media numărului de contacte cu romii este 0,16. Dacă îi luăm în considerare doar pe respondenții care au cel puțin un contact cu romii, media numărului lor de contacte cu romii este 1,26. Cu alte cuvinte, este puțin probabil să ai mai mult de un contact cu romii. Coloanele din dreapta calculează apropierea medie față de fiecare grup. De exemplu, apropierea medie față de ruși este 1,77. Altfel spus, majoritatea are minim un contact cu rușii, plasat în medie între cunoștințe și prieteni. Cei care au minim un contact cu rușii au în medie o apropiere de 3,7 față de ruși. Cu alte cuvinte, aceștia au măcar un contact aflat între prieteni și rude, mai aproape către rude. Cu cât numărul mediu de contacte și coeficienții de apropiere sunt mai mari, cu atât grupul respectiv este mai predispus să intre în relații cu majoritatea populației.

Putem reprezenta aceste realități și sintetic, după cum arată Tabelul 8. Calculând media numărului de tipuri de relații, în cazul interacțiunilor cu romii, ajungem la cifra de 0,16 (primul rând, prima coloană din Tabelul 8). Cea mai mare intensitate a contactelor apare în relațiile cu ucraineni, români și cei care nu vorbesc limba de stat. Pentru aceste grupuri, modul de interacțiune obișnuită include mai mult de un contact. Pentru ceilalți, interacțiunea este mai degrabă cu un singur tip de contact (familie sau rude ori prieteni/cunoștințe).

Relațiile cu rușii, găgăuzii și cei care nu vorbesc limba de stat tind să aibă locuri în cercuri mai apropiate: familie, rude, iar cu restul au loc în cercuri mai îndepărtate. Totodată, persoanele cu dizabilități, românii și alcoolicii se află mai mult în cercul cunoștințelor, în timp ce persoanele cu HIV și LGBTQ+, bulgarii, evreii, precum și refugiații ucraineni sunt mai degrabă oameni de care se cunoaște, dar cu care se intră puțin în contact. Chiar și pentru aceste grupuri, așa cum indică ultima coloană din Tabelul 8, dacă intri într-un tip de contact, este mare probabilitatea că vei intra și într-un contact de tip diferit.

6.2. Distanța dintre grupuri etnice și lingvistice

Contactul cu aceste grupuri poate depinde de diferite caracteristici individuale (genul, vârsta, educația etc.), incluzând elemente identitare (etnia, limba vorbită) și de localizare geografică. Au fost analizați factori care determină mai multe contacte sau mai apropiate cu fiecare grup etnic³⁸. Mai jos sunt rezultatele care se referă doar la limbă și etniei:

- **Fiecare grup are relații mai puternice în interiorul grupului.** De exemplu, este o mai mare probabilitate ca etnicii români să aibă relații mai apropiate cu românii decât cu persoanele din orice altă etnie. Asocierea respectivă este, în mare parte, mecanică. De regulă, se presupune că ai măcar o rudă de gradul 1 de aceeași etnie, de unde și aparenta

38 Exceptând „moldovenii”, despre care chestionarul nu a întrebat specific, pentru a evita confuzia cu „cetățean al Republicii Moldova”.

asociere mai puternică. Prin urmare, în enumerarea de mai jos sunt incluse doar acele rezultate care subliniază asocierile. În acest caz, asocierile înseamnă apropiere. De exemplu, dacă cei de etnia X au la fel de multe tipuri de relații cu etnia X ca și cu cei de etnia Y (nu apar diferențe semnificative între etniile X și Y în ce privește relaționarea cu cei de etnia Y), înseamnă că etnia Y este foarte apropiată de etnia X. Reciproc, nu este în mod necesar adevărat (adică nu e neapărat ca și etnia X să fie apropiată de Y).

- **Schimbările de limbă** (între cea vorbită acasă, în copilărie, și cea vorbită acasă, acum) **nu au un impact semnificativ pentru tipurile de interacțiuni cu diferitele grupuri etnice** luate în calcul.

■ **Românii:**

- Numărul de contacte cu români **nu este diferit**, în funcție de **etnie**.
- Doar **cei care vorbesc moldovenește** au **semnificativ mai puține contacte cu românii** decât românii înșiși, toate celelalte grupuri lingvistice nediferențiindu-se semnificativ de români.
- **Din punct de vedere al aproprierii** (cunoștințe, prieteni, rude, familie) **contactului cu românii, etnici ruși și găgăuzi nu diferă de etnicii români**.
- Pentru **toate grupurile lingvistice** apropierea contactului este similară cu cea raportată de către **cei care vorbesc limba română acasă**.
- **Cei care vorbesc limba bulgară acasă** raportează **contacte mai apropiate** decât cei care vorbesc limba moldovenească.

■ **Rușii:**

- **Numărul de contacte cu ruși nu este diferit**, în funcție de **etnie**.
- Este o probabilitate mai mare ca **găgăuzii** să aibă **contacte cu ruși**, care nu diferă semnificativ de ei.
- **Cei care vorbesc limbile ucraineană, găgăuză, bulgară nu diferă** semnificativ de vorbitorii de limbă rusă în a avea **relații cu rușii**.
- Din punct de vedere al **aproprierii contactului cu etnicii ruși**, doar **etnicii moldoveni diferă de cei ruși**.
- Pentru **toate grupurile lingvistice** apropierea contactului este similară cu cea raportată de către **cei care vorbesc limba rusă acasă**, cu excepția celor care vorbesc în limbile moldovenească sau română.

■ **Ucrainenii:**

- **Numărul de contacte cu ucraineni nu este diferit**, în funcție de **etnie**.
- Este o probabilitate mai mare ca **găgăuzii și bulgarii** să aibă **contacte cu ucrainenii**, care nu diferă semnificativ de ei.
- **Cei care vorbesc limbile rusă, găgăuză, bulgară nu diferă** semnificativ de vorbitorii de limbă ucraineană în a avea **relații cu etnicii ucraineni**.
- Din punct de vedere al **aproprierii contactului cu etnicii ucraineni**, doar **etnicii moldoveni diferă de cei ucraineni**.
- Pentru **toate grupurile lingvistice** apropierea contactului este similară cu cea raportată de **cei care vorbesc ucraineană acasă**.
- **Cei care vorbesc limba rusă** au **contacte mai apropiate cu ucrainenii** decât vorbitorii de română sau moldovenească.

■ Găgăuzii:

- Numărul de contacte cu găgăuzi este diferit, în funcție de **etnie**.
- **Bulgarii** au contacte mai frecvente cu găgăuzii decât orice altă etnie și nu diferă semnificativ de găgăuzi.
- **Cei care vorbesc limba ucraineană** nu diferă semnificativ de vorbitorii de găgăuză în a avea **relații cu etnicii găgăuzi**. Estimarea este, însă, imprecisă la vorbitorii de ucraineană. De altfel, ei nu diferă de niciun al grup etnic în a avea relații cu etnicii găgăuzi. În schimb, grupul celor care vorbesc acasă limba rusă are relații mai frecvente cu găgăuzii decât vorbitorii de română, moldovenească sau bulgară.
- Din punct de vedere al **aproprierii contactului cu etnicii găgăuzi, nu există diferențe între grupurile etnice**, nici măcar față de găgăuzi.
- Pentru **toate grupurile lingvistice** apropierea contactului este similară cu cea raportată de către **cei care vorbesc limba găgăuză acasă**.
- Cei care vorbesc limba rusă și cei care vorbesc acasă limba ucraineană au contacte mai apropiate cu găgăuzii decât vorbitorii română sau moldovenească.

■ Bulgarii:

- Numărul de contacte cu etnici bulgari este diferit, în funcție de **etnie**.
 - **Găgăuzii** au contacte mai frecvente cu bulgarii decât orice altă etnie.
 - În schimb, impactul limbii vorbite este unul invers: **cei ce vorbesc găgăuza acasă au o probabilitate redusă să aibă contacte cu bulgari**. În rest, nu sunt diferențe între bulgari și alte grupuri etnice, dar vorbitorii de limbă rusă au contacte mai multe cu etnicii bulgari decât vorbitorii oricărei alte limbi în afară de bulgară.
 - Din punctul de vedere al **aproprierii contactului cu etnici bulgari, nu există diferențe între grupurile etnice și cele lingvistice**.
- Per ansamblu, apare o **distanțare mai mare** a celor care vorbesc **limbile română și moldovenească** față de orice grup etnic (cu excepția grupului etnic al românilor). Aceeași concluzie este legată și de etnicii români, care sunt mai depărtați de orice grup. Celelalte grupuri etnice și lingvistice, în mod special cel al rușilor, tind să dezvolte mai frecvent relații și în afara grupului etnic sau lingvistic propriu.
- Analizând interacțiunile cu **evrei și romi, nu apar diferențieri** majore între grupurile etnice sau lingvistice.
- **Vorbitorii de limbă ucraineană interacționează mai des cu cei care nu vorbesc limba de stat** (probabil, ca efect al interacțiunilor din procesul de asistare a refugiaților, care presupune intervenție internațională). Cei care vorbesc limba rusă au mai multe contacte cu cei care nu vorbesc limba de stat decât cei care vorbesc acasă limbile română sau moldovenească.
- **Etnicii găgăuzi, bulgari și ruși au interacțiuni cu mai multe tipuri de persoane, care nu vorbesc limba de stat** decât cei moldoveni sau români, iar găgăuzii interacționează mai mult și decât ucrainenii.

6.3. Scala distanței sociale

Începând cu anul 1920, în științele sociale s-a utilizat scala Bogardus³⁹, cu scopul de a măsura distanța socială dintre grupuri de oameni. Până de curând, scala a constituit versiunea canonică de analiză a distanței între grupuri sociale⁴⁰. În versiunea ei standard, utilizată în versiunile anterioare ale SPAE (2015, 2018, 2021)⁴¹, scala a solicitat celor chestionați să plaseze diferite grupuri de persoane (de exemplu, oameni de altă etnie, alcoolici, persoane care trăiesc cu HIV) într-o căsuță a acceptării, adică să spună la ce distanță îi acceptă.

ca membri ai familiei	ca rude	ca prieteni (apropiați)	ca vecini imediați	ca vecini de cartier	ca cetățeni ai țării
1	2	3	4	5	6

Scala a circulat și circulă în diferite variante, unele categorii apar, altele dispar, în funcție de opțiunile celor care o folosesc în diverse cercetări. Ideea ei era de a plasa undeva, la o distanță oarecare, fiecare grup relevant și apoi să compare între ele grupurile. În chestionarele din sondajele anterioare, comandate de Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității din Republica Moldova, scala a fost adaptată și includea laolaltă rudele prin alianță, apoi prietenii, vecinii, colegii de muncă, a fi cetățean sau vizitator al țării. Mai fuseseră adăugate variante extreme: „nici vizitator al țării” în anul 2015, „aș exclude din țara mea” în anul 2018.

Cifrele de sub fiecare grup indicat mai sus sunt măsuri ale distanței față de grupul respectiv. Evident, aceste cifre devin irelevante în societățile contemporane, non-normative, cu o mobilitate socială și spațială ridicată⁴², unde este o varietate de stiluri de viață și de preferințe. De exemplu, raportul rude-prieteni: unii preferă prietenii în locul rudelor. Astfel, cifrele de sub categoriile respective nu au același înțeles pentru fiecare respondent și, prin urmare, nu pot fi folosite pentru a crea statistici corecte. În societățile contemporane, în care normativismul a devenit desuet, scala își pierde relevanța, lucru constatat inclusiv pentru regiuni mai tradiționaliste, precum India și Africa de Nord⁴³.

SPAE 2024 a optat pentru o scală simplificată, întrebând respondenții dacă acceptă sau nu ca vecini oameni dintr-o serie de grupuri sociale. Aceasta a permis, pe de o parte, păstrarea comparației (cu cei care în anii 2015, 2018, 2021 acceptau ca vecini grupurile care se regăseau și în valurile respective ale sondajului), iar pe de altă parte, majorarea numărului de grupuri și micșorarea timpului de completare.

Pentru această soluție au optat EVS și WVS în anul 1980 și o mențin și astăzi. Acesta permite compararea Republicii Moldova cu alte țări. De exemplu, în cel mai recent val al EVS/WVS, care, combinat, acoperă perioada 2017-2022, chestionarele valorilor au întregat despre acceptarea ca vecini a alcoolizilor, dependenților de droguri, oamenilor de altă rasă,

39 Bogardus, 1933

40 Parrillo & Donoghue, 2013

41 Vezi Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității din Moldova, OHCHR Moldova, and UNDP Moldova (2015), Magenta Consulting (2018) și [imas] (2021).

42 Castles, 2002; De Haas, Castles, & Miller, 2019

43 Ladini & Biolcati, 2023; Weinfurt & Moghaddam, 2001

homosexualilor, creștinilor, musulmanilor, romilor ș.a.m.d. Una dintre puținele analize, care compară scala lungă cu versiunea prescurtată, notează că scala scurtă (doar cu „vecinii”) constituie o estimare robustă a distanței sociale, dar scala clasică poate fi mai fină în a identifica diferențe⁴⁴.

Tabelul 9 prezintă rezultatele brute. Astfel, se vede pentru fiecare dintre cele 24 de grupuri luate în calcul care este ponderea celor ce îi acceptă ca vecini, a celor care îi resping ca vecini și a celor care au evitat răspunsul. Ultima coloană calculează un indice al opiniei publice dominante (IOPD), care, pentru fiecare rând în parte, face diferența dintre cei care acceptă ca vecini grupul respectiv și cei care îl resping și îl ponderează cu suma celor două grupuri. Indicatorii rezultați variază de la -100 (respingere totală) la +100 (acceptare totală).

Calculul IOPD este relevant, pentru că sunt destul de multe grupuri pentru care ponderea celor care nu exprimă o opinie este mare. De exemplu, sunt 5% care nu știu ce să spună despre persoane care au o religie diferită și 5% care nu se exprimă cu privire la atei și agnostici. La fel, se întâmplă cu persoanele care au fost deținute sau cu cele provenite din țări africane. Numărul mare de refuzuri de a exprima o opinie tranșată reflectă, în astfel de cazuri, fie absența de pe agenda publică a discuției despre subiectul respectiv, fie o strategie de a evita răspunsul la o chestiune delicată despre care o majoritate puternică are opinii la care nu acceptă replici.

Construcția IOPD permite includerea, în analiză, a celor care evită răspunsul și pe care îi tratează ca și cum ar avea opinii neutre.

Pentru fiecare grup în parte rezultatele relevă atitudini de respingere provenite de la minim un respondent din cinci (excepție fac cei care trăiesc în concubinaj și rușii, dar și aceștia sunt respinși de 17%, care este foarte aproape de $1/5=20\%$). Respingere puternică apare în cazul dependenților de droguri, a alcoolicilor, a persoanelor din grupul LGBTQ+, a celor cu HIV, a foștilor deținuți și a persoanelor cu dizabilități. Grupurile etnice sunt mai degrabă acceptate decât respinse.

Tabelul 9. Acceptarea sau respingerea față de diferite grupuri de status, SPAE 2024 - Pe lista următoare sunt trecute diferite grupuri de persoane. Vă rugăm să alegeți persoanele pe care nu le-ați dori în calitate de vecini.

(un răspuns pentru fiecare grup)	Îi doresc în calitate de vecini	Nu îi doresc în calitate de vecini	NȘ/NR	IOPD
Ruși	81%	17%	2%	63
Cupluri necăsătorite, care locuiesc împreună	79%	17%	4%	60
Persoane care vorbesc o limbă diferită de a dvs.	79%	18%	3%	59
Ucraineni	76%	22%	2%	53
Persoane cu dizabilități fizice	76%	22%	2%	53
Români	75%	22%	3%	51
Bulgari	74%	23%	3%	49
Persoane care nu vorbesc limba de stat	74%	23%	3%	49

44 Kummetat, Leonhard, Manthey, Speerforck, & Schomerus, 2022

(un răspuns pentru fiecare grup)	Îi doresc în calitate de vecini	Nu îi doresc în calitate de vecini	NȘ/NR	IOPD
Găgăuzi	70%	27%	3%	42
Persoane care au o religie diferită de a dvs.	69%	26%	5%	41
Refugiați din Ucraina	66%	30%	4%	35
Evrei	64%	31%	4%	31
Persoane de rasă diferită de a dvs.	63%	33%	4%	29
Persoane străine (fără cetățenie moldovenească)	56%	38%	6%	17
Persoane de religie musulmană	48%	48%	4%	0
Romi	48%	49%	3%	-1
Persoane din țările africane	47%	48%	5%	-1
Atei/agnostici	44%	51%	5%	-7
Persoane cu dizabilități mintale și intelectuale	33%	63%	4%	-29
Persoane care au fost deținute	31%	64%	5%	-31
Persoane care trăiesc cu HIV	26%	69%	5%	-41
Persoane LGBTQ+ (lesbiene, gay, bi-sexuali, transsexuali)	17%	80%	3%	-61
Alcoolici	16%	83%	1%	-66
Persoane dependente de droguri	7%	91%	2%	-82

Tabelul 10 prezintă comparația cu valorile anterioare ale sondajelor, inițiate de Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității din Republica Moldova, precum și cu sondajele EVS/WVS, derulate în Republica Moldova. Astfel, se observă dinamica acceptării unor grupuri de-a lungul a aproape 30 de ani. Datele nu sunt disponibile pentru toate grupurile în toți anii, dar analiza tabelului aduce în atenție câteva trenduri interesante.

În primul rând, sondajul din anul 2024 marchează o revigorare relativă a gradului de acceptare pentru majoritatea grupurilor luate în calcul. Există câteva categorii procentul cărora a scăzut în anii de după 2010, dar acum tind să revină la nivelurile inițiale de acceptare: musulmanii, romii, evreii, persoanele din țările africane, străinii.

Tabelul 10. Dinamica gradului de acceptare în calitate de vecini a unor grupuri de status. Republica Moldova, 1995-2024

	EVS/WVS				SPAЕ			
	1995	1999	2004	2008	2015	2018	2021	2024
Persoane având o religie diferită de a dvs.	84%		75%					69%
Persoane de religie musulmană		56%		62%	38%	42%	41%	48%
Alte minorități religioase					58%	60%	54%	
Atei/agnostici								44%
Ruși					83%	81%	78%	81%
Ucraineni								76%
Români								75%
Bulgari								74%

	EVS/WVS				SPAЕ			
	1995	1999	2004	2008	2015	2018	2021	2024
Găgăuzi								72%
Evrei		75%		77%	57%	57%	53%	64%
Romi				51%	41%	36%	38%	48%
Persoane care vorbesc o limbă diferită de a dvs.				84%				79%
Persoane care nu vorbesc limba de stat						68%	63%	74%
Persoane vorbitoare de limbă rusă					84%			
Refugiați din Ucraina								66%
Persoane străine (fără cetățenie moldovenească)					56%	59%	48%	56%
Persoane din țările africane					42%	43%	38%	47%
Persoane cu dizabilități fizice					61%	67%	59%	76%
Persoane de rasă diferită de a dvs.	92%	89%		76%				63%
Persoane cu dizabilități mintale și intelectuale					32%	48%	39%	33%
Persoane care trăiesc cu HIV	27%	34%	31%	35%	20%	15%	32%	26%
Alcoolici	22%	15%	19%	18%				16%
Persoane dependente de droguri	14%	9%	13%	12%				7%
Cupluri necăsătorite, care trăiesc împreună			83%					79%
Persoane care au fost deținute	19%	17%		33%	31%	36%	33%	31%
Persoane LGBTQ+	23%	23%	30%	19%	8%	15%	20%	17%

*Ponderea celor care nu declară că nu vor în calitate de vecin sau evită a răspunde la întrebarea despre fiecare grup de pe rânduri

În baza datelor SPAE 2024 au fost calculate două scoruri⁴⁵. Primul scor este unul de acceptare generală, care denotă orientarea de a accepta în calitate de vecini oameni din oricare dintre grupurile menționate în lista din Tabelul 9. Al doilea scor explică variațiile la nivelul acceptării față de grupurile cele mai excluse: alcoolici, persoane dependente de droguri, persoane cu dizabilități, LGBTQ+, foști deținuți și persoane de altă etnie. Cu alte cuvinte, avem un factor de acceptare generală și unul de discriminare pe criterii etnice, dar de acceptare a celor marginalizați. Diferențele dintre respondenți⁴⁶ sunt mai degrabă reduse, dar există și **scot în evidență următoarele:**

- **vorbitorii de limbă rusă** au un **grad de acceptare generală mai ridicat** decât vorbitorii de limbă moldovenească și limbă română, iar vorbitorii de limbă bulgară sunt semnificativ mai predispuși să accepte diferite grupuri decât cei care vorbesc limba moldovenească;
- **vorbitorii de găgăuză** sunt **mai puțin predispuși să accepte persoane din grupurile marginalizate** în comparație cu cei care vorbesc limbile română, moldovenească sau rusă;
- **acceptarea persoanelor marginalizate și respingerea pe criterii etnice** este mică în grupul celor de **18-25 de ani**, dar crește la cei de 25-34 de ani, apoi scade odată cu vârsta;

45 Analiză factorială exploratorie, KMO=0.914, scree-plotul indică vizual doi factori, extracția este realizată prin maximum likelihood, toate comunalitățile sunt mai mari de 0,2, pentru rotație s-a utilizat Varimax, iar factorii extrași explică 42% din variația totală.

46 Investigate cu modele de regresie multinivel, similare celor din secțiunile anterioare.

- **acceptarea generalizată** crește odată cu **vârsta**;
- cei care **nu au fost vreodată căsătoriți** sunt **mai deschiși la a accepta persoanele marginalizate**;
- **tendința generalizată de acceptare** crește odată cu **educația**;
- **acceptarea persoanelor marginalizate este mai mică** la cei care **nu utilizează internetul**, în **Chișinău** (față de celelalte regiuni), dar crește la cei din sate față de municipii și orașe;
- **acceptarea generală este mai ridicată** în **Chișinău** față de regiunea Nord;
- **acceptarea generală crește** odată cu **orientarea spre solidaritate socială**;
- **acceptarea persoanelor marginalizate se asociază pozitiv cu sociabilitatea**.

6.4. Diferențe între oameni versus egalitate

■ [FG] vorbitori de limbă română

La prima etapă, participanții la sondaj au fost de părerea că oamenii diferă după statut social, criteriul economic, etnie, religie, viziuni politice și valori. Diferențele sunt mai degrabă un dezavantaj, deoarece oamenii ajung să aibă neînțelegeri între ei. Dacă există diferențe prea mari, între oameni apare invidia și ura. Discuțiile însă i-au adus la ideea că diferențele între oameni nu pot fi evitate: există femei și bărbați, există oameni de diferite etnii, de diferite culturi. Ceea ce face ca aceste diferențe să nu fie percepute ca o amenințare este acceptarea, pe de o parte, și manifestarea diferenței cu respect față de ceilalți, pe de altă parte.

Oamenii sunt egali, chiar dacă sunt diferiți. Egalitate înseamnă că toți au același drepturi: să vorbească, să acționeze, să aibă acces la servicii medicale și educație. Unii participanți au subliniat că egalitatea presupune atât drepturi, cât și obligații. Familia este mediul primar de unde pornește educația despre egalitate, drepturi și obligații. Copiii vor face așa cum văd la părinți.

Oamenii care nu sunt egali cu alții sunt de altă religie, au altă vârstă și interese. În Republica Moldova, oamenii nu sunt egali, așa cum ar trebui să fie. Ei încalcă regulile și legile. Conform legii, în țara noastră, persoanele sunt egale. În realitate, însă, nu se tratează unele pe altele ca fiind egale. Un criteriu des menționat, după care este definită egalitatea, este bunăstarea economică. Oamenii te judecă în funcție de cum ești îmbrăcat, ce mașină ai, ce casă etc.

Participanții din categoria public general au menționat diferențele în bază de etnie. Oamenii care au origini în Rusia și trăiesc în Republica Moldova de mulți ani nu doresc să învețe limba română. Mai multe persoane consideră că, în acest caz, diferențele nasc conflicte, iar la etnie se mai adaugă și valorile distincte ale acestor persoane.

Diferență trebuie să fie, dar să fie una sănătoasă!

[M1, public general]

Eu mă manifest frumos prin cultura mea, prin educația mea. Dacă eu încalc limitele celuilalt prin felul meu de abordare și tratare: femeie, bărbat... Aici, cumva, limitele astea, dacă nu sunt încălcate...

[F5, public general]

Anume egalitatea și ne permite ca să avem opinii diferite. Eu, de exemplu, mă ciocnesc cu multe situații când, în funcție de etnii... De ce m-am referit la etnii? Am cunoștințe care sunt veniți, cu origini de prin Rusia, de prin Belarus și cu rădăcini foarte adânci în fosta Uniune Sovietică. Și ei nu vor să învețe nici limba, nici cultura, absolut nimic! Și au niște viziuni foarte înguste despre toată situația care are loc. Și de la asta apar diferite conflicte. Nici n-aș spune conflicte, dar sunt diferite opinii, și anume comportamentul lor este mai agresiv. Da, sunt foarte agresivi.

[F3, public general]

Există o vorbă de demult, care spune că „libertatea mea se termină acolo unde începe libertatea altuia”. Așa că, dacă există limite în toate și respect reciproc...

[F3, public general]

■ [FG] vorbitori de limbă rusă

În opinia participanților de acest tip, oamenii care trăiesc în Republica Moldova se deosebesc după următoarele criterii: statut social, limbă vorbită, naționalitate/etnie, preferințe politice, nivel de educație. Existența acestor diferențe este un lucru absolut normal. Ceea ce îi nemulțumește și îi afectează sunt diferențele în baza criteriului de limbă vorbită, care sunt destul de evidente în țară. Acestea separă oamenii. Mai mult decât atât, participanții la sondaj au spus că simt pe propria piele efectele acestor diferențe. Din cauză că nu vorbesc limba de stat, deseori, sunt etichetați, numiți urât, se pomenesc în mijlocul unor conflicte, li se aduc reproșuri.

Ca și celelalte grupuri, respondenții s-au referit la egalitatea juridică și cea socială. Pentru ei, egalitatea înseamnă atunci când, indiferent de statutul social sau comunitatea din care faci parte, ești tratat ca toți ceilalți, legile funcționează pentru toți la fel. Pentru unii participanți egalitatea înseamnă a avea aceleași condiții ca și restul. Din cauză că nu există egalitate, nivelul de trai este diferit. De aici apare și invidia între oameni și se iscă diverse conflicte. Întrebați între cine nu poate fi egalitate, respondenții au menționat despre persoanele cu statut diferit: politicieni-cetățeni simpli, director-angajat obișnuit.

După preferințele politice. Unul dintre cele mai puternice.

[M2, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

Sunt criterii de diferențiere în întreaga lume. Mai tare mă deranjează diferențierea aceasta de ruși și moldoveni. Dar diferențieri sunt peste tot, mai ales politice, este ceva normal.

[F1, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

Nu sunt egali. În primul rând, prin resursele financiare ei nu sunt egali, apoi prin elita politică, alții sunt jos de tot, deloc egalitate. Situația oamenilor simpli. La noi drepturile omului nu se respectă.

[M2, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

În fața legii toți sunt egali, așa se spune.

[F3, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

La noi sunt egali cei care au un cumătrul, acolo unde trebuie.

[F1, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

Dacă eram egali, poate era mai simplu de trăit, erau mai puțini oameni răi. Mulți invidiază și se iscă probleme.

[M4, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

■ [FG] persoane în etate

Persoanele în etate au fost de părerea că oamenii diferă după statut social, nivel de educație, religie, etnie și limbă vorbită. Despre diferențe, participanții au avut păreri împărțite. Pe de o parte, este un lucru pozitiv, atunci când oamenii diferă și este natural să fie așa – nu toți ajung la același nivel social, de educație etc. Acest lucru are efect de a motiva să devii mai bun și să te dezvolți continuu. În plus, așa viața este mai pestriță, fiecare are propriul său aport și mod de a privi lucrurile, de a acționa – nu există loc de plictiseală. Pe de altă parte, diferențele nasc conflicte, care duc la segregarea cetățenilor. Astfel, apar diverse forme de discriminare.

Pentru acest segment de respondenți, egalitatea înseamnă un trai bun, posibilități egale de dezvoltare, dar și drepturi egale la educație, medicină. Chiar dacă oamenii sunt diferiți, ei toți sunt egali, cel puțin la nivel de declarații. De jure, toți au aceleași drepturi. Cu toate acestea, participanții la sondaj au afirmat că ceea ce observă în viața de zi cu zi, în societate, îi face să creadă opusul. Faptul că legea nu se aplică egal pentru toate categoriile de persoane îi nemulțumește. Aceștia au concluzionat că oamenii care au un statut social mai înalt sunt favorizați. De exemplu, dacă este vorba de o infracțiune pe care au comis-o două persoane, dar cu statut diferit, pedeapsa celui cu statut mai înalt va fi mai lejeră, din cauza corupției.

Între soți, copii, persoane de aceeași vârstă, aceeași religie este egalitate, dar nu poate fi egalitate între persoanele care au statut social diferit, cum ar fi între angajat și angajator, între persoane de diferite vârste (pentru că au interese diferite), între etnii sau naționalități (din cauza viziunilor, a culturilor diferite).

Proverbul spune: sunt cinci degete la o mână și toate sunt diferite!

[M5, persoane în etate]

Dacă am fi toți egali, viața nu ar fi interesantă.

[M4, persoane în etate]

Dar cum, avem aceleași drepturi! Cine n-are dreptul la muncă, dreptul la învățătură, dreptul la odihnă!? Am eu dreptul la magazin și celălalt are dreptul de a cumpăra. Am eu dreptul la studii și celălalt are dreptul. Posibilitatea e altceva, dar egalitatea în drepturi este. O folosim care și cum.

[F1, persoane în etate]

Noi toți suntem egali în drepturi, dar nu putem fi toți la același nivel. Unul a lucrat mai mult și are mai mult și acesta e dreptul lui. Altul a furat, nu a lucrat, dar tot are mai mult, că i-a mers pe undeva, cumva i-a mers și celălalt vede și îi pare rău.

[F1, persoane în etate]

Egalitatea înseamnă a trăi toți bine.

[M4, persoane în etate]

■ [FG] persoane cu dizabilități

Statutul social, religia, nivelul de studii, preferințele politice, aspectul fizic, etnia, locul nașterii sunt criteriile după care se diferențiază oamenii, în opinia persoanelor cu dizabilități. Diferențe între oameni au existat mereu și vor continua să existe. În Republica Moldova există multe minorități, iar acest lucru este de apreciat. Acest lucru ne face diferiți ca popor. Respondenții au menționat că diferențele nu trebuie tratate ca ceva pozitiv sau negativ, ele pur și simplu există și trebuie acceptate. Totul depinde de modul cum se raportează fiecare persoană la aceste diferențe. Dacă acestea duc la discriminate, rezultatul este unul negativ.

Egalitatea este percepută ca fiind oportunitatea de a avea aceleași șanse și posibilități de accesare a serviciilor, indiferent de statut, etnie, religie etc. Această definiție nu este valabilă, în prezent, pentru Republica Moldova, din cauza mentalității învechite, a stereotipurilor existente, a lipsei de informare și a educației scăzute. Din experiența personală, participanții la sondaj au relatat că nu există egalitate față de persoanele cu dizabilități. Acestea au mai puține șanse de angajare și nu sunt tratate egal ca și restul candidaților.

Statutul social este un factor determinant, atunci când este vorba de egalitate. Politicienii și oamenii de afaceri nu vor fi niciodată egali cu vânzătorii sau profesorii, de exemplu. Pentru cei dintâi, vor exista mereu oportunități mai mari și căi mai accesibile în orice situație.

Religii. Da, nivelul de studii. Poate și după anumite preferențe. Nu știu. De exemplu, iubitorii de lectură și cei care nu iubesc lectura și tot așa...

[F2, persoane cu dizabilități]

Și eu, în general, cred că diversitatea asta este foarte frumoasă. Adică, chiar dacă vorbim despre diversitate din perspectiva persoanelor cu dizabilități sau a celor de altă etnie, religie, noi suntem diverși prin mulți factori. Totuși, există mult mai multe lucruri care ne unesc ca oameni. Asta trebuie să apreciem, în primul rând.

[F1, persoane cu dizabilități]

Asta face parte din viața umană. Noi toți suntem diferiți. Suntem unici până la urmă. Dacă diferențele duc la discriminare, e o problemă. Dacă diferențele nu duc la discriminare, la încălcarea drepturilor anumitor persoane sau grupuri, diferențele nu sunt o problemă. Depinde cum le tratezi.

[M3, persoane cu dizabilități]

Oportunitate de șanse, posibilitatea de a accesa servicii la nivel cu ceilalți. Egalitate înseamnă să ai o calitate a vieții pe care tu o dorești. Indiferent de diferențe, da?

[F1, persoane cu dizabilități]

Persoanele care au o dizabilitate profundă, totuși, nu au șanse egale. Bine, sunt excepții. Sunt persoane care sunt imobilizate total la pat, care nu pot comunica, care necesită îngrijire permanentă. În cazul lor, nu putem vorbi de oportunități egale ca și în cazul altor persoane de a se dezvolta bine. Singura lor oportunitate de egalitate este să beneficieze de servicii de îngrijire, care să le ușureze calitatea vieții cumva, să treacă mai ușor peste situația în care se află.

[M3, persoane cu dizabilități]

■ [FG] refugiați ucraineni

Ca și celelalte grupuri de persoane, refugiații ucraineni au constatat că oamenii diferă unii de alții după statut social, nivel de educație, limbă vorbită și preferințe politice. În opinia participanților la sondaj, statutul social și nivelul de educație sunt interdependente. De obicei, persoanele care au un statut mai înalt, au un comportament mai bun, dau dovadă de educație și sunt mai puțin predispuse să discrimineze. Din cauza faptului că oamenii sunt diferiți, apare răutatea și neînțelegerile între semenii. De aceea, spun că nu este bine să existe aceste diferențe, dar sunt conștienți că fără ele nu este posibilă viața.

Întrebați ce înțeleg prin termenul de egalitate, răspunsurile refugiaților ucraineni nu au fost diferite de cele ale altor grupuri. Și pentru ei, egalitatea înseamnă aceleași drepturi, posibilități, indiferent de etnie sau alte aspecte. În plus, egalitatea este atunci când nu ți se interzice sau impune în ce să crezi, cum să votezi, ce alegeri să faci etc. De când se află în Republica Moldova, unii respondenți au experimentat situații în care au înțeles că sunt tratați inegal, în raport cu cetățenii de aici, chiar dacă achită taxe la stat. Acest lucru îl explică prin faptul că nu cunosc limba română, iar asta le minimizează șansele de angajare, deși au un CV pe măsură. În plus, un participant a vorbit despre o situație când două persoane, care dețin aceeași funcție, primesc salarii diferite.

În opinia unor respondenți, nu există egalitate între femei și bărbați, atât timp cât femeile au mai puține șanse de a ocupa anumite funcții, dar și între refugiați ucraineni și cetățenii ai Republicii Moldova.

Dacă ar fi să ne comparăm noi, refugiații, cu oamenii din Republica Moldova, putem pune și bariera lingvistică. Întâmpinăm dificultăți la angajarea în câmpul muncii, din motiv că nu cunoaștem limba română. Deja nu putem fi egali. Până nu vom cunoaște limba de stat, nu suntem egali. Ne aflăm în ospeție, cam așa.

[M3, refugiați ucraineni]

Pentru mine, egalitatea este statutul social al omului în societate. El are votul său, părerea sa pe care nimeni nu are dreptul să o asuprească. Și, de asemenea, prin credință pe care o au oamenii. Nu ar trebui să fie diferențe. Fiecare are dreptul să creadă în ceea ce vrea.

[M2, refugiați ucraineni]

Eu cred că egalitatea este dreptul egal al fiecăruia, necătând la faptul că sunt cetățeni sau refugiați, ca și noi. Ar trebui să avem aceleași drepturi, în toate aspectele vieții, inclusiv la muncă, pentru că mulți întâlnesc situații când salariile ucrainenilor sunt mai mici, nu știu de ce, chiar dacă obligațiile sunt aceleași. Cetățenii primesc 10000 lei, ucrainenii 8000 lei. Aici nu avem egalitate. De asemenea, este și bariera lingvistică, dacă nu știi limba română, nu poți fi angajat. Pentru noi, nu există drepturi egale. Și, deja, după statutul social, cineva este considerat mai sus, altcineva mai jos.

[M4, refugiați ucraineni]

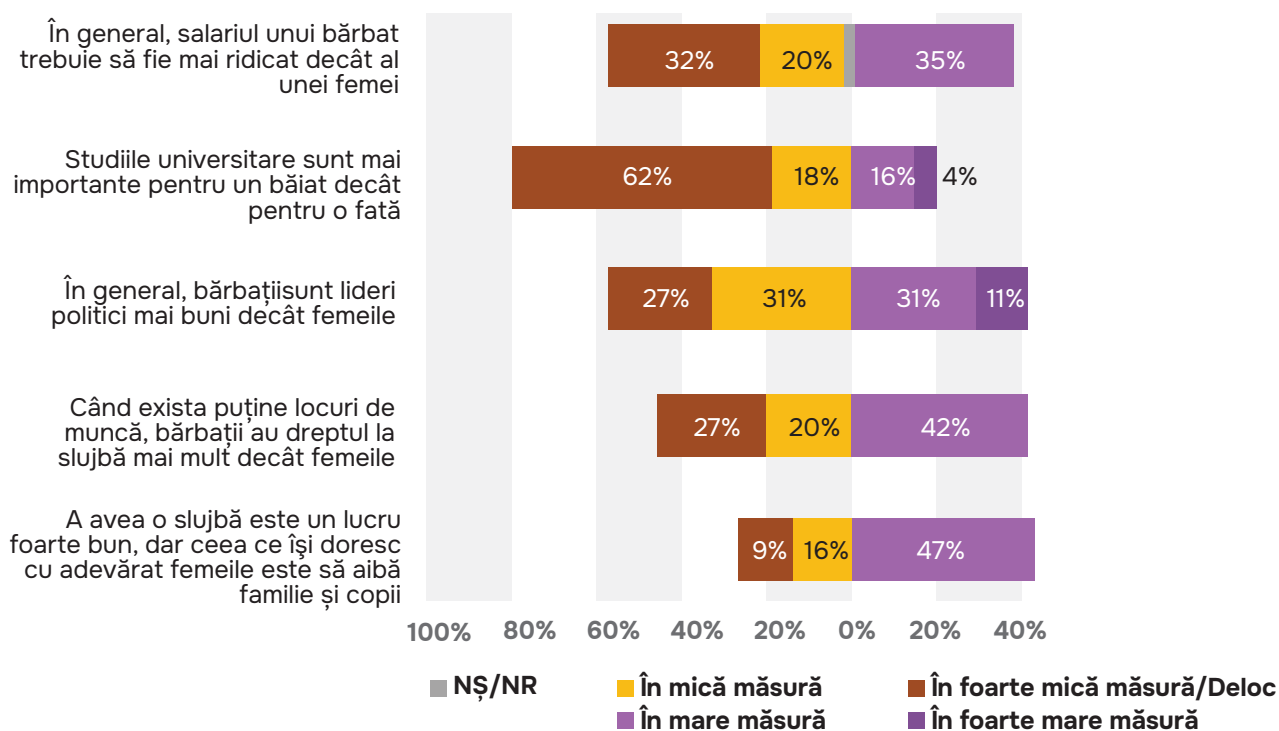
7. GRUPURI SPECIFICE

Au fost analizate și atitudinile față de grupuri specifice, pentru a observa dacă și unde pot apărea discriminarea și conflictul social. Informația obținută în urma sondajului va fi completată cu cea obținută în timpul discuțiilor de focus-grup. În cadrul tuturor discuțiilor a fost utilizat exercițiul „Axa normalității”, unde participanții au avut sarcina de a lucra în grup și a decide unde plasează, pe axă, diferite grupuri minoritate. În timpul acestei activități, participanții s-au implicat activ și au luat decizii împreună. În mare parte, principiul de clasificare a grupurilor minoritare pe axă a fost același. La categoria normal, participanții au plasat femeile, persoanele trecute de 60+ ani, persoanele cu dizabilitate fizică, refugiații ucraineni. Persoanele care trăiesc cu HIV, romii și foștii deținuți au fost plasați, de unele grupuri, la mijlocul axei. Alții i-au plasat la „normal”, însă au existat mici contradicții. Grupul persoanelor LGBTQ+ și grupul celor care vorbesc altă limbă decât cea de stat au fost plasate la categoria „anormal”. Despre femei și persoane trecute de 60+ ani participanții nu au avut comentarii, menționând doar că sunt o normalitate și acest lucru nici nu ar trebui pus la îndoială. Fără femei nu există viață, iar legat de persoanele trecute de 60 ani - fiecare va ajunge în această situație.

7.1. Egalitatea de gen

Relațiile de gen sunt, de decenii, în atenția societății⁴⁷. SPAE 2024 abordează acest subiect utilizând un set din cinci itemi, prezentați în Figura 17. Se observă rapid că este vorba despre o societate moldovenească, orientată explicit spre a prioritiza prezența bărbaților pe piața muncii, dar care susține prezența femeilor în spațiul public, inclusiv în cel politic și în mediul universitar.

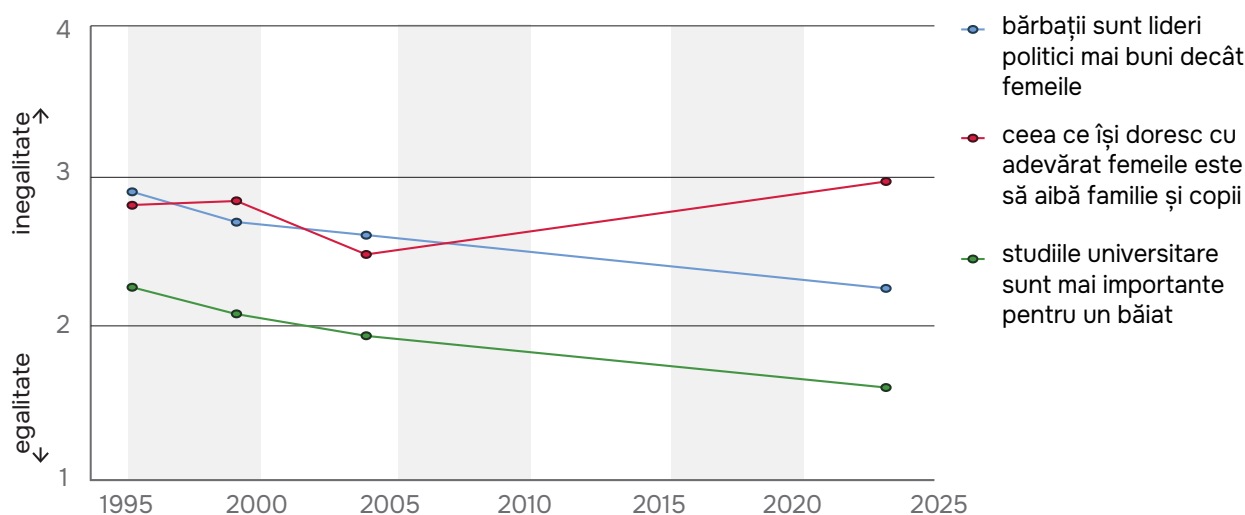
Figura 17. Atitudinile față de egalitatea de gen, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord sau nu cu următoarele afirmații?

47 Bordalo, Coffman, Gennaioli, & Shleifer, 2019; Ellemers, 2018; Gaspard et al., 2015; Lindsey, 2020; Perales & Bouma, 2019; Rudman & Glick, 2021; Worthen, 2021

Afirmațiile despre preferința de a avea familie și copii, egalitatea în sfera politică și cea educațională permit și comparații longitudinale, itemii fiind incluși și în valorile EVS și WVS. În Figura 18 se observă un trend de creștere a susținerii pentru egalitatea de gen, în ceea ce privește accesul la studii universitare; stabilitate relativă în cazul opiniilor despre prezența femeilor ca lideri politici; creștere a opiniilor despre dorința femeilor de a avea familie și copii, în contrast cu a avea un job.

Figura 18. Dinamica atitudinilor de gen. Republica Moldova, 1995-2024

Notă: cifrele reprezintă mediile pe eșantioanele naționale ale WVS 1995, EVS/WVS 1999, WVS 2004, EVS 2008, SPAE 2024. 1 = respingerea totală a afirmației, 4 = acceptarea totală a afirmației. Formularea completă a itemilor este cea din Figura 17.

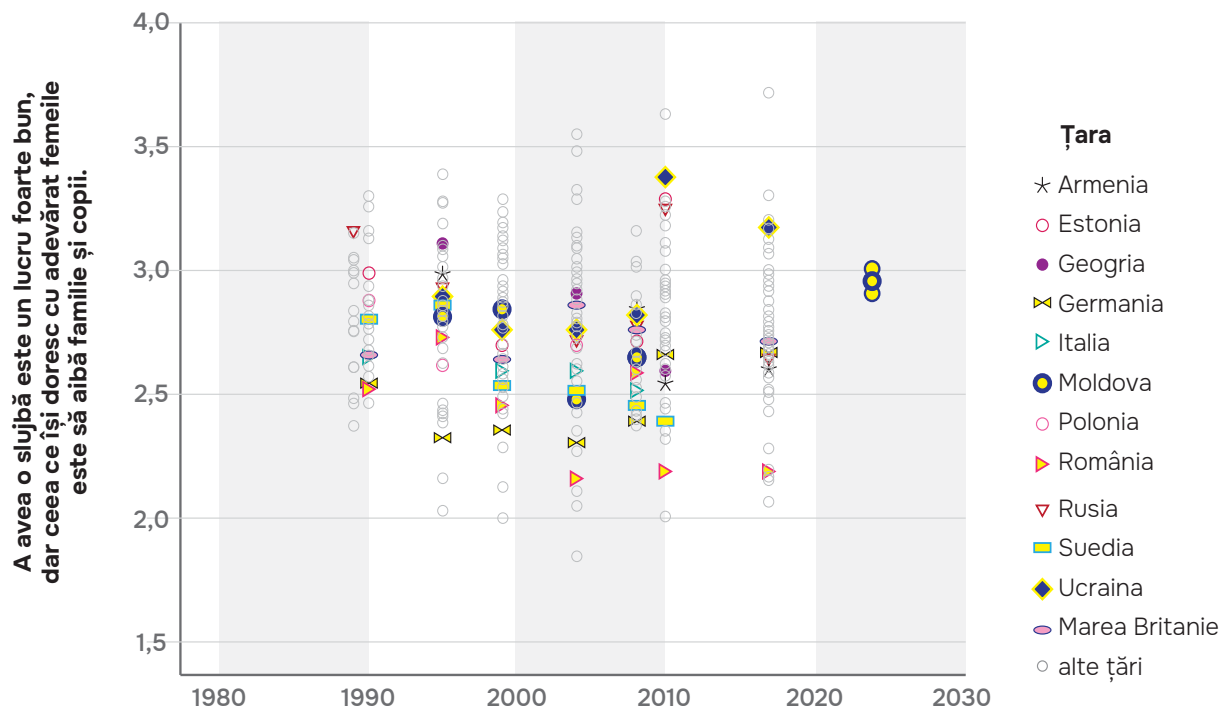
Comparația cu datele EVS/WVS scoate în evidență faptul că moldovenii susțin mai mult, decât aproape orice altă societate, prevalența rolului femeii de mamă și soție (casnică) (Figura 19). Societățile, care în anul 2018 aveau valori mai puțin egale în acest sens decât are Republica Moldova în 2024, sunt Myanmar, Ucraina, Puerto Rico, Egipt, Libia, Irak, Hong Kong, Iordania, Filipine. Scorul Republicii Moldova este similar cu cel din Tunisia, Japonia, Iran, Bolivia, Taiwan, Indonezia și Irlanda de Nord. Exceptând statele menționate mai sus, toate țările luate în calcul, inclusiv cele europene, mai puțin Irlanda de Nord și Ucraina, sunt mai slab orientate decât Republica Moldova spre a favoriza rolul casnic al femeii în detrimentul angajării în câmpul muncii.

În ceea ce privește legitimitatea femeilor ca lideri politici (Figura 20), aceasta este una medie în Republica Moldova, similară Estoniei, Serbiei, României, Poloniei, mai puternică decât în Cehia, Letonia, Ucraina, Bulgaria, Armenia, Rusia etc., dar mai redusă decât în țările nordice, vestice sau sudice, dar și decât Ungaria, Bosnia, Slovenia, Muntenegru etc.

Figura 21 compară Republica Moldova cu alte țări și în ce privește susținerea pentru egalitate de acces la studii universitare. Moldovenii sunt mai puțini deschiși în acest sens decât majoritatea țărilor vest-europene, incluzând Germania, Suedia, Austria, Finlanda, Norvegia, Spania, Țările de Jos etc. Țările similare Republicii Moldova sunt Marea Britanie, Grecia, Slovenia, Croația, Estonia. Fostele țări sovietice și multe state din Europa de Est (incluzând Ucraina, Rusia, România, Polonia) și unele țări sud-europene (Italia, Portugalia) se plasează într-o zonă cu mai puțină egalitate decât în Republica Moldova.

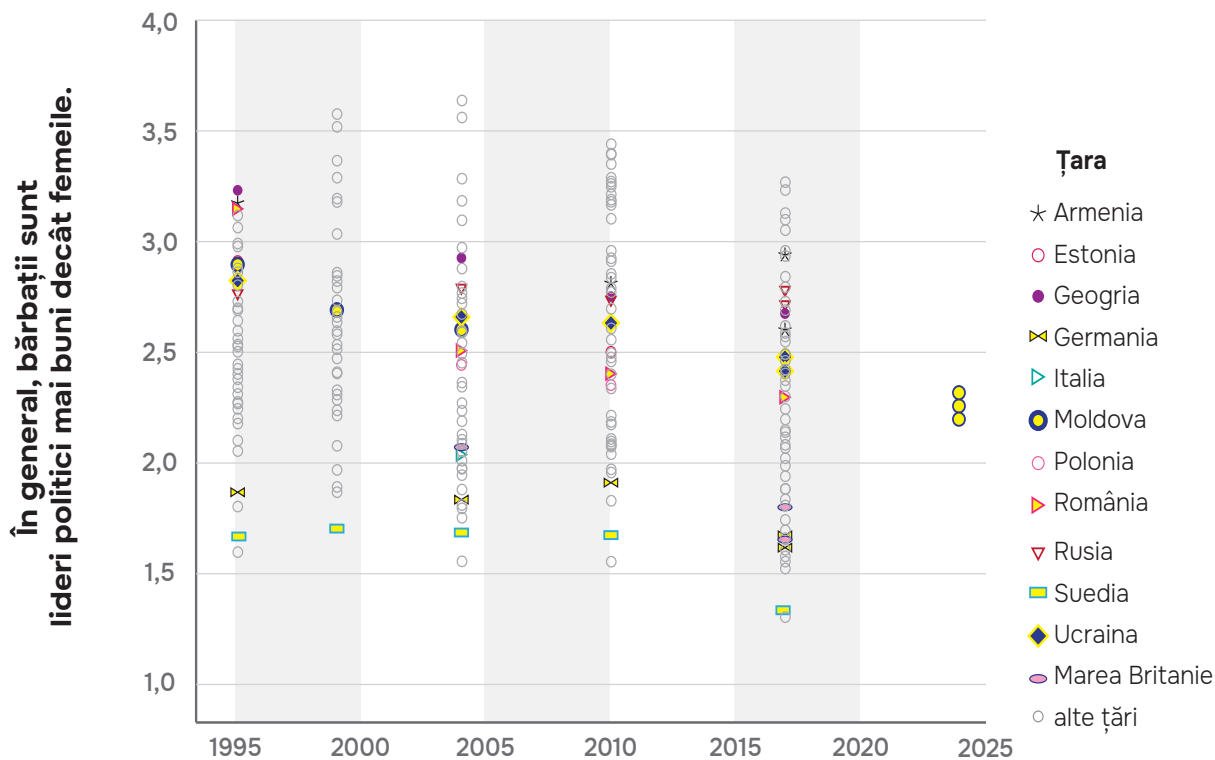
Per ansamblu, poziția țării noastre în anul 2024 este, probabil, în jurul mediei europene, cu o susținere destul de mare pentru prezența femeii în spațiul public, inclusiv în funcții de decizie, dar cu ezitări în ceea ce privește egalitatea de venit și cu o reprezentare puternică despre prevalența rolului de mamă și soție.

Figura 19. Dinamica indicatorului privind dorința femeilor de a fi casnice: 1990-2024

Surse: EVS/WVS 1989-2019, respectiv SPAE 2024. Fiecare semn grafic reprezintă o țară, într-un moment de timp de pe axa orizontală. În grafic sunt incluse 118 societăți. Pentru datele din Republica Moldova 2024 (dreapta sus), este reprezentant și intervalul de încredere de 95%.

Figura 20. Dinamica indicatorului privind prezența femeilor în viața politică: 1990-2024

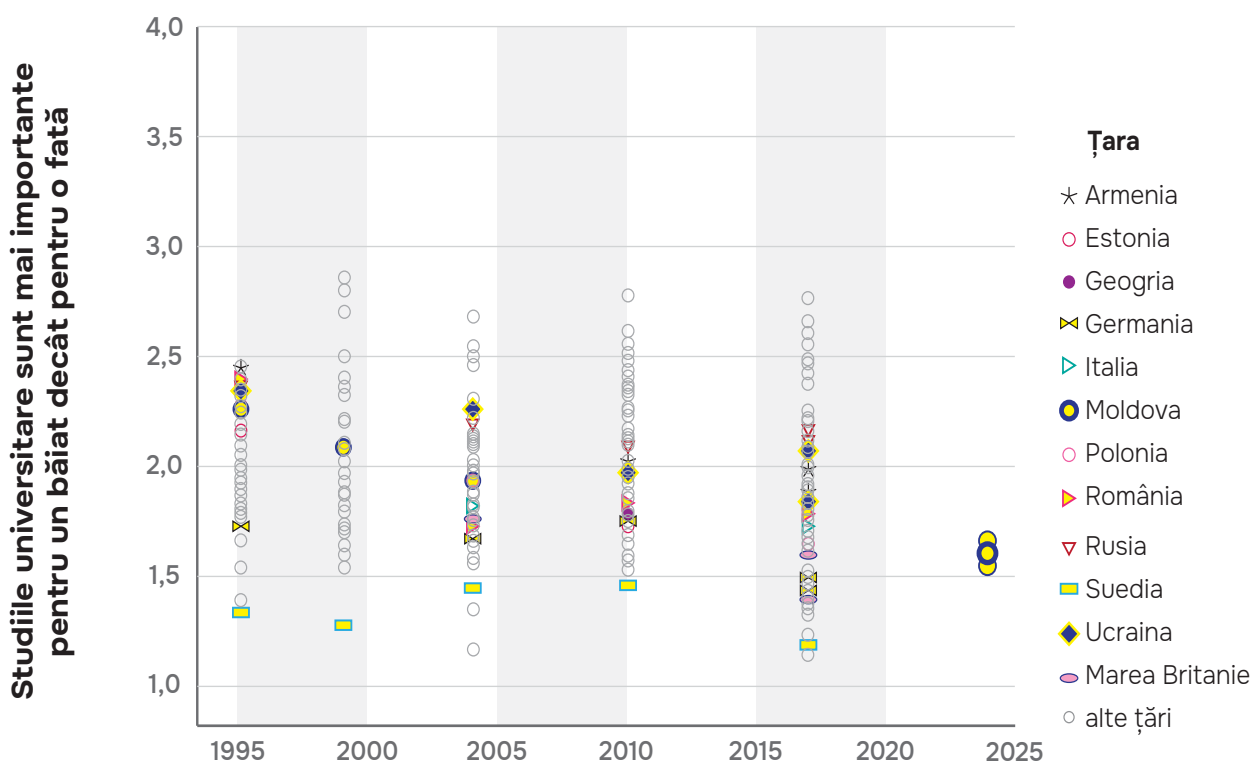

Surse: EVS/WVS 1989-2019, respectiv SPAE 2024. Fiecare semn grafic reprezintă o țară, într-un moment de timp de pe axa orizontală. În grafic sunt incluse 118 societăți. Pentru datele din Republica Moldova 2024 (dreapta sus), este reprezentant și intervalul de încredere de 95%.

Pentru a construi un scor unic⁴⁸, care să ordoneze respondenții din SPAE 2024, în funcție de orientarea spre egalitatea de gen, au fost utilizați cei cinci itemi din Figura 17. Studiind variația acestui scor și asocierea sa cu alte trăsături ale respondenților, s-a constatat că:

- există o asociere negativă cu reprezentările despre calitatea societății: **cei care sunt mai critici față de calitatea societății** sunt, în același timp, mai orientați spre a **susține egalitatea de gen**;
- cei ce **vorbește acasă în limbile română sau rusă** sunt mai **orientați spre egalitate** decât cei care vorbesc moldovenește;
- **orientarea spre egalitatea de gen crește** odată cu **nivelul de educație școlară**;
- **orientarea spre egalitatea de gen crește** la **cei care utilizează internetul**.

Figura 21. Dinamica indicatorului privind accesul femeilor la educație universitară: 1990-2024

Surse: EVS/WVS 1989-2019, SPAE 2024. Fiecare semn grafic reprezintă o țară, într-un moment de timp de pe axa orizontală. În grafic sunt incluse 118 societăți. Pentru datele din Republica Moldova 2024 (dreapta sus), s-a reprezentat și intervalul de încredere de 95%.

48 Analiză factorială cu extragere prin maximum likelihood, analiza fiind adecvată datelor (KMO=.760, toate comunalitățile sunt peste 0,100, iar variația explicată este de 37%), în timp ce analiza factor loadings în scree-plot sugerează prezența unui singur factor.

7.2. Atitudinile față de persoanele cu dizabilități

Persoane cu dizabilități mintale

Pentru a observa atitudinea respondenților față de persoanele cu dizabilități mintale, SPAE 2024 a propus mai întâi o listă de 23 de atribute dintre care respondenții au putut alege maxim trei, care definesc percepția lor despre acest grup social.

Figura 22 sunt prezentate răspunsurile, care construiesc o imaginea de ansamblu a populației despre persoanele cu dizabilități mintale. În prim-plan, apar două atribute – „agresivi” și „diferiți”. Primul atribut este de respingere, al doilea - neutru. Acestea sunt urmate de un atribut pozitiv – „buni la suflet”.

În SPAE din anii 2015, 2019, 2022 întrebarea a fost deschisă. Lista închisă de atribute a rezultat din analiza răspunsurilor din sondajele anterioare. Rezultatele vor putea fi utilizate pentru comparații în următoarele SPAE.

În SPAE din anii 2015, 2019, 2021, ca frecvență, primele atribute au fost, de asemenea, negative sau neutre. Distanța până la primul atribut pozitiv a fost mai mare decât cea din SPAE 2024, ceea ce poate însemna un trend mai favorabil pentru persoanele cu dizabilități.

Figura 22. Definirea consensuală a persoanelor cu dizabilități mintale, SPAE 2024, Q-Sort methodology

Participanții la sondaj au răspuns la întrebarea: „Pe care dintre următoarele atribute le asociați cu „persoană cu dizabilități mintale și intelectuale”?”. Ei au putut alege maxim trei opțiuni dintr-o listă predefinită. 6% nu au răspuns. În grafic, dimensiunea fiecărui atribut este proporțională cu ponderea celor care au ales atributul respectiv.

Lista închisă de atribute, utilizată în SPAE 2024, include adjective și locuțiuni adjectivale, care definesc trei tipuri de poziționări:

- **(N) NEGATIVE:** proști, agresivi, anormali, nebuni, periculoși, lipsiți de logică, leneși, instabili, incontrolabili;
- **(P) POZITIVE:** curajoși, respectuoși, normali, plăcuți, nevinovați, lipsiți de noroc, stârnesc mila, buni la suflet;
- **(E) NEUTRE:** săraci, vorbăreți, invalizi, fără putere de muncă, discriminați, diferiți.

Lista atributelor „pozitive” include și poziționări, care denotă compasiune sau empatie față de grupul social evaluat.

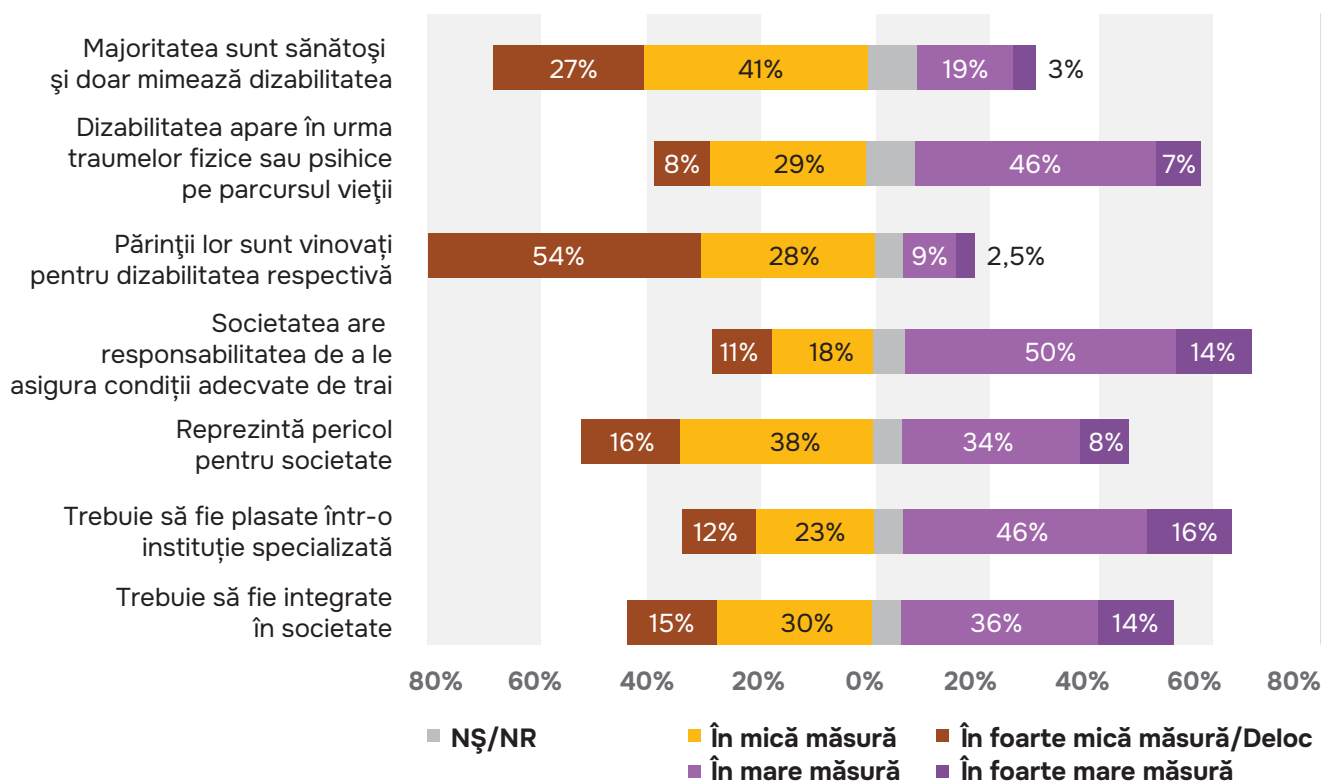
S-a calculat scorul de poziționare față de cei cu dizabilități mintale: diferența dintre poziționările pozitive și cele negative (P-N), raportate la numărul total de opțiuni exprimate (P+N+E). Indicele obținut variază de la -1 (respingere totală) la +1 (atitudine complet favorabilă). Scorul rezultat are media de -0,04, semnificativ mai mică decât 0 (mijlocul teoretic al scalei). Acesta reprezintă atitudinea de ansamblu a societății față de persoanele cu dizabilități mintale, care se plasează în zona neutră, cu o ușoară tendință spre negativ.

Analiza multivariată⁴⁹ evidențiază puține asocieri semnificative:

- **alegerea atributelor pozitive în defavoarea celor negative crește, odată cu educația și cu vârsta;**
- **etnicii ucraineni sunt mai favorabili persoanelor cu dizabilități mintale decât etnicii moldoveni;**
- **în sate, atributele alese sunt mai favorabile.**

Pentru a evalua opiniile populației despre politicile care pot fi dezvoltate pentru persoanele cu dizabilități, în SPAE 2024 au fost înlocuite diferențele semantice din SPAE 2021 cu măsurarea printr-o serie de șapte itemi, ilustrată în Figura 23. Ca și în anul 2019, rezultatele ilustrează o reprezentare tradiționalistă despre modul de intervenție: opinii împărțite privind integrarea în societate, lipsă de consens, dacă grupul respectiv constituie un pericol sau nu, dar și o responsabilitate clară a societății și reprezentare dominantă că majoritatea nu mimează dizabilitatea.

Figura 23. Opiniile despre integrarea persoanelor cu dizabilități mintale și intelectuale, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord sau nu cu următoarele afirmații despre persoanele cu dizabilități mintale și intelectuale?

49 Regresie multinivel, similară modelelor din secțiunile anterioare.

■ Persoane cu dizabilități fizice

Grupul persoanelor cu dizabilitățile fizice a fost analizat similar grupului persoanelor cu dizabilități mintale. Mai întâi, s-a identificat atitudinea de ansamblu despre acest grup (Figura 24), apoi au fost analizate atitudinile despre modurile de intervenție (Figura 25). Lista de atribute, oferită respondenților, a fost identică. Rezultatele, însă, scot în prim-plan exclusiv atribute neutre sau pozitive, în timp ce acele negative sunt menționate extrem de rar. De fapt, atributurile negative sunt menționate atât de rar în raport cu cele pozitive sau neutre, încât aproape că nu pot fi distinse în Figura 24.

Figura 24. Definirea consensuală a persoanelor cu dizabilități fizice: SPAE 2024, Q-Sort methodology

Participanții la sondaj au răspuns la întrebarea: „Pe care dintre următoarele atribute le asociați cu „persoană cu dizabilități fizice”?”. Ei au putut alege maxim trei opțiuni dintr-o listă predefinită. 6% nu au răspuns. În grafic, dimensiunea fiecărui atribut este proporțională cu ponderea celor care au ales atributul respectiv.

Calculând indicatorul de poziționare, ca și în secțiunea anterioară⁵⁰, s-a obținut o medie de 0,26 (scala este de la -1 la +1). Acest indicator este semnificativ mai mare decât zero și mult mai mare decât indicatorul obținută pentru grupul persoanelor cu dizabilități mintale.

Analiza multivariată arată că:

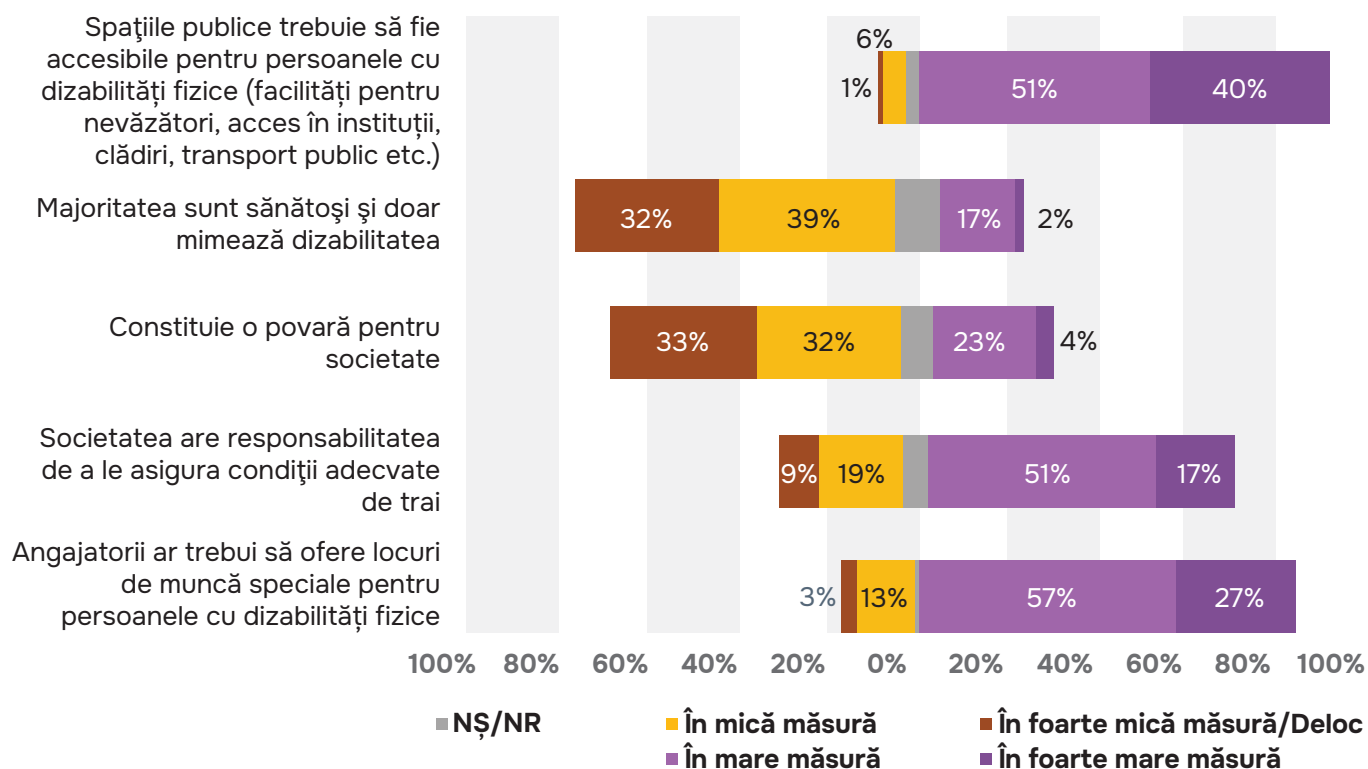
- **opțiunile proeuropene** se asociază cu un scor mai favorabil al atributurilor asociate **persoanelor cu dizabilități fizice**;
- **vorbitorii de limbă rusă** sunt mai predispuși decât cei de limbă moldovenească să **atribuie epitete favorabile grupului analizat**;
- **persoanele din regiunea Nord** sunt mai **favorabile persoanelor cu dizabilități fizice** decât cele din regiunea Centru.

Opiniile față de acest grup dezavantajat, expuse respondenților, au scos în evidență un consens relativ în jurul responsabilității sociale în privința lor și nu unul asumat de majoritatea (opiniile sunt grupate în jurul răspunsului „în mare măsură”, nu la cel „în foarte mare măsură”). Atitudinea dominantă este că aceste persoane nu își mimează dizabilitatea și au dreptul să le fie asigurat accesul în spațiile publice, iar angajatorii trebuie să le ofere locuri de muncă speciale. Chiar și în acest context favorabil, persoanele cu dizabilități fizice sunt considerate mai degrabă o povară pentru societate.

Rezultatele confirmă tendințele observate și în SPAE 2021, care indică o stabilitate a opiniilor.

⁵⁰ La nivelul fiecărui respondent: opțiuni pozitive exprimate, opțiuni negative exprimate/total opțiuni exprimate.

Figura 25. Opiniile despre integrarea persoanelor cu dizabilități fizice, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord sau nu cu următoarele afirmații despre persoanele cu dizabilități fizice?

Toți participanții la focus-grupuri au poziționat persoanele cu dizabilități fizice la categoria „normal”. Indiferent dacă s-au născut cu dizabilitate sau au dobândit-o pe parcursul vieții, aceștia nu poartă nicio vină. În plus, participanții au manifestat compasiune, întrucât nimeni nu are siguranța că nu va ajunge într-o situație similară. Față de acest grup de persoane participanții simt empatie și grijă. Doar un participant din grupul vorbitorilor de limbă rusă a menționat că, uneori, îl deranjează persoanele cu dizabilități în transportul public, nu suportă unele manifestări de comportament și evită să interacționeze cu acestea.

Chiar dacă unii oameni discriminează și nu acceptă persoanele cu dizabilități, aceasta nu este o normă pentru societate, în opinia participanților. Anormal este atunci când statul nu are grijă și nu le oferă aceleași șanse pentru a se dezvolta. Unii participanți din grupul vorbitorilor de limbă rusă sunt de părerea că doar persoanele cu dizabilitate severă, care nu se află în deplinătatea facultăților mintale, nu pot fi încadrate în termenul „normă”. Aceștia trebuie să le fie limitate anumite drepturi, cum ar fi cel de a vota sau cel de a lua decizii.

Sunt oameni normali, un grup normal, care nu și-au făcut-o ei cu mâinile lor. Adică, sunt oameni conștienți, și ei, și noi, că au dizabilitatea dată. Nu e anormal! Domnul a dat așa! E o persoană care are toate drepturile ca și mine. E același om.

[M2, public general]

Dizabilitatea e normalitate, cât de straniu ar părea.

[M2, persoane cu dizabilități]

Empatie, dar depinde cât de tare te afectează personal acest caz. Dacă auzim aceste țipete, nervi, este foarte greu de trecut peste asta, chiar și pentru cei cu dizabilități fizice. Eu, câteodată, nu am răbdare, în troleibuz provoacă incomodități.

[M2, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

Din punct de vedere fiziologic, nu este o normă, dar din punct de vedere social este o normă. Oamenii aceștia trebuie integrați social. Acum, în societate, se nasc mulți copii cu autism, tulburări de personalitate și ei pot fi cu diferite grade. Pur și simplu, societatea nu este pregătită acum pentru acești oameni. Ca să lucrezi cu așa copii este foarte scump, 6000 de lei. Nu e o normă că este așa de scump, dar e o normă că acești copii sunt.

[F4, refugiați ucraineni]

La finalul discuțiilor, participanții tuturor grupurilor au menționat că au speranța că vor trăi într-o societate educată, unde nu există loc de discriminare. Chiar dacă înțeleg că este un proces anevoios și este nevoie de timp, aceștia nu își pierd speranța și aleg să înceapă să facă schimbarea de la ei, din familiile lor. **Totodată, participanții la discuțiile de grup au venit cu unele soluții și recomandări, pentru a diminua fenomenul discriminării:**

- **investiții în educație** – schimbarea curriculumului școlar, introducerea disciplinelor care să pună accent pe dezvoltarea toleranței și diminuarea discriminării, începând din grădinițe și continuând cu gimnaziile, liceele, universitățile;
- **organizarea evenimentelor de sensibilizare a populației** (seminare, training-uri), pentru a educa părinții, bunicii ca, ulterior, să transmită cunoștințele copiilor și să le aplice, educând, astfel, noile generații, într-un stil mai tolerant, non-discriminatoriu;
- **îmbunătățirea situației economice a cetățenilor** – fiind îndestulați, oamenii nu vor discuta, nu vor judeca și discrimina pe alții; totul începe de la invidie și greutăți;
- **promovarea exemplurilor de succes** – necesitatea de a arăta oamenilor reușitele diferitor grupuri minoritare, discriminate, faptul că ei, la fel, pot fi un exemplu pentru societate.

Eu cred că fiecare mamă trebuie să îi spună copilului de acasă despre faptele bune, care trebuie să le facă și faptele rele, care nu trebuie să le facă.

[F4, public general]

Eu cred că mult face și familia, dar și statul ar trebui mai mult să se implice cu programe pentru incluziune. Să nu fim ținuți în casă, cum am fost ținuți cândva, dar lumea să cunoască că există persoane cu sindromul Down, că există ceilalți, că există persoane LGBT, că există... Oamenii aceștia există! Și ei tot merg, trăiesc ca și ceilalți. Adică și ei vor să trăiască ca și ceilalți!

[F3, persoane cu dizabilități]

Să fie eliminată sărăcia, oamenii să aibă un venit mai bun. Când calitatea vieții este mai bună, atunci percepția este alta. Totuși, asta influențează. Tu nu te gândești numai ce o să mănânci astăzi și cum o să rezisti! Nu te gândești la nivelul tău de existență! Dar poți să te gândești la alții oameni, cum să oferi șanse egale și pentru alții. Asta tot cumva influențează. Desigur, cred că, dacă noi o să promovăm mai multe istorii de succes, dacă o să vorbim despre aceleași persoane, care de exemplu... Dacă noi cunoaștem persoane cu dizabilități care au atins un nivel foarte înalt, de exemplu, au devenit consiliere, primărite, lideri locali și dacă vom promova mai multe istorii de succes ale persoanelor din diferite grupuri social-vulnerabile, asta desigur că va influența pozitiv! Oamenii o să înțeleagă că aceste persoane sunt la fel de valoroși ca toți. Dacă li se oferă șanse, ar putea schimba viața spre bine nu doar a lor, dar și a altor oameni.

[F1, persoane cu dizabilități]

■ Integrare socială

Analiza modulelor de itemi despre potențiale măsuri pentru persoanele cu dizabilități mintale și fizice a scos în evidență o atitudine predominant pozitivă față de cei cu probleme fizice, în timp ce atitudinea față de cei cu probleme mintale este mai degrabă negativă.

Același lucru se întâmplă și când luăm în calcul dimensiuni precum educația și viața de familie (Tabelul 10). Politicile sau programele pentru persoanele cu dizabilitățile fizice sunt mai acceptate decât cele pentru persoanele dizabilități mintale.

Tabelul 11. Integrarea persoanelor cu dizabilități în sistemul educațional și posibilitatea de a întemeia o familie

	Afirmația 1	Media și intervalul de încredere 95%			Afirmația 2	Mediana
Copiii cu dizabilități fizice ar trebui să fie educați...	în școli separate de cei fără dizabilități	5,5	5,8	6,0	în școli obișnuite	6
Copiii cu dizabilități intelectuale și mintale ar trebui să fie educați...		3,4	3,6	3,8		1
Persoanele cu dizabilități fizice...	nu pot întemeia o familie	7,9	8,0	8,2	pot întemeia o familie	10
Persoanele cu dizabilități intelectuale și mintale...		4,4	4,6	4,8		4

7.3. LGBTQ+

Poziționări generale

Pentru persoanele LGBTQ+, SPAE din anii 2015, 2019 și 2021 au arătat atitudini constante de respingere. La fel stau lucrurile și în SPAE 2024. Lista de atribute este similară cu cea de la persoanele cu dizabilități, dar nu se suprapune în totalitate:

- **(P) POZITIVE:** buni la suflet, ca toți oamenii, curajoși, inteligenți, normali, plăcuți, respectuoși, traumatizați;
- **(N) NEGATIVE:** agresivi, anormali, dereglați, destrăbălați, dezgustători, leneși, nebuni, o prostie, periculoși, perverși, profitori, răi;
- **(E) NEUTRE:** bolnavi, diferiți, discriminați, neînțeleși, stârnesc mila, vorbăreți.

Figura 26. Atributele asociate LGBTQ+, SPAE 2024, Q-Sort methodology

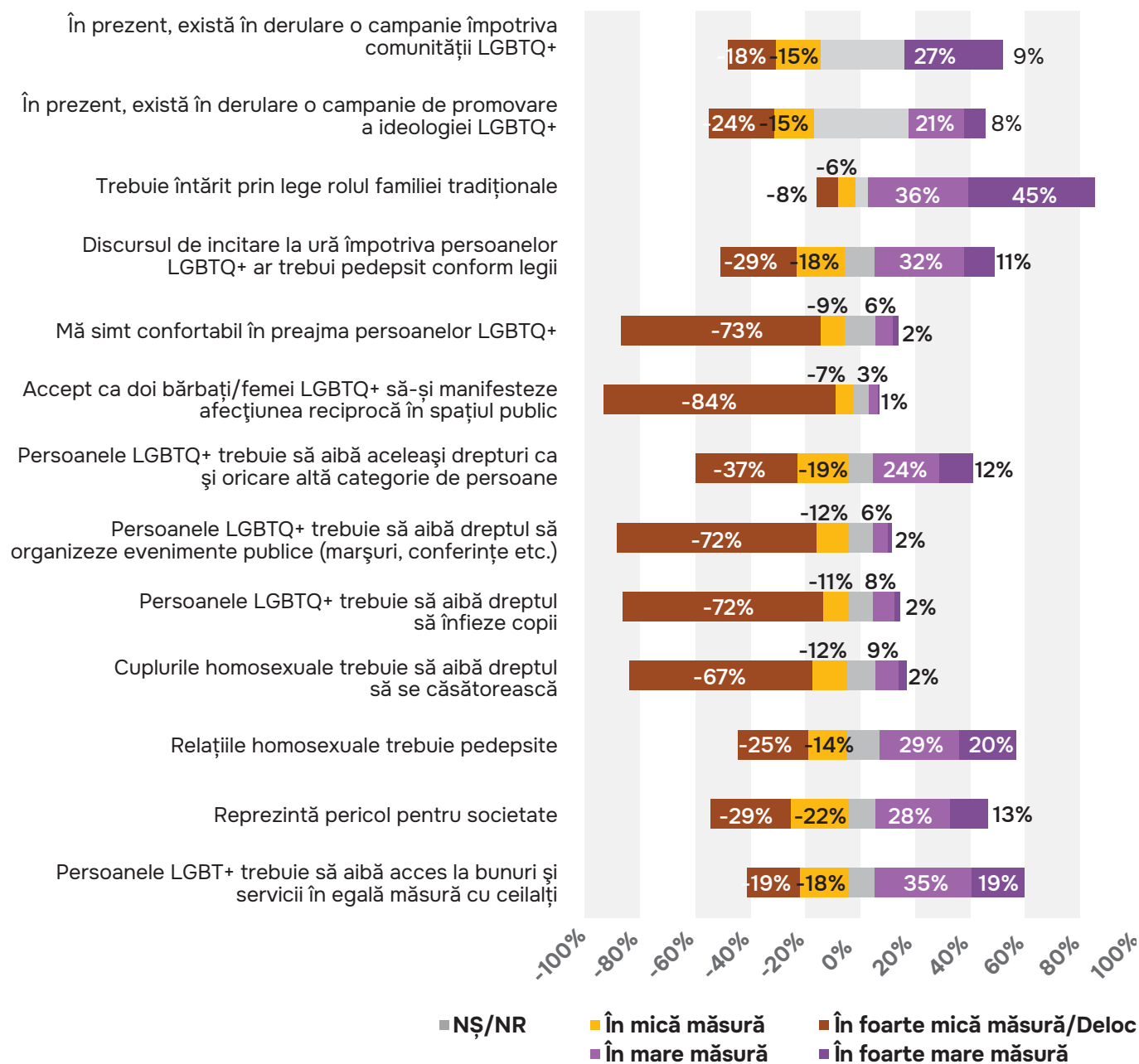
Participanții la sondaj au răspuns la întrebarea: „Pe care dintre următoarele atribute le asociați cu „persoană cu dizabilități fizice”?”. Ei au putut alege maxim trei variante dintr-o listă predefinită. 11% nu au răspuns. În grafic, dimensiunea fiecărui atribut este proporțională cu ponderea celor care au ales atributul respectiv.

Unul din nouă participanți la sondaj (11%) nu au răspuns, când au fost solicitați să aleagă atribute pentru persoanele LGBTQ+. În rândul celor care au oferit răspunsuri, atributele negative și neutre sunt predominante (Figura 27), astfel că indicatorul mediu de poziționare de -0,34. Cu alte cuvinte, avem o puternică deplasare a percepțiilor despre LGBTQ+ spre spațiul negativ, de respingere, de neacceptare.

Analiza multivariată a acestui scor arată că:

- cei care au o **reprezentare mai optimistă asupra calității societății** au și **atitudini mai pozitive față de LGTBQ+;**
- **femeile acceptă în mai mare măsură LGBTQ+** decât bărbații;
- **gradul de acceptare crește în gospodăriile mai numeroase;**
- persoanele care **vorbesc acasă limbile rusă sau bulgară** sunt **mai puțin negativi** decât vorbitorii de limbă moldovenească;
- **utilizarea internetului crește gradul de acceptare;**
- **cei din municipiul Chișinău** au o probabilitate mai ridicată de **a defini pozitiv persoanele LGBTQ+** decât cei din regiunea Nord;
- **persoanele din mediul rural** sunt **mai puțin dure privind atributele alese.**

Figura 27. Atitudinile față de problematica LGBTQ+, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord sau nu cu următoarele afirmații despre persoanele LGBTQ+ (lesbiene, gay, bi-sexuali, transsexuali etc.)?

Rezultatele din Figura 27 ilustrează aceeași atitudine generalizată de respingere a persoanelor LGBTQ+, care se regăsește și în SPAE 2019 și care a fost descrisă prin atribute asociate cu LGBTQ+ de către respondenți. 54% le-ar restrânge accesul la bunuri și servicii, 41% îi definesc drept pericol pentru societate, 49% cred că trebuie pedepsiți, 79% consideră că nu au dreptul la căsătorie, 83% au răspuns că nu au dreptul să înfieze copii, 84% - că nu ar trebui să aibă dreptul la a organiza evenimente publice ș.a.m.d. Nu există însă majorități care să definească realitatea curentă ca una în care au loc campanii de promovare sau, respectiv, de condamnare a LGBTQ+.

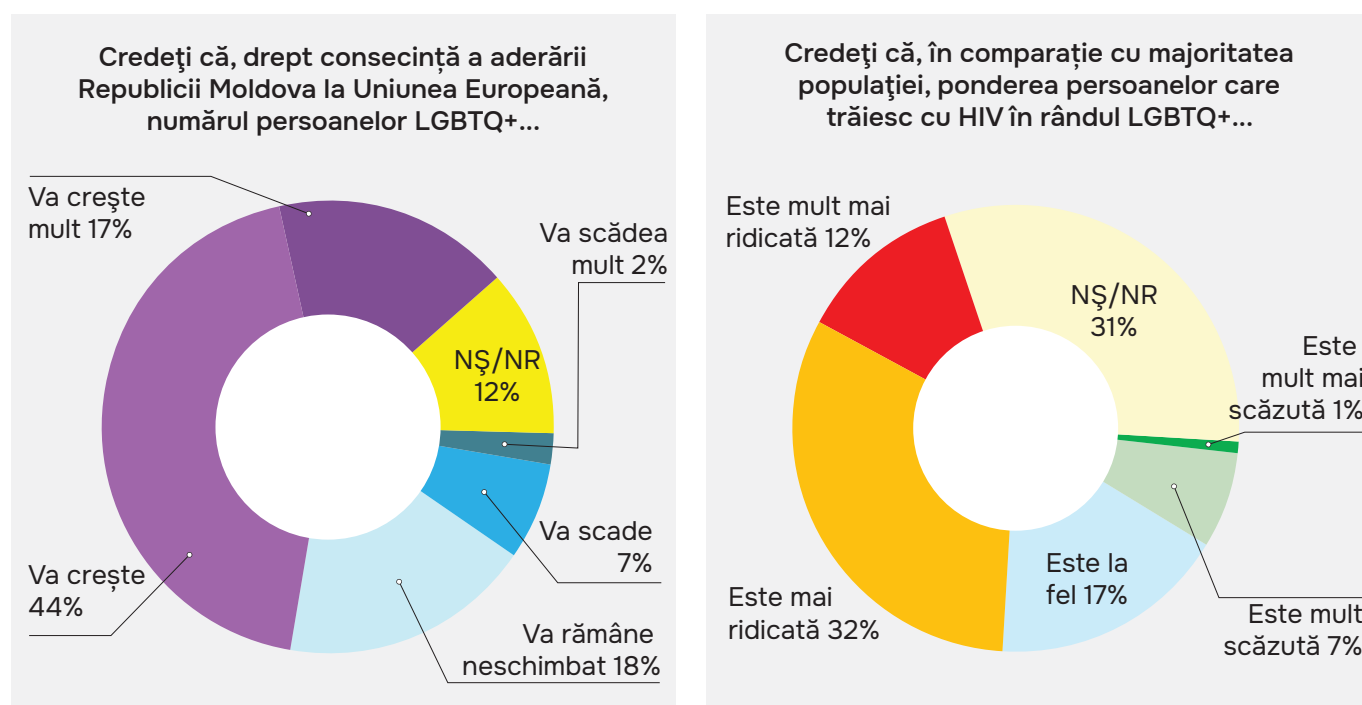
Folosind doar itemii legați direct de poziționarea față de persoane LGBTQ+, adică excluzând itemii despre familia tradițională, discursul despre LGBTQ+ și campaniile aferente, s-a obținut un indicator pozitiv față de LGBTQ+. Acesta corelează puternic ($r=0.54$) cu cel construit pe baza atribuirii de adjective, validând astfel analiza realizată anterior.

Fenomene potențial relaționate cu persoanele LGBTQ+ (SPAЕ 2024)

În anii trecuți, discursul despre persoanele LGBTQ+ era însoțit de puncte de vedere care susțineau că numărul persoanelor LGBTQ+ va crește, odată cu aderarea Republicii Moldovei la UE, și că incidența HIV ar fi mai mare în rândul populației LGBTQ+.

Dintre respondenții SPAE 2024, 17% cred că populația LGBTQ+ va crește mult, ca urmare a aderării țării noastre la UE, 44% susțin că numărul va crește, 18% - că ponderea va rămâne neschimbată, 7% - că va scade, 2% - că va scade mult, iar 12% au evitat sau nu au știut ce să răspundă.

Figura 28. Fenomenele potențial relaționate cu persoanele LGBTQ+, SPAE 2024

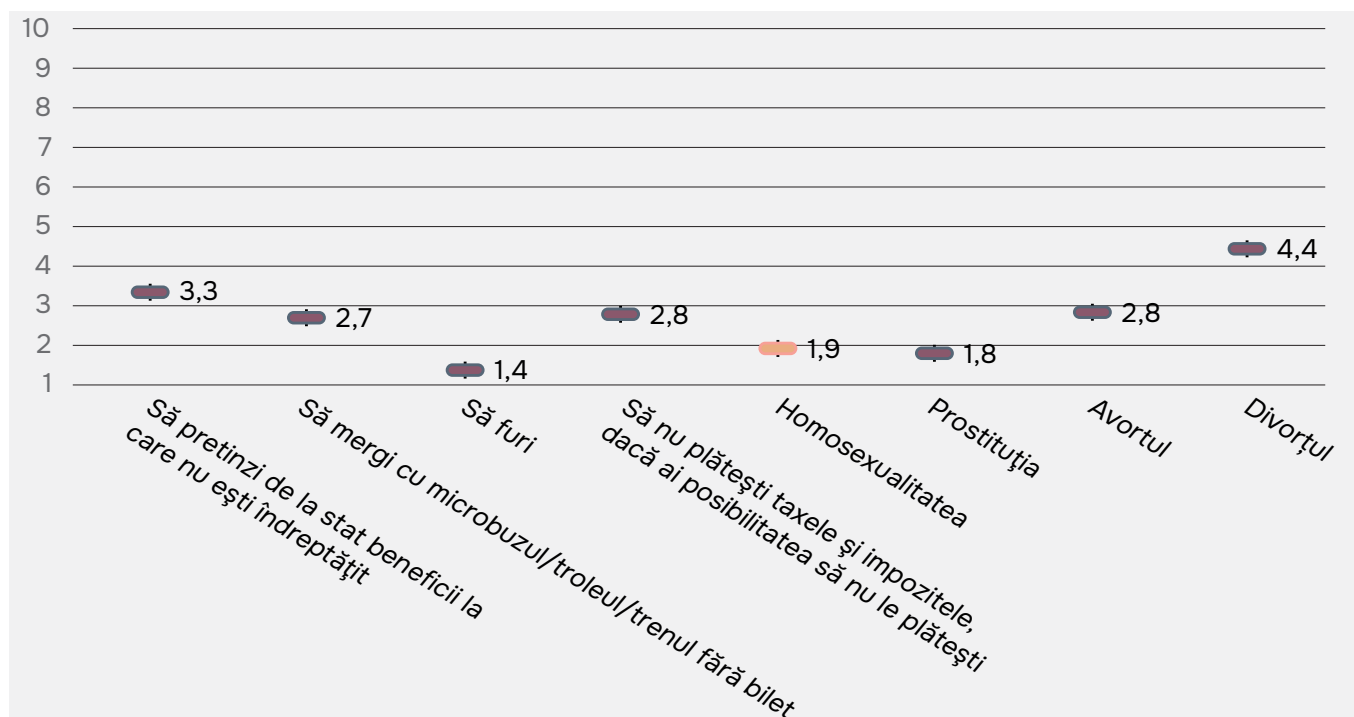

O treime din populație nu știe dacă HIV are o incidență mai mare sau mai mică în rândul LGBTQ+, dar 44% este convinsă că incidența este mai ridicată, 17% - că e la fel, iar 8% - că este mai scăzută.

Toleranță față de LGBTQ+

A fost preluat un set de întrebări din chestionarele EVS, pentru a putea compara acceptarea LGBTQ+ cu alte repere ușor de înțeles. Respondenții au fost rugați să evalueze cât de justificate sunt unele acte din domenii diferite (Figura 29). Evaluarea include încălcări flagrante ale normelor formale (să furi), unele tolerate tacit (mersul fără bilet, evaziunea fiscală), precum și fenomene răspândite și dezbătute în societate (avort, prostituție, divorț). Pentru poziționarea față de LGBTQ+, a fost utilizat termenul „homosexualitate”, deoarece poate fi comparat și la nivel internațional (Tabelul 12).

Figura 29. Gradul de acceptare a unor fenomene diverse, incluzând homosexualitatea, SPAE 2024

Sursa: SPAE 2024. Întrebarea a fost: „Pentru fiecare dintre afirmațiile următoare, vă rog să dați câte o nota de la 1 la 10, unde 1 înseamnă că nu sunt niciodată justificate, iar 10 înseamnă că sunt întotdeauna justificate”. Graficul prezintă mediile (linia groasă orizontală), respectiv intervalele de încredere 95% (linia verticală, subțire).

Majoritatea eșantionului consideră că nu este justificat „să furi”. „Homosexualitatea” și „prostituția” au aproape același nivel de respingere. Distanța de la acestea două la celelalte este aproape dublă. Cu alte cuvinte, în Republica Moldova, homosexualitatea constituie una dintre cele mai respinse încălcări ale normelor dominante.

Datele din Tabelul 12 permit comparația longitudinală și cu alte țări ale lumii. Se observă că, pe plan mondial, nivelul de acceptare al homosexualității în țara noastră este unul redus. În ultimul timp, acesta este în scădere și este similar nivelului de acceptare din unele țări musulmane și africane.

Tabelul 12. Acceptarea homosexualității în Republica Moldova și în lume: 1989-2024

Sursa	EVS/WVS							SPAE
	1981-1984	1989-1993	1994-1998	1999-2004	2005-2010	2010-2014	2017-2022	
Albania			1,8	1,5	2,1		2,0	
Algeria				1,3		2,2		
Andorra					8,2		8,0	
Argentina	2,3	3,0	4,5	4,3	5,3	5,6	5,6	
Armenia			2,0		1,2	1,1	1,4	
Australia	3,8		4,6		5,6	6,9	7,4	
Austria		3,3		5,4	5,3		7,1	
Azerbaidjan			1,4			1,2	1,3	
Bangladesh				1,1			1,7	

Sursa	EVS/WVS							SPAE
Anul	1981-1984	1989-1993	1994-1998	1999-2004	2005-2010	2010-2014	2017-2022	2024
Belarus		1,9	2,2	2,9	2,6	2,4	2,5	
Belgia	3,0	3,9		5,4	5,8			
Bolivia							3,3	
Bosnia și Herțegovina			1,9	2,0	1,7		1,8	
Brazilia		2,4	3,2		4,2	4,6	5,0	
Bulgaria		1,8	3,3	2,6	3,3		2,5	
Burkina Faso					1,8			
Canada	3,1	4,1		5,4	5,7		7,7	
Chile		1,8	3,3	4,0	4,9	5,7	5,0	
China		1,2	1,4	1,1	1,6	2,2	2,3	
Columbia			2,7		3,7	3,4	4,1	
Croația			4,0	2,4	2,4		3,3	
Cipru					3,2	4,0	3,9	
Cehia		4,4	6,9	5,5	5,0		6,5	
Danemarca	5,2	4,7		6,6	7,3		8,8	
Republica Dominicană			3,3					
Ecuador						2,9	3,7	
Egipt				1,0				
El Salvador			2,0					
Estonia		2,0	2,4	3,0	2,4	3,2	3,8	
Etiopia					1,5		1,6	
Finlanda	3,4	4,4	4,5	4,9	6,3		7,3	
Franța	3,2	3,9		5,3	6,0		6,8	
Georgia			1,6		1,1	1,2	1,4	
Germania	3,5	4,3	6,5	5,7	6,1	5,9	7,7	
Ghana					1,8	1,4		
Grecia				4,9	3,9		4,7	
Guatemala					3,1		3,7	
Haiti						3,4		
Hong Kong SAR					3,6	4,2	4,9	
Ungaria	1,4	2,7	3,5	1,4	3,6		3,8	
Islanda	3,3	5,4		7,2	8,3		9,0	
India		1,2	1,7	3,1	3,0	1,6		
Indonezia				1,1	1,3		1,6	
Iran				1,3	1,5		1,6	
Irak						1,7	2,3	
Irlanda	2,7	3,1		4,3	5,2			
Israel				4,9				
Italia	2,5	3,6		4,8	3,3		6,1	
Japonia	2,5	2,4	3,5	4,4	4,8	5,1	6,7	

Sursa	EVS/WVS							SPAE
Anul	1981-1984	1989-1993	1994-1998	1999-2004	2005-2010	2010-2014	2017-2022	2024
Iordania				1,1	1,0	1,3	1,3	
Kazahstan						2,2	2,2	
Kenya							3,0	
Kosovo					1,3			
Kuweit								
Kârgâzstan				1,8		1,9	1,5	
Letonia		1,8	2,9	1,9	2,4		3,3	
Liban						3,0	2,3	
Libia						1,9	1,1	
Lituania		1,4	1,9	1,9	2,0		2,8	
Luxemburg				5,9	6,3			
Macau SAR							5,3	
Malaezia					3,0	2,4	3,6	
Maldive							1,3	
Mali					2,9			
Malta		1,7		2,6	4,1			
Marea Britanie	3,4	3,5	5,2	4,9	5,6		7,6	
Mexic	2,3	2,9	2,9	3,6	4,5	4,2	4,4	
Mongolia							3,7	
Muntenegru			2,0	1,5	1,7		1,8	
Maroc						1,3	2,8	
Myanmar							1,7	
Țările de Jos	5,6	7,2		7,8	7,5	7,9	8,8	
Noua Zeelandă			4,7		5,4	5,9	7,3	
Nicaragua							3,3	
Nigeria		1,8	1,6	1,5		1,9	1,5	
Macedonia de Nord			1,7	1,9	2,0		2,2	
Cipru de Nord					2,1			
Irlanda de Nord	2,0	2,4		4,0	4,4		6,8	
Norvegia	3,6	4,1	5,7		7,4		8,4	
Pakistan				1,1		1,5	1,6	
Palestina						1,5		
Peru			3,4	2,6		3,7	2,8	
Filipine			3,8	3,9		4,5	4,5	
Polonia		1,8	2,8	2,9	2,9	3,6	4,0	
Portugalia		2,3		3,2	4,3		4,8	
Puerto Rico			2,8	3,5			5,6	
Qatar						1,3		
Republica Moldova			1,9	2,3	2,0			1,7
România		1,5	2,3	1,9	2,1	2,3	2,2	
Rusia		1,4	1,8	2,2	2,3	2,5	2,5	
Rwanda					1,5	1,5		

Sursa	EVS/WVS							SPAE
Anul	1981-1984	1989-1993	1994-1998	1999-2004	2005-2010	2010-2014	2017-2022	2024
Arabia Saudită				1,4				
Serbia			2,3	2,0	3,0		2,8	
Singapore				2,6		3,5	3,5	
Slovacia		3,3	5,3	4,9	5,1		5,1	
Slovenia		3,1	3,8	4,6	4,6	5,2	5,5	
Africa de Sud	2,3	2,3	2,6	3,2	3,0	4,2		
Coreea de Sud	2,2	1,6	2,1	2,8	2,8	3,3	3,2	
Spania	2,8	3,8	5,5	5,8	6,3	7,1	7,0	
Suedia	4,4	4,5	7,0	7,7	8,1	8,2	8,7	
Elveția		4,2	6,5		6,8		7,7	
Taiwan ROC			2,1		3,8	4,7	4,4	
Tadjikistan								
Tanzania				1,2				
Thailanda					3,1	2,9	4,3	
Trinidad și Tobago					1,9	1,7		
Tunisia						1,1	1,4	
Turcia		1,6		1,6	1,6	1,7	2,1	
Uganda				1,2				
Ucraina			2,0	2,3	2,0	2,5	2,6	
Statele Unite	2,4	3,1	3,7	4,8	4,6	5,4	6,2	
Uruguay			4,0		5,7	6,3	6,6	
Uzbekistan						1,6		
Venezuela			2,0	2,4			4,2	
Vietnam				1,7	1,9		5,6	
Yemen						1,5		
Zambia					2,6			
Zimbabwe				1,1		1,8	1,7	

Subiectul persoanelor LGBTQ+ a stârnit discuții aprinse în timpul focus-grupurilor. Majoritatea participanților au plasat persoanele LGBTQ+ la sfârșitul axei, spre anormal, menționând că simt față de acest grup emoții de respingere. Doar câțiva au plasat grupul LGBTQ+ la mijloc. Mai mulți participanți consideră că persoanele din categoria LGBTQ+ creează disconfort altor oameni, atunci când organizează mitinguri și parade. Ei le consideră extravagante și deranjante.

Mai mulți participanți au fost de părerea că persoanele LGBTQ+ pot face ce vor la ei acasă, dar să nu atragă atenția asupra lor și să nu încerce să se dea drept exemplu altor persoane. Unii au afirmat că nu s-ar opune ca să fie adoptate legi pentru minoritățile sexuale, care să le permită să aibă drepturi egale, întrucât aceștia sunt contribuabili la stat la fel ca și restul cetățenilor. Dar, acest lucru trebuie făcut fără a fi discutat prea mult public, pentru a nu agita restul cetățenilor. De exemplu, participanții nu și-ar dori ca persoanele LGBTQ+ să devină exemplu pentru copii.

Câțiva participanți au fost de părere că persoanele LGBTQ+ sunt normale, dacă sunt așa de la naștere. Totodată, nu sunt normale, dacă își doresc să se căsătorească sau să aibă dreptul de a înfia copii și dacă sunt persoane travestite și interacționează cu copii.

Unii și-au exprimat nemulțumirea că persoanele LGBTQ+ se îmbracă și se comportă vulgar și ieșit din comun, pentru a atrage atenția asupra lor. Alții au fost de părere că acest lucru se întâmplă doar la manifestațiile la care minoritățile sexuale solicită drepturi egale cu ceilalți.

Percepția comună despre grupul LGBTQ+ este că aceste persoane au tot dreptul să își trăiască viața așa cum doresc, fără ca cineva să le învețe ce să facă sau ce decizii să ia, dar să nu răspândească practicile și modelul comunității lor în societate.

Unii participanți cu dizabilitate au constatat că, datorită mediatizării în masă a existenței acestui grup și a promovării drepturilor LGBTQ+ în lume, persoanele tradiționaliste încep să se simtă neconfortabil și chiar discriminate. Dacă eu mă declar ca fiind bărbat, risc să discriminez pe cineva care nu se simte bărbat. Există percepția că se face exces de zel. LGBT, cine anume? Dacă travestiții, atunci mai la dreapta, la anormal.

[M2, refugiați ucraineni]

Ceea ce ține de LGBT, dacă ei merg la așa proteste, noi suntem așa, noi suntem o normă! Ei așa se poziționează? Personal, pentru mine, consider că nu este o normă. Norma este femeia și bărbatul.

[F3, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

Să zic așa: pe noi nu ne interesează tot ce ține de ei, ce fac ei, ce legi se fac pentru ei, ca să fie ok, atât timp cât pe noi nu ne afectează. Cam așa ar fi în linii generale. Să nu ni se impună nouă anumite chestii, care ar fi cumva pentru noi un disconfort.

[F5, public general]

Practic, colegul a început să zică exact ceea ce vreau să spun și eu. Ideea: atâta timp cât ei respectă limitele noastre și nu deviază, nu fac un abuz la educația noastră, pe care noi o avem de mii de ani, și nu ne creează nouă un disconfort careva... Pe noi nu ne interesează cei care au o altă orientare, ce fac ei în casa lor.

[F5, public general]

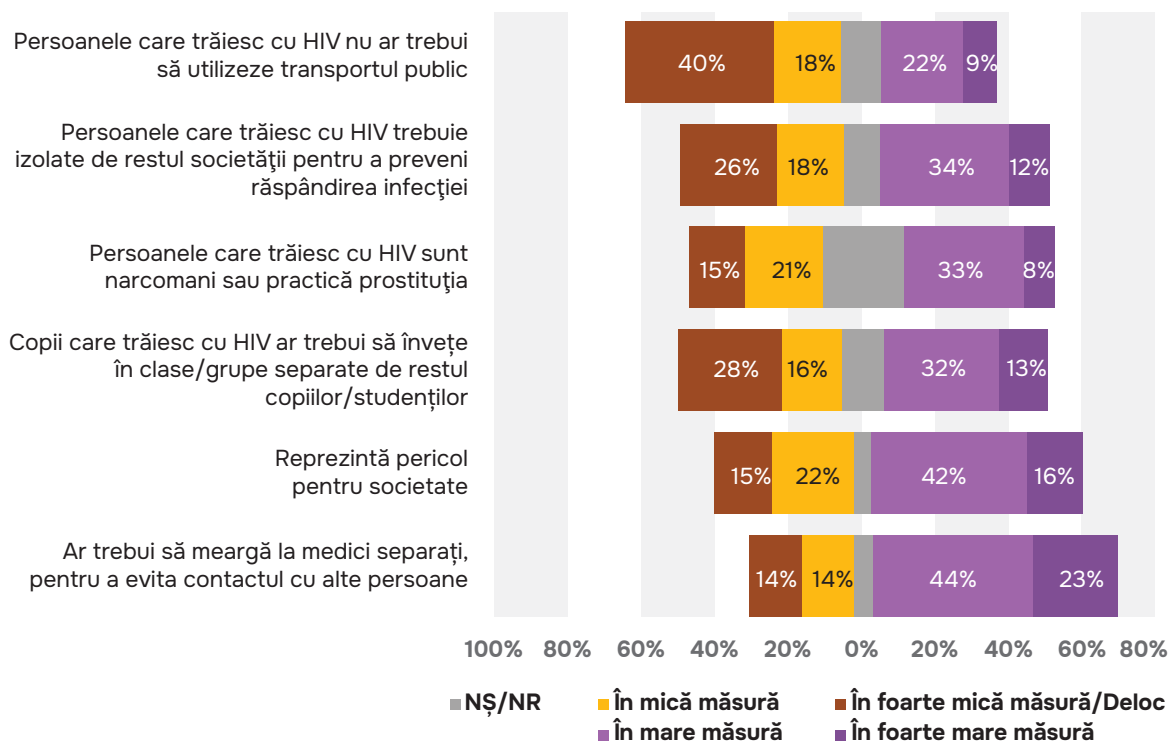
Nu-mi plac anumite exagerări la care s-a ajuns în anumite state, care au adoptat mai devreme. Li s-a oferit dreptul persoanelor de a manifesta liber, indiferent de orientare sexuală. De exemplu, dacă eu mă declar ca fiind bărbat, risc să discriminez pe cineva care nu se simte bărbat. La genul ăsta, să-ți alegi genul. Masculin, feminin, altul și încă câteva variante. Uneori, în anumite state, se ajunge la situația în care riști să nu te mai simți tu confortabil. Dacă tu te declari de un anumit gen sau ești femeie-bărbat, cumva indirect îi discriminezi și pe ei.

[M3, persoane cu dizabilități]

7.4. Persoanele care trăiesc cu HIV

Atitudinile față de persoanele care trăiesc cu HIV sunt mixte, la fel ca și în anul 2021. Față de SPAE 2021, modul în care au fost reformulate întrebările (Eroare! Fără sursă de referință.) scoate la iveală temerile populației. Afirmările despre riscul de infectare sunt, probabil, cele care determină majoritatea să considere că persoanele respective trebuie izolate de societate. În ce privește accesul la servicii: 2/3 (67%) consideră că persoanele care trăiesc cu HIV ar trebui să meargă la medici separați, iar puțin peste jumătate (58%) cred că acestea sunt un pericol pentru societate. Totuși, mai mult de jumătate (58%) cred că persoanele care trăiesc cu HIV ar putea folosi transportul public (dar este posibil ca formularea negativă a întrebării să distorsioneze răspunsul și, de fapt, majoritatea să fie împotriva utilizării transportului public de către persoanele care trăiesc cu HIV). Există echilibru și în opiniile privind accesul la școală al copiilor care trăiesc cu HIV (45% sunt pentru segregare școlară, 52% sunt pentru a frecventa aceleași școli) sau incriminării celor care au HIV ca fiind prostituați sau narcomani. Iese în evidență procentul mare al indecișilor (22% la ultima întrebare menționată, 10-11% la alte trei), ceea ce demonstrează necesitatea de informare în domeniu.

Figura 30. Atitudinile față de persoanele care trăiesc cu HIV, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord sau nu cu următoarele afirmații despre persoanele care trăiesc cu HIV?

Respondenții au fost solicitați să aleagă, pe o scală de 10 puncte, dacă „Statul nu trebuie să ofere asistență medicală persoanelor care trăiesc cu HIV” (valoarea 1) sau dacă „Persoanele care trăiesc cu HIV ar trebui să beneficieze de asistență medicală adecvată din partea statului” (valoarea 10). Majoritatea a susținut asigurarea asistenței medicale persoanelor care trăiesc cu HIV, media scalei fiind destul de ridicată: 8,5.

Perspectiva longitudinală a fost deja construită în Capitolul 6.3 (SScala distanței sociale), în care Tabelul 10 arată cum acceptarea, în calitate de vecin a persoanelor care trăiesc cu HIV, a oscilat, în ultimele trei decenii, între 15 și 35%, fără un pattern care să fie evident. În SPAE 2024, rata de acceptare este de doar 26%. Altfel spus, trei sferturi din populație nu își doresc să aibă persoane HIV pozitiv printre vecini. Comparația cu alte țări ale lumii plasează Republica Moldova între societățile cele mai puțin tolerante din acest punct de vedere.

Folosind itemii din Figura 30, s-a calculat un indicator de acceptare al persoanelor care trăiesc cu HIV de ⁵¹. **Analiza variației acestui indicator⁵² relevă câteva asocieri semnificative:**

- **femeile** acceptă mai ușor **persoanele care trăiesc cu HIV** decât bărbații ;
- **acceptarea crește** la cei care utilizează mai **frecvent internetul**;
- **etnicii bulgari sunt mai reticenți** decât cei români și moldoveni în a **accepta persoanele HIV pozitive**;
- **vorbitorii de română, rusă, ucraineană** sunt mai predispuși **să accepte persoanele HIV pozitive** decât o fac cei care declară că vorbesc acasă limba moldovenească;
- **acceptarea persoanelor care trăiesc cu HIV** scade, odată cu vârsta, fiind redusă mai ales la persoanele cu vârsta de peste 65 de ani;
- odată cu **creșterea nivelului de educație, crește și acceptarea.**

Majoritatea participanților la focus-grupuri au plasat persoanele care trăiesc cu HIV la „normal”. Doar câțiva participanți din grupul vorbitorilor de limbă rusă au plasat acest grup la mijloc, între „normal” și „anormal”.

În timpul focus-grupurilor, unii participanți s-au contrazis, punând în discuție modul prin care au fost infectate persoanele care trăiesc cu HIV: dacă au fost infectate din vina altor persoane sau dacă infectarea a fost din vina lor, ca urmare a acțiunilor pe care le-au făcut. În opinia lor, atitudinea oamenilor se formează în funcție de aspectele descrise mai sus: dacă au fost infectate ca urmare a acțiunilor proprii sunt priviți negativ, cu dispreț (de exemplu, droguri, acte sexuale cu parteneri de același sex); dacă din vina altor persoane (analize medicale, intervenții), atunci sunt priviți cu compătimire, milă. Pentru unii participanți, aceste două criterii stau la baza deciziei de încadrare a persoanelor care trăiesc cu HIV la normal sau anormal. Dacă au fost involuntar infectați, cu ce sunt ei vinovați? Dar dacă au făcut-o cu intenție și iresponsabilitate socială, din cauza anumitor dependențe, și au infectat pe alții, atunci nu este considerat ca fiind normal, acceptabil.

Unii participanți au menționat că majoritatea oamenilor nu cunosc despre specificul acestei infecții și își formează o idee în baza unor păreri nefondate, fără a verifica corectitudinea informației. Alții au recunoscut că și ei, la rândul lor, fac parte din această categorie de persoane. De aici apare și frica față de persoanele care trăiesc cu HIV, discriminarea, îndepărtarea.

Dacă el nu prezintă pericol, dacă el este o jertfă, o victimă... Și-a făcut un vaccin, și-a scos un dinte și s-a molipsit. Omul nu poartă nicio vină! Cei care, însă, duc o viață cu mod sexual aiurea...

[F1, persoane în etate]

51 Analiză factorială exploratorie, extracție cu maximum likelihood, KMO=0,847, toate comunalitățile sunt mai mari de 0,3, variația totală explicată este 51%, scree-plot-ul indică prezența unui singur factor.

52 Regresie multinivel, similară modelelor din celelalte secțiuni ale acestui raport.

Sunt persoane normale. Pur și simplu au o infecție care... Dacă o gestionează, e la fel ca orișicare infecție pe care oricine putem să o avem. Hepatita B, C, viroză sau nu știu. Dacă o gestionezi corect și nu intenționezi să infectezi în mod intenționat pe cineva, tu ești o persoană absolut normală.

[M3, persoane cu dizabilități]

Scriu că nu este periculos, dar undeva am o frică să mă aflu cu ei în preajmă.

[F4, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

Despre această boală nu s-a vorbit în detaliu și, probabil, din acest motiv oamenii au frică. Aici, în Chișinău, este așa o zi, a luptei împotriva HIV, dar puțin se vorbește.

[F3, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

Iarăși, depinde de unde a apărut boala, dacă a fost prin transfuzie de sânge, omul nu este vinovat. Sau viol. Iar dacă este un dependent, care din alegerile sale a ajuns la așa trai, atunci de ce să fie o normă?

[F1, refugiați ucraineni]

7.5. Grupurile etnice și lingvistice

Matricea relațiilor dintre grupurile etnice majore

Utilizând datele rezultate din aplicarea scalei distanței sociale (Capitolul 6.3. Scala distanței sociale) poate fi întocmită o matrice a apropierii dintre grupurile etnice. Primul tip de analiză este legat de contactul cu alte grupuri etnice. Tabelul 13 include aceste cifre, care trebuie tratate cu precauție, deoarece sunt estimate pe grupuri relativ mici de respondenți.

Numărul mediu de contacte între grupuri etnice este mai degrabă redus. Cifrele sunt mici și în ceea ce privește contactele din interiorul grupului etnic. Doar bulgarii și găgăuzii construiesc rețele mai ample, de tip bonding (în interiorul grupului).

Moldovenii nu menționează contacte intense cu niciun grup etnic.

Românii tind să aibă contacte cu ucrainenii și rușii (în medie 0,8 contacte cu ucrainenii, 0,7 contacte cu rușii), dar și ucrainenii și rușii raportează contacte ceva mai puțin frecvente cu românii (0,5 contacte fiecare), chiar dacă sunt apropiate numeric de cele raportate de români.

Tabelul 13. Matricea aproprierii sociale pe grupuri etnice

		Număr mediu de tipuri de contact cu...:				
		Români	Ucraineni	Ruși	Găgăuzi	Bulgari
Etnia	moldovean	0,6	0,5	0,8	0,3	0,2
	român	1,7	0,8	0,7	0,3	0,2
	ucrainian	0,5	1,2	2,4	0,7	0,4
	rus	0,5	1,8	1,6	0,5	0,3
	găgăuz	0,3	0,9	1,6	3,6	0,8
	bulgar	0,3	0,9	1,4	1,6	3,2

Numărul maxim de tipuri de contacte este 4 (familie, rude, prieteni, cunoștințe). Numărul minim este 0.

Grupurile cele mai apropiate unul de celălalt sunt ucrainenii și rușii.

Găgăuzii și bulgarii raportează interacțiuni cu ucrainenii, dar mai ales cu rușii. Din nou însă, reciproca nu este adevărată, doar ucrainenii raportează contacte cu găgăuzii și nu cu bulgarii, iar rușii nu raportează interacțiuni cu niciuna dintre cele două grupuri etnice.

■ Etnici roma

Atitudinile față de etnicii roma sunt comune în analizele din Europa⁵³. Grupul etnic este, de regulă, subiect de discriminare și, prin urmare, atrage atenția tuturor.

Analizând rezultatele scalei distanței sociale, la fel ca și în subcapitolul anterior, se observă că doar 20% din eșantion raportează contacte cu etnici romi, iar indicatorul descris în Tabelul 13, pentru relațiile dintre grupuri, arată că niciun grup etnic nu interacționează frecvent cu romii: pentru toate grupurile din tabel, indicatorul de apropiere cu romii ia valori între 0,2 și 0,4, adică aproape de lipsă de contact. Fără îndoială, ponderea redusă a grupului romilor în totalul populației Republicii Moldova poate explica această lipsă de contact.

Similar cazului altor grupuri minoritare, respondenții au oferit atribute pe care le asociază romilor, dintr-o listă predefinită, care includea 13 atribute negative, 12 pozitive și 5 neutre:

- **(N) NEGATIVE:** agresivi, anormali, cerșetori, hoți, iresponsabili, leneși, lipsiți de logică, mincinoși, murdari, needucați, periculoși, profitori, proști;
- **(P) POZITIVE:** adaptabili, bogați, buni la suflet, civilizați, curajoși, muncitori, plăcuți, primitivi, respectuoși, stârnesc mila, talentați, veseli;
- **(E) NEUTRE:** diferiți, discriminați, normali, săraci, vorbăreți.

53 Kende et al., 2021; Kende, Hadarics, & Láštiová, 2017; Sam Nariman et al., 2020; Servidio, Musso, Bartolo, & Costabile, 2020; Visintin, Green, Pereira, & Miteva, 2017.

Pentru analiză, s-a procedat ca și în cazul persoanelor cu dizabilități sau al persoanelor LGBTQ+. Mai întâi, s-au analizat atributele cel mai frecvent atribuite romilor, iar apoi s-a calculat un scor de reprezentare a acestora. Este important de reamintit că acest scor variază de la -1 la +1, valorile negative indicând preponderanța unor atribute negative. În cazul romilor, scorul ia valoarea -0,23, similară celei pentru persoane LGBTQ+ și arată respingerea romilor de către populația generală. Deoarece atributele dominante sunt negative, rezultatul nu putea fi altul: 40% din eșantion a indicat ca atribut „cerșetori”, 22% „hoți”, 18% „mincinoși”, 13% „agresivi” și tot 13% „leneși”. Topul este completat de „diferiți” (27%), bogați (19%) și „buni la suflet” (12%).

Figura 31. Definirea consensuală a romilor, SPAE 2024, Q-Sort methodology

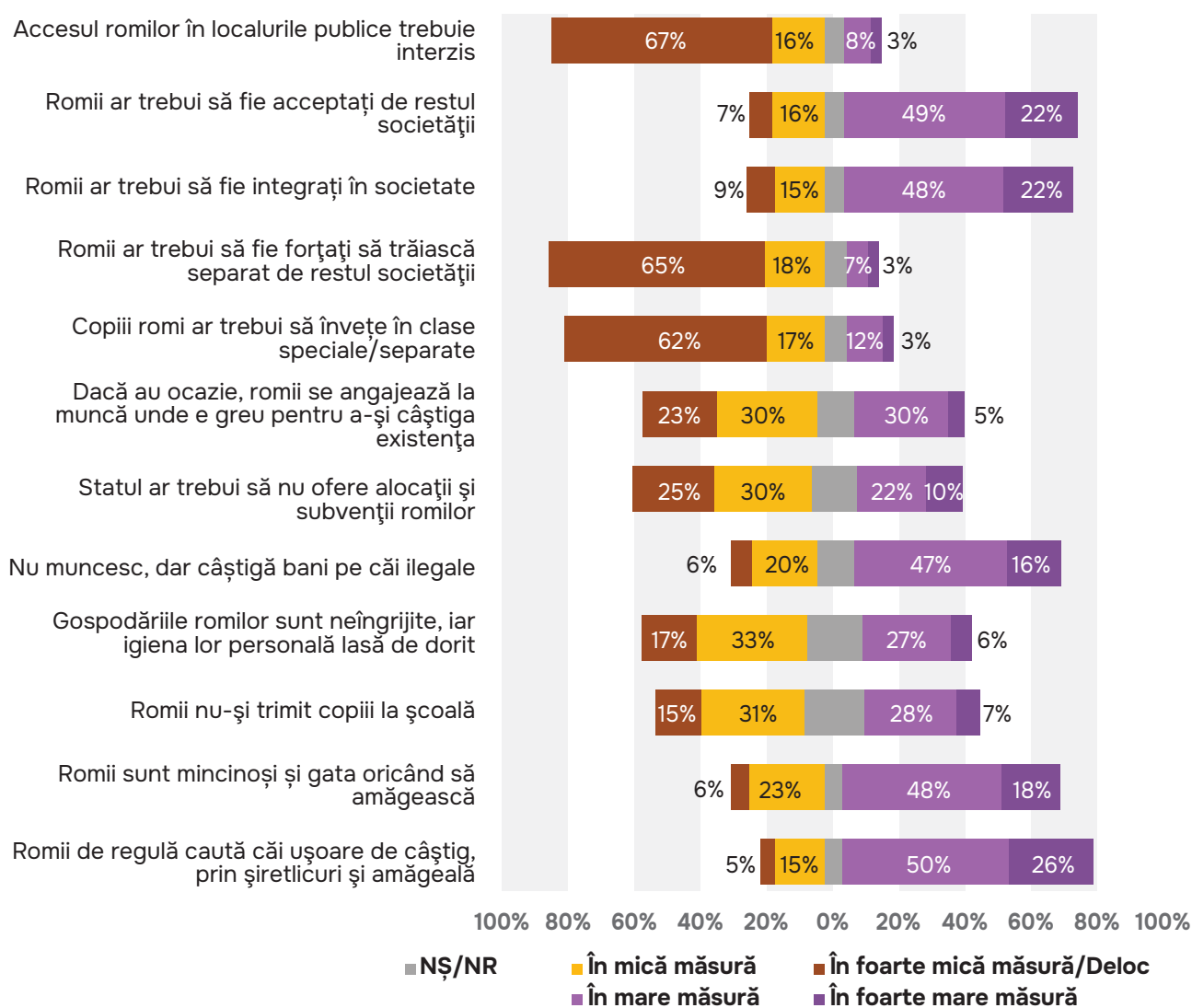
Participanții la sondaj au răspuns la întrebarea: „Pe care dintre următoarele atribute le asociați cu „romii din Republica Moldova”?”. Ei au putut alege maxim trei variante dintr-o listă predefinită. 4% nu au răspuns. În grafic, dimensiunea fiecărui atribut este proporțională cu ponderea celor care au ales atributul respectiv.

Ca și în secțiunile anterioare, s-au analizat diferențele dintre grupuri în ce privește modul de atribuire a caracteristicilor romilor. Au fost identificate câteva diferențe semnificative:

- există o ușoară asociere între **încrederea în oameni** și **atitudinile pozitive față de romi** ($p < 0.10$);
- există (surprinzătoare) ușoară **asociere negativă** între cei care susțin **redistribuirea și atitudinea față de romi** ($p < 0.10$);
- **vorbitorii de găgăuză** sunt semnificativ **mai reticenți față de romi** decât cei ce vorbesc acasă limba moldovenească;
- **atitudinile negative sunt mai puternice** la **cei mai puțin educați** (care au absolvit cel mult gimnaziu) și la cei mai educați (care au absolvit universitate), fiind mai puțin pregnante la absolvenții de liceu.

Opiniile mai detaliate despre romi din Figura 32 reconfirmă stereotipul negativ care le este atribuit: sunt „puși pe înșelat și furat”, dar lasă loc de discuție în privința igienei (unde părerile sunt împărțite). Sunt respinse ideile de segregare, fiind sprijinită mai degrabă desfășurarea programelor de integrare în societate.

Figura 32. Atitudinile față de persoanele roma, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord cu următoarele afirmații despre persoanele de etnie romă?

Majoritatea participanților la discuțiile de grup au plasat persoanele de etnie roma la „normal”. Doar vorbitorii de limba rusă i-au plasat la „anormal”. În opinia majorității, romii sunt aceleași persoane ca și restul cetățenilor, sunt oameni. Din cauza unor stereotipuri, participanții susțin că romii sunt percepuți de către societate ca fiind cerșetori, hoți, leneși, murdari. În ultima perioadă, participanții au observat un interes al comunității romilor de a încadra copiii în școli, de a face studii, de a se angaja în câmpul muncii. Chiar dacă majoritatea participanților consideră romii ca fiind normali, aceștia recunosc că încă există în societate stereotipuri despre romi, majoritatea oamenilor care interacționează cu ei sunt prudenți, îi țin la distanță, îi etichetează.

Participanții au menționat că romii sunt la fel ca toți oamenii, iar unii dintre ei sunt educați, culți, corecți, sinceri, harnici, vorbitori de limbă rusă, dar oricum au frică față de ei și neîncredere. Aceștia își amintesc din copilărie fraze în care romii erau pomeniți de rău, în care erau amenințați că îi vor fura etc. Totodată, din cauza romilor cerșetori și a actelor de furt pe care unii dintre ei le comit, oamenii au tendința să generalizeze, ceea ce a dus la distanțarea socială față de ei.

Același om ca și mine!

[M1, public general]

Eu am o întrebare pentru toți. De exemplu, eu înțeleg că romii sunt și ei oameni, au drepturi ca și toți, dar eu am o mare temere față ei, nu am încredere în ei din copilărie. Sunt romi care au ocupații culturale, dar cei care trec pe stradă, eu nu aș lăsa geanta, aș fi cu atenție. Ca oameni, au drepturi, dar personal nu am încredere în ei.

[M2, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

Susțin, din copilărie părinții spun despre romi, că iată acolo nu te duce că ei te vor fura. Înțeleg că în societate ei pot fi așa ca toți, dar în subconștient am temeri aparte.

[M1, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

Toți au o frică de romi, chiar și vânzătorii au această frică. Ca să nu-l mintă sau să-l blesteme. Pentru că ei singuri și-au făcut aceasta. Nu am văzut un rom să ajute pe cineva, ei toți sunt așa de... nu!

[F3, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

Este o normă, minoritate, o naționalitate la fel ca turcii, evreii, tătarii etc.

[F4, refugiați ucraineni]

■ Persoane care nu vorbesc limba de stat

Persoanele care nu vorbesc limba de stat sunt definite în culori mixte, fără a avea o caracteristică dominantă puternică (Tabelul 14).

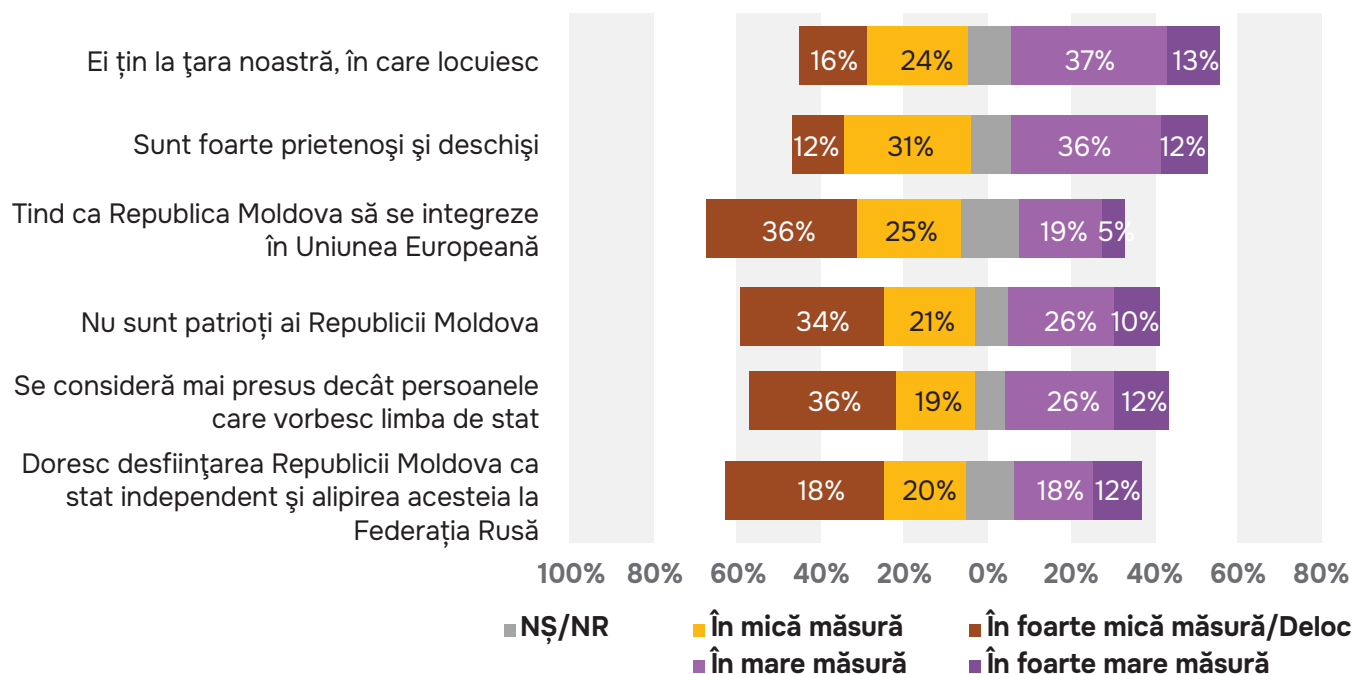
Tabelul 14. Atributele asociate cu cei care nu vorbesc limba de stat, SPAE 2024, Q-sort methodology

Atribute	Procent
Ambițioși	14%
Cumsecade	16%
Delăsători	6%
Educați	11%
Egoiști	15%
Indiferenți/Reci	22%
Leneși	15%
Needucați	12%
Nerespectuoși/Nu ne stimează	22%
Normali (oameni obișnuiți)	31%
Nu vor să învețe limba de stat	41%
Orgolioși	11%
Străini/Venetici	9%

Participanții la sondaj au răspuns la întrebarea: „Pe care dintre următoarele atribute le asociați cu persoanele care nu vorbesc limba de stat a Republicii Moldova?”. Ei au putut selecta 0, 1, 2 sau 3 (maxim) răspunsuri.

Răspunsurile din Figura 33 relevă o varietate de opinii, care oscilează între apreciere și respingere. Situația este aproape neschimbată față de SPAE din 2021.

Figura 33. Opiniile despre persoanele care nu vorbesc limba de stat, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord cu următoarele afirmații despre persoanele care nu vorbesc limba de stat a Republicii Moldova?

Utilizând itemii din Figura 33, s-a calculat scorul de atitudini față de cei care nu vorbesc limba de stat. Scorul opune itemii pozitivi (sunt prietenoși, iubesc țara) cu cei care nu sunt favorabili Republicii Moldova (nu sunt patrioți, se consideră mai presus, doresc fuziunea cu Rusia)⁵⁴. Analizând variația scorului, s-a constatat că⁵⁵:

- **etichetările negative** ale celor care nu vorbesc limba de stat sunt asociate cu **poziționarea pro-europeană**;
- **atitudinile devin mai favorabile** în cazul respondenților **care vorbesc astăzi, acasă, altă limbă decât în copilărie**;
- **atitudinile negative au o tendință mai mare de apariție** la **cei care vorbesc acasă limbile moldovenească, română, bulgară sau găgăuză** față de cei care vorbesc limba rusă;
- **vorbitorii de română sunt mai critici** decât cei ce vorbesc moldovenește;
- **atitudinile negative cresc**, ca intensitate, **odată cu vârsta**, sunt mai mici la cei care au absolvit liceul;
- persoanele care se plasează **la stânga spectrului politic sunt mai critice** decât cele care se plasează la centru.

Cei care au participat la discuțiile de grup au considerat că persoanele care locuiesc într-un stat și nu cunosc limba oficială sunt trecute la „anormalitate”. Necunoașterea limbii

54 Itemul despre UE nu face parte din aceeași dimensiune, după cum o arată analiza factorială exploratorie. După excluderea acestuia, toate comunalitățile sunt peste 0,2.

55 Regresie multinivel, similară celor din restul capitolelor acestui raport.

înseamnă lipsă de respect față de țara gazdă și față de ceilalți cetățeni. Unii participanți au dat drept exemplu moldovenii care pleacă în alte țări la muncă și învață limba, chiar dacă nu locuiesc acolo permanent. În opinia unor participanți din grupul refugiaților ucraineni, fiecare persoană poate decide în ce limbă să vorbească acasă, în anturajul său, însă atunci când interacționează cu structurile statului, trebuie să se supună regulilor și să vorbească limba de stat. În plus, nu poți pretinde că ești cetățean al acestei țări, odată ce ai trăit o viață aici și nu cunoști limba de stat.

Participanții s-au arătat deranjați de faptul că ei trebuie să treacă la limba rusă cu vorbitorii de limbă rusă, care locuiesc de mult timp în Republica Moldova, în loc să fie invers. Există percepția că unii vorbitorii de limbă rusă iau în derândere persoanele care vorbesc cu ei în limba română. Participanții consideră că, atât timp cât societatea va agreea acest comportament, fenomenul nu va dispărea, ci dimpotrivă, se va amplifica.

În acest context, refugiații ucraineni, care învață limba română și depun efort să o vorbească, au toată aprecierea participanților. Grupul persoanelor vorbitoare de limbă rusă au plasat această categorie la „normal”. Ei consideră că fiecare e în drept să decidă limba pe care să o vorbească, mai ales în situația în care, în Republica Moldova, datorită istoriei, majoritatea oamenilor înțeleg și vorbesc limba rusă. În plus, câțiva vorbitori de limbă rusă se simt discriminați din cauza faptului că, atunci când interacționează cu diverse instituții, le sunt înmânate/eliberate acte doar în limba română.

Dar noi ne stăruim ca să vorbim tot și să le spunem noi, calicit și în limba rusă, și în limba engleză. Ei nu se străduie să învețe limba noastră.

[F5, persoane în etate]

Ei încă râd, te iau în zeflema.

[M5, persoane în etate]

De un stat în primul rând. De o țară. Eu dacă mă duc în Italia, Franța sau nu știu unde, trebuie să vorbesc limba lor, că eu mă duc la muncă, să zicem, două luni. Dar el e născut aici, mă scuzi! Ești născut – stimează țara! Stimează-mă pe mine, aproapele tău. Și atât.

[M2, public general]

Mă scuzați, dar înțelegeți că acești oameni suntem noi? Sunt eu, sunteți voi, oamenii care nu vorbesc limba de stat. Cum putem fi plasați mai jos de normă?

[F1, persoane discriminate în baza criteriului de limbă vorbită]

Nu este normă. Dacă te-ai născut și trăiești aici, ești obligat să înțelegi și să vorbești limba de stat. Dacă în familie vorbești limba rusă sau altă limbă, atunci în instituțiile de stat ești obligat să vorbești limba de stat. Toate actele se îndeplinesc în limba de stat, asta este o normă, la noi e la fel.

[M4, refugiați ucraineni]

Dacă locuiești în țara aceasta, este alegerea ta dacă vrei tu sau nu să cunoști această limbă, dar eu cred că oamenii care lucrează în instituțiile de stat sunt obligați să cunoască limba de stat. Dar să impui pe cineva nu cred că este corect. Cred că oamenii singuri ar trebui să vrea, să își stimeze țara lor, limba lor. Pentru că, odată ce nu cunoști limba, te marginalizezi. Și trăiești într-o lume tare îngustă.

[M2, refugiați ucraineni]

7.6. Atitudinile față de foști deținuți

Categoria foștilor deținuți a provocat participanții la focus-grupuri la discuții intense. Unii cred că aceștia sunt persoane obișnuite, ca toți ceilalți, având în vedere faptul că și-au ispășit pedeapsa. Alții consideră că, chiar dacă sunt persoane obișnuite, cu drepturi și obligații, foștii deținuți trebuie abordați cu prudență. Există percepția că, dacă a călcat strâmb o dată, poate să repete acțiunile din trecut. Câțiva participanți cunosc foști deținuți și chiar au relații de prietenie cu ei. În opinia lor, aceștia nu diferă cu nimic de ceilalți prieteni pe care îi au, ba din contra, se deosebesc prin pofta de viață și dorința de a face bine. Participanții au presupus că acest lucru se datorează experiențelor neplăcute trăite în detenție la care nu mai doresc să revină.

Câțiva participanți cu dizabilități și cei din grupul refugiaților simt frică și neîncredere față de foștii deținuți. Acest lucru este cauzat de mediatizarea cazurilor în care foști deținuți continuă să încalce legea și să comită infracțiuni.

Majoritatea participanților au relatat că atitudinea față de foștii deținuți și-o formează în funcție de infracțiunile comise: dacă au fost judecați pentru acte de corupție (mită) sau au furat lucruri nesemnificative (o găină, de exemplu) sunt acceptați și au o atitudine mai degrabă neutră, însă dacă au fost judecați pentru crime, acte de viol sau alte infracțiuni grave - nu sunt acceptați. Un alt criteriu în baza căruia își formează atitudinea față de foștii deținuți este și recunoașterea faptei comise de către infractori, conștientizarea celor făcute și dorința de răscumpărare a vinei.

Și-au ispășit pedeapsa, dar oricum sunt cu ochii pe dânșii.

[F3, public general]

Depinde și ce au săvârșit în trecut. Sunt care au venit pentru acte de corupție sau pentru că au furat o găină sau un porc. Dar sunt persoane care au săvârșit încălcări cu brutalitate, cu agresivitate. Cumvaăștia sunt mai, nu știu... Cel puțin, eu am frică față de persoane care au în palmaresul lor un comportament agresiv, din cauza cărora cineva a suferit fizic.

[M3, persoane cu dizabilități]

Foștii deținuți sunt deja oamenii care și-au ispășit pedeapsa și sunt cetățeni ca și ceilalți. Mai aproape de normă. Sunt oameni care fac intenționat anumite acțiuni și nimeresc pentru asta la pușcărie și alții care nu au făcut-o intenționat, o anumită acțiune și vor o viață socială după asta. A conștientizat greșeala sa; și-a răscumpărat vina și deja are dreptul să își trăiască viață normală.

[F4, refugiați ucraineni]

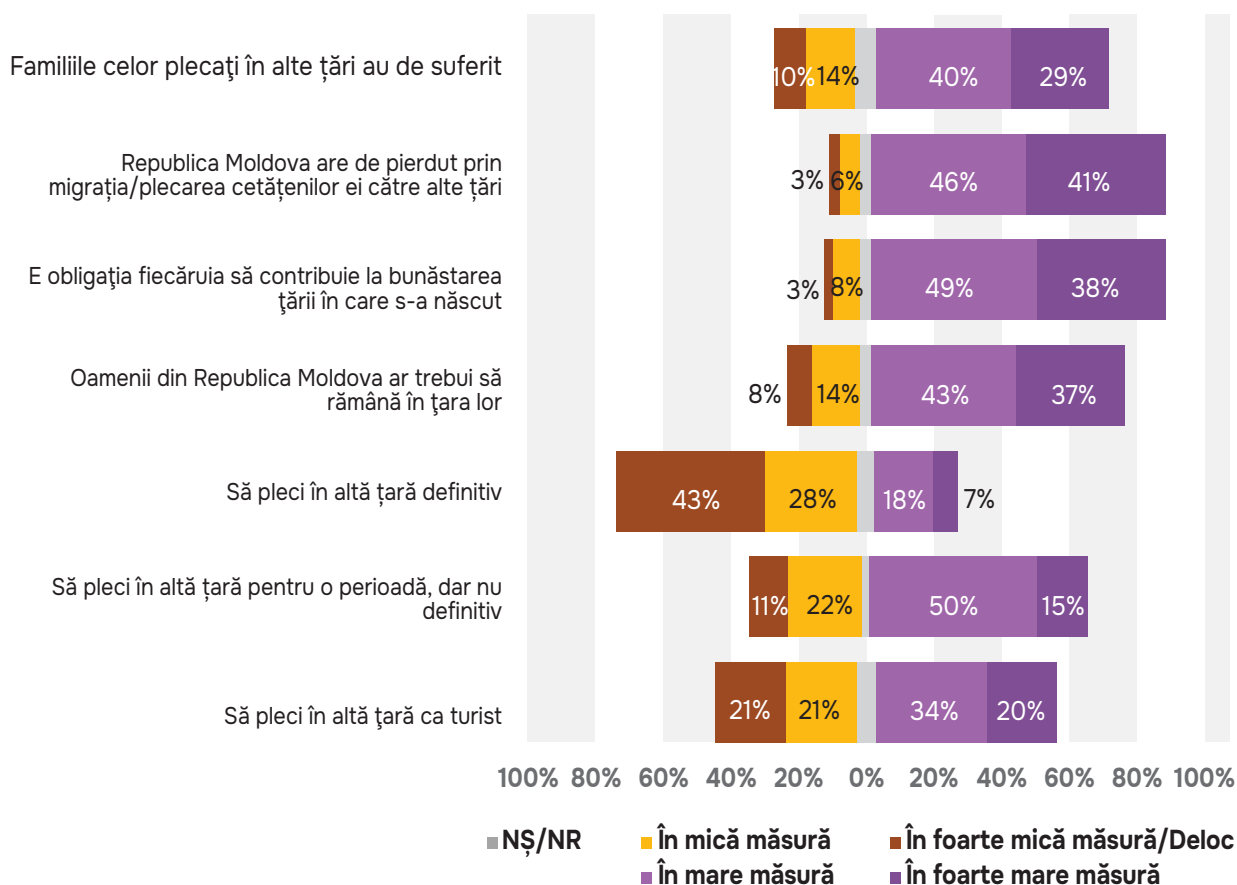
7.7. Atitudinile față de migrație și migranți

Atitudini față de emigrare și emigranți

Un domeniu puțin studiat în lume⁵⁶, dar extrem de relevant pentru Republica Moldova, sunt atitudinile față de emigranți și emigrare. SPAE folosește un pachet de itemi dezvoltat de echipa românească a EVS/WVS.

Datele din Figura 34 arată o atitudine de ansamblu negativă față de migrația definitivă, inclusiv turismul este pus sub semnul întrebării (54% îl acceptă, 42% îl resping, probabil, și din cauza lipsei de resurse financiare în acest sens). Doar migrația temporară este acceptată: 65% dintre respondenți sunt de acord cu plecatul în altă țară, dar nu definitiv, dar și aici sunt rațiuni de ordin economic.

Figura 34. Atitudinile față de emigrare și emigranți, SPAE 2024 - Iată câteva opinii despre emigrarea în altă țară. Vă rugăm să ne spuneți cât de justificat credeți că este...?

Datele echivalente pentru România arată că respondenții SPAE 2024 sunt mai deciziși în a respinge migrația.

56 Abdelaaty & Steele, 2022; Michel & Blatter, 2021; Nyíri, 2020

Analiza datelor pentru Republica Moldova scoate în evidență doi factori importanți, care explică rezultatele din Figura 34: un factor asociat cu consecințele plecării și alt factor de orientare spre plecare în sine⁵⁷. Analiza răspunsurilor pentru cel de-al doilea factor⁵⁸ a scos în evidență că:

- **pro-europenii sunt mai favorabili emigrării;**
- **atitudinea favorabilă emigrării scade, odată cu vârsta,** persoanele în etate sunt mai împotriva oricărei forme de emigrare;
- **cei orientați spre redistribuire mai ridicată sunt împotriva emigrării.**

■ Atitudini față de imigrare, imigranți și refugiați

Spre deosebire de atitudinile față de emigrare, cele față de imigrare și imigranți constituie un domeniu extrem de studiat în lume, în general, și în Europa, în particular⁵⁹. SPAE 2024 a preluat un set de itemi din Eurobarometru și, astfel, pot fi observate atitudinile moldovenilor față de imigrare.

Figura 35. Atitudinile față de imigrare, SPAE 2024 - Vă propun să vă gândiți la oameni care vor să vină să locuiască și/sau să lucreze la noi, în Republica Moldova. Vă rog să îmi spuneți, în funcție de locul de unde provin migranții, dacă astfel de imigrare constituie mai degrabă o problemă sau o oportunitate?

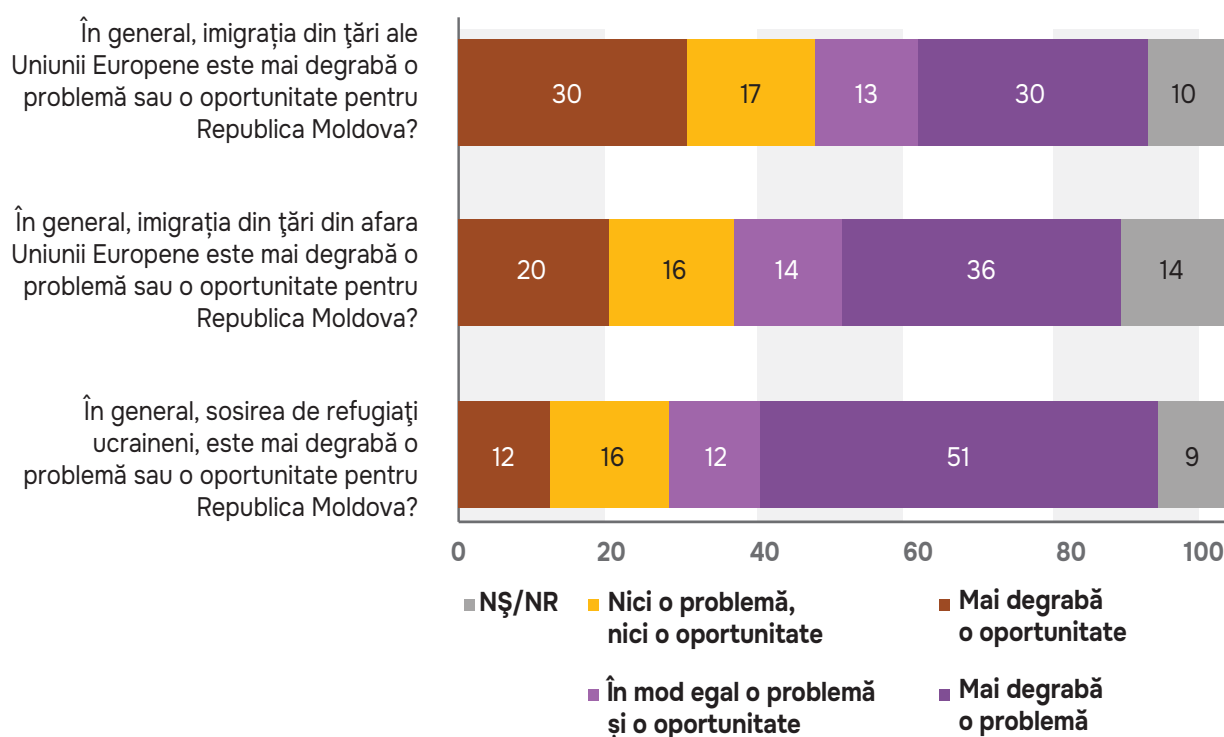

Figura 35 prezintă situația în care imigrarea este, în general, respinsă, dar cea provenită din UE este sub semnul întrebării: nu există asupra ei reprezentări dominante, care să spună că ar fi bună sau rea.

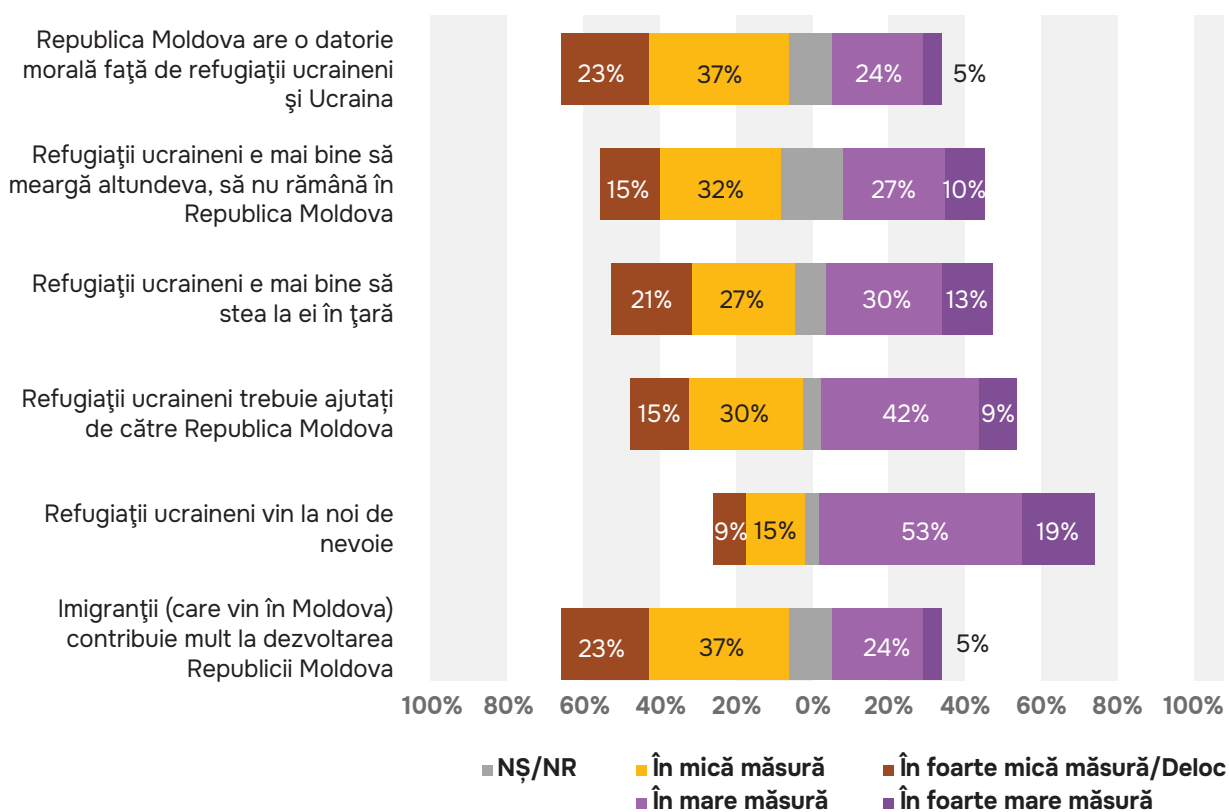
57 Cei doi factori, extrasi folosind maximum likelihood cu rotație EQUAMQX, în analiza factorială exploratorie, explică 41% din variata totală. KMO=0,701, toate comunalitățile sunt mai mari de 0,2.

58 Regresie multinivel, precum în toate celelalte capitole.

59 Abdelaaty & Steele, 2022; Ceobanu & Escandell, 2010; De Coninck, 2020; Ferrin, Mancosu, & Cappiali, 2020; Fussell, 2014; Hainmueller & Hopkins, 2014; O'rourke & Sinnott, 2006; Vogt Isaksen, 2019; Bogdan Voicu, Rusu, & Comșa, 2022.

Figura 36 analizează opiniile despre rolul imigranților în general, dar și atitudinile față de refugiații ucraineni. Se confirmă atitudinea negativă față de imigranți și o poziționare medie rezervată, mai mult spre negativ, față de primirea refugiaților ucraineni.

Figura 36. Rolul imigranților, SPAE 2024 - În ce măsură sunteți de acord sau nu cu următoarele afirmații despre oameni care vor să vină să locuiască și/sau să lucreze la noi, în Republica Moldova?

SPAE 2024 a întrebat respondenții și ce cred că ar trebui să facă Republica Moldova în privința refugiaților. 37% spun că trebuie acceptați toți refugiații, 21% - să accepte majoritatea, 23% - să accepte doar câțiva, 13% - să nu accepte niciunul, 7% au evitat să răspundă.

În plus, 20% cred că Guvernul Republicii Moldova tratează refugiații mult mai bine decât pe proprii cetățeni, 43% - mai bine, 24% - la fel, 4% - mai rău, 1% - mult mai rău, iar 10% au evitat să răspundă.

Analizând ultimele două întrebări menționate și unii itemi din Figura 36, a fost construit un indicator sintetic de atitudini față de refugiați⁶⁰:

- atitudinea față de refugiați este **mai favorabilă** la respondenții **care au încredere în oameni**;
- **etnicii moldoveni acceptă mai ușor primirea refugiaților** decât cei ruși;
- persoanele care **vorbesc acasă limbile rusă sau bulgară sunt mai deschise față de refugiați** decât vorbitorii de limbă moldovenească;

60 Analiză factorială, maximum likelihood, KMO=0,751, toate comunalitățile sunt mai mari de 0,1, variația explicată este 32%.

- atitudinea față de refugiați **este ușor mai favorabilă** la cei care **au o reprezentare mai bună asupra stării societății**;
- atitudinea față de refugiați **este mai favorabilă** la **persoanele pro-europene**;
- atitudinea față de refugiați este **mai puțin favorabilă** la cei care au absolvit cel mult gimnaziul;
- atitudinea **este mai favorabilă** în **regiunea de Nord** față de cea de Sud;
- atitudinea **este mai favorabilă** la **centrul poziționărilor politice** decât la stânga;
- atitudinea față de **refugiați** și cea față de **emigrare sunt asociate între ele**.

Toți participanții din toate grupurile au plasat refugiații ucraineni la „normal”. În opinia lor, aceștia sunt la fel ca și restul cetățenilor, diferă doar statutul pe care îl au în acest moment. În plus, mulți dintre ei s-au conformat regulilor din Republica Moldova și depun eforturi de a se integra aici, inclusiv învață limbii de stat. Acest aspect este de apreciat, întrucât denotă respect față de țara gazdă și recunoștință pentru ajutorul pe care îl primesc. Chiar dacă unii refugiați dau dovadă de un comportament mai arogant sau declară nemulțumire față de unele servicii, participanții trec cu vederea aceste momente, luând în considerare situația în care se află aceștia. Mai mult decât atât, refugiații consideră că cetățenii moldoveni trebuie să-i accepte, iar statul să creeze și să faciliteze condițiile de adaptare și integrare socială. Participanții empatizează cu refugiații și simt un sentiment de tristețe, atunci când se gândesc la ei. Cu toate acestea, unii vorbitori de limbă rusă consideră „anormal” faptul că refugiații ucraineni se plimbă pe străzile din Republica Moldova în mașini de lux și stau pe spatele țării, consumând din bugetul statului moldovean.

Eu, din câte știu, foarte mulți dintre ei au venit, s-au refugiat și s-au angajat în câmpul muncii. Și chiar mulți umblă la lecții serale, pentru a învăța limba română. Adică, cum să nu-l pui la normal, că el a venit în alt stat...?

[M2, public general]

Sentiment de suferință, empatie, dar nu pentru cei care se plimbă cu mașini luxoase.

[F3, persoane discriminate]

Din punct de vedere al cauzei care i-a determinat să părăsească țara, atunci aceasta nu este o normă social-politică. Dar că societatea ar trebui să accepte asta și să întindă o mână de ajutor, să creeze condiții de adaptare și integrare socială, atunci asta este o normă.

[F4, refugiați ucraineni]

8. LISTA REFERINȚELOR CITATE

- [imas]. (2021). **Studiu privind percepțiile și atitudinile față de egalitate** Retrieved from Chișinău:
- Abbott, P., Wallace, C., & Sapsford, R. (2016). **The decent society: Planning for social quality**: Routledge.
- Abdelaaty, L., & Steele, L. G. (2022). Explaining attitudes toward refugees and immigrants in Europe. **Political Studies**, **70**(1), 110-130.
- Arts, W. (2011). **Studia Sociologia**, **LVI**(1), 7.
- Bean, C., & Papadakis, E. (1998). A comparison of mass attitudes towards the welfare state in different institutional regimes, 1985–1990. **International Journal of Public Opinion Research**, **10**(3), 211-236.
- Blau, P., & Schwartz, J. (2018). **Crosscutting social circles: Testing a macrostructural theory of intergroup relations**: Routledge.
- Blau, P. M. (1977). A macrosociological theory of social structure. **American Journal of Sociology**, **83**(1), 26-54.
- Blekesaune, M., & Quadagno, J. (2003). Public Attitudes toward Welfare State Policies: A Comparative Analysis of 24 Nations. **European Sociological Review**, **19**(5), 415-427.
- Bogardus, E. S. (1933). A social distance scale. **Sociology & Social Research**.
- Bordalo, P., Coffman, K., Gennaioli, N., & Shleifer, A. (2019). Beliefs about gender. **American Economic Review**, **109**(3), 739-773.
- Castles, S. (2002). Migration and community formation under conditions of globalization. **International Migration Review**, **36**(4), 1143-1168.
- Ceobanu, A. M., & Escandell, X. (2010). Comparative analyses of public attitudes toward immigrants and immigration using multinational survey data: A review of theories and research. **Annual Review of Sociology**, **36**, 309-328.
- Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității din Moldova, OHCHR Moldova, & UNDP Moldova. (2015). **Studiu privind percepțiile și atitudinile față de egalitate în Republica Moldova**. Retrieved from Chișinău:
- De Coninck, D. (2020). Migrant categorizations and European public opinion: Diverging attitudes towards immigrants and refugees.
- (9), 1667-1686.
- De Haas, H., Castles, S., & Miller, M. J. (2019). **The age of migration: International population movements in the modern world**: Bloomsbury Publishing.
- Delhey, J., Newton, K., & Welzel, C. (2011). How general is trust in “most people”? Solving the radius of trust problem. **American Sociological Review**, **76**(5), 786-807.
- Dragoman, D. (2006). Equality, Trust and Tolerance: How Sense of Equality Affects Social Tolerance in Romania. **Studia Politica. Romanian Political Science Review**, **6**(2), 449-466.
- Dutta, N., Giddings, L., & Sobel, R. S. (2022). Does trust always help gender role attitudes? The role of individualism and collectivism. **Social Indicators Research**, 1-30.
- Ellemers, N. (2018). Gender stereotypes. **Annual Review of Psychology**, **69**, 275-298.
- Feigenbaum, E. A., & Simon, H. A. (1962). A theory of the serial position effect. **British Journal of Psychology**, **53**(3), 307-320.
- Ferrín, M., Mancosu, M., & Cappiali, T. M. (2020). Terrorist attacks and Europeans’ attitudes towards immigrants: An experimental approach. **European Journal of Political Research**, **59**(3), 491-516.

- Frunză, M., & Voicu, B. (1997). **Statul și țăranul român**: bogdanvoicu.home.ro.
- Fussell, E. (2014). Warmth of the welcome: Attitudes toward immigrants and immigration policy in the United States. **Annual Review of Sociology**, **40**, 479-498.
- Gaspard, H., Dicke, A.-L., Flunger, B., Schreier, B., Häfner, I., Trautwein, U., & Nagengast, B. (2015). More value through greater differentiation: gender differences in value beliefs about math. **Journal of Educational Psychology**, **107**(3), 663.
- Hainmueller, J., & Hopkins, D. J. (2014). Public attitudes toward immigration. **Annual review of political science**, **17**, 225-249.
- Huber, R. A., Jankowski, M., & Juen, C. M. (2023). Populist parties and the two-dimensional policy space. **European Journal of Political Research**, **62**(3), 989-1004.
- Im, D.-K. (2018). The heuristic value of the social: The effect of social quality and trust on welfare and tax attitudes. **International Sociology**, **33**(3), 407-432.
- Inglehart, R. (1990). **Culture Shift in Advanced Industrial Society** (Vol. null).
- Inglehart, R. (2018). **Cultural evolution: People's motivations are changing, and reshaping the world**: Cambridge University Press.
- Kankaraš, M., & Moors, G. (2009). Measurement equivalence in solidarity attitudes in Europe: Insights from a multiple-group latent-class factor approach. **International Sociology**, **24**(4), 557-579.
- Kende, A., Hadarics, M., Bigazzi, S., Boza, M., Kunst, J. R., Lantos, N. A., . . . Urbiola, A. (2021). The last acceptable prejudice in Europe? Anti-Gypsyism as the obstacle to Roma inclusion. **Group Processes & Intergroup Relations**, **24**(3), 388-410.
- Kende, A., Hadarics, M., & Láštiová, B. (2017). Anti-Roma attitudes as expressions of dominant social norms in Eastern Europe. **International Journal of Intercultural Relations**, **60**, 12-27.
- Kummetat, J. L., Leonhard, A., Manthey, J., Speerforck, S., & Schomerus, G. (2022). Understanding the association between alcohol stigma and alcohol consumption within Europe: A cross-sectional exploratory study. **European Addiction Research**, **28**(6), 442-450.
- Ladini, R., & Biolcati, F. (2023). **Ambiguity in the Item Wording, Ambiguity in the Respondents' Comprehension? An Experiment on the 'Immigrants/Foreign Workers' Social Distance Item in Values Surveys**. Paper presented at the Survey Research Methods.
- Lewin-Epstein, N., Kaplan, A., & Levanon, A. (2003). Distributive justice and attitudes toward the welfare state. **Social Justice Research**, **16**, 1-27.
- Lindsey, L. L. (2020). **Gender: Sociological Perspectives**: Routledge.
- Logan, G. D. (2021). Serial order in perception, memory, and action. **Psychological Review**, **128**(1), 1.
- Lomazzi, V. (2021). Can we compare solidarity across Europe? What, why, when, and how to assess exact and approximate equivalence of first-and second-order factor models. **Frontiers in Political Science**, **3**, 641698.
- Magenta Consulting. (2018). **STUDIUL privind percepțiile și atitudinile față de egalitate în Republica Moldova**. Retrieved from Chișinău:
- Michel, E., & Blatter, J. (2021). Enfranchising immigrants and/or emigrants? Attitudes towards voting rights expansion among sedentary nationals in Europe. **Ethnic and Racial Studies**, **44**(11), 1935-1954.

- Nyíri, P. (2020). From Class Enemies to Patriots: Overseas Chinese and Emigration Policy and Discourse in the People's Republic of China 1. In **Globalizing Chinese migration** (pp. 208-241): Routledge.
- O'rourke, K. H., & Sinnott, R. (2006). The determinants of individual attitudes towards immigration. **European Journal of Political Economy**, **22**(4), 838-861.
- Ozer, D. J. (1993). The Q-sort method and the study of personality development. In D. C. Funder, R. D. Parke, C. Tomlinson-Keasey, & K. Widaman (Eds.), **Studying lives through time: Personality and development**. (pp. 147-168). Washington D.C.: American Psychological Association.
- Paolini, S., White, F. A., Tropp, L. R., Turner, R. N., Page-Gould, E., Barlow, F. K., & Gómez, Á. (2021). Intergroup contact research in the 21st century: Lessons learned and forward progress if we remain open. **Journal of Social Issues**, **77**(1), 11-37.
- Parrillo, V. N., & Donoghue, C. (2013). The National Social Distance Study: Ten Years Later. **Sociological Forum**, **28**(3), 597-614. doi:<https://doi.org/10.1111/socf.12039>
- Perales, F., & Bouma, G. (2019). Religion, religiosity and patriarchal gender beliefs: Understanding the Australian experience. **Journal of Sociology**, **55**(2), 323-341.
- Pettigrew, T. F., Tropp, L. R., Wagner, U., & Christ, O. (2011). Recent advances in intergroup contact theory. **International Journal of Intercultural Relations**, **35**(3), 271-280.
- Polanyi, K. (1944). **The Great Transformation: the political and economic origins of our time**: Farrar & Rinehart.
- Reeskens, T., & van Oorschot, W. (2015). Immigrants' Attitudes towards Welfare Redistribution. An Exploration of Role of Government Preferences among Immigrants and Natives across 18 European Welfare States. **European Sociological Review**, **31**(4), 433-445. doi:[10.1093/esr/jcv003](https://doi.org/10.1093/esr/jcv003)
- Roosma, F., Gelissen, J., & Van Oorschot, W. (2013). The multidimensionality of welfare state attitudes: A European cross-national study. **Social Indicators Research**, **113**, 235-255.
- Rudman, L. A., & Glick, P. (2021). **The social psychology of gender: How power and intimacy shape gender relations**: Guilford Publications.
- Rusu, H., & Bejenaru, A. (2022). Examining Traits of Engagement in Solidarity Actions in Romania: An Analysis of Findings from Social Values Studies with a Comparative Emphasis. **Social Change Review**, **20**(1), 162-180.
- Sam Nariman, H., Hadarics, M., Kende, A., Láštiová, B., Poslon, X. D., Popper, M., . . . Mahfud, Y. (2020). Anti-Romabias (stereotypes, prejudice, behavioral tendencies): A network approach toward attitude strength. **Frontiers in Psychology**, **11**, 2071.
- Servidio, R., Musso, P., Bartolo, M. G., & Costabile, A. (2020). Anti-Roma attitudes in a Southern Italian context: Exploring the validity characteristics of the Attitudes toward Roma Scale. **Psicologia sociale**, **15**(3), 439-464.
- Substance Abuse and Mental Health Services Administration, S. (2023). **2022 National Survey on Drug Use and Health Detailed Tables**. Retrieved from <https://www.samhsa.gov/data/report/2022-nsduh-detailed-tables>
- Svallfors, S. (2004). Class, attitudes and the welfare state: Sweden in comparative perspective. **Social policy & administration**, **38**(2), 119-138.
- Van Oorschot, W., & Meuleman, B. (2012). Welfarism and the multidimensionality of welfare state legitimacy: Evidence from The Netherlands, 2006. **International Journal of Social Welfare**, **21**(1), 79-93.

- Van Oorschot, W., Reeskens, T., & Meuleman, B. (2012). Popular perceptions of welfare state consequences: A multilevel, cross-national analysis of 25 European countries. **Journal of European Social Policy**, *22*(2), 181-197.
- van Oorschot, W., Roosma, F., Meuleman, B., & Reeskens, T. (2017). **The social legitimacy of targeted welfare: Attitudes to welfare deservingness**: Edward Elgar Publishing.
- Visintin, E. P., Green, E. G., Pereira, A., & Miteva, P. (2017). How positive and negative contact relate to attitudes towards Roma: Comparing majority and high-status minority perspectives. **Journal of Community & Applied Social Psychology**, *27*(3), 240-252.
- Vogt Isaksen, J. (2019). The impact of the financial crisis on European attitudes toward immigration. **Comparative Migration Studies**, *7*(1), 1-20.
- Voicu, B. (2001). România pseudo-modernă. **Sociologie Românească**, *1*(4), 35-69.
- Voicu, B. (2010). Capital social în România începutului de Mileniu: Drumet în țara celor fără de prieteni. **Editura Lumen, Iași, Lumen Publishing House, Iași Retrieved July, 25, 2012.**
- Voicu, B. (2014). Participative Immigrants or Participative Cultures? The Importance of Cultural Heritage in Determining Involvement in Associations. **Voluntas**, *25*(3), 612-635. doi:10.1007/s11266-013-9355-8
- Voicu, B. (2019). Politici sociale postmoderne în România: Între nevoie și schimbările așteptate ale sistemului de furnizare a bunăstării. **Sociologie Românească**, *17*(2), 9-36.
- Voicu, B., Bartolome Peral, E., Rusu, H., Rosta, G., Comșa, M., Vasile, O.-M., . . . Tufis, C. (2021). COVID-19 and orientations towards solidarity: the cases of Spain, Hungary, and Romania. **European Societies**, *23*(sup1), S887-S904.
- Voicu, B., Rusu, H., & Comșa, M. (2022). Embedding Attitudes Toward Immigrants in Solidarity Contexts: A Cross-European Study. **International Migration Review**, 01979183221126460.
- Voicu, B., Rusu, H., & Comșa, M. (2023). Embedding Attitudes Toward Immigrants in Solidarity Contexts: A Cross-European Study. **International Migration Review**, *57*(2), 778-809.
- Voicu, B., & Voicu, M. (2011). How sociability and trust impact on welfare attitudes. A cross-european analysis. **Revista de Cercetare și Intervenție Socială**, *33*, 72.
- Weinfurt, K. P., & Moghaddam, F. M. (2001). Culture and Social Distance: A Case Study of Methodological Cautions. **The Journal of social psychology**, *141*(1), 101-110. doi:10.1080/00224540109600526
- World Health Organization. (2022a). **The european health report 2021. taking stock of the health-related sustainable development goals in the COVID-19 era with a focus on leaving no one behind**: World Health Organization. Regional Office for Europe.
- World Health Organization. (2022b). **Global report on health equity for persons with disabilities**: World Health Organization.
- Worthen, M. G. (2021). Why can't you just pick one? The stigmatization of non-binary/genderqueer people by cis and trans men and women: An empirical test of norm-centered stigma theory. **Sex Roles**, *85*(5-6), 343-356.